

**YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**POLİSİSTEM KURAMINA GÖRE TÜRKİYE'DE 1940'LI
YILLAR ÇEVİRİ ETKİNLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

ARŞ.GÖR. PINAR GÜZELYÜREK

**SBE Batı Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Fransızca Mütercim Tercümanlık
Tezli Yüksek Lisans Programında
Hazırlanan**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

113727

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Hasan ANAMUR (Yıldız Teknik Üniversitesi)

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

İSTANBUL, 2002

**YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**POLİSİSTEM KURAMINA GÖRE TÜRKİYE'DE 1940'LI
YILLAR ÇEVİRİ ETKİNLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

ARŞ.GÖR. PINAR GÜZELYÜREK

**SBE Batı Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Fransızca Mütercim Tercümanlık
Tezli Yüksek Lisans Programında
Hazırlanan**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Hasan ANAMUR (Yıldız Teknik Üniversitesi)

Hasan Anamur

İSTANBUL, 2002

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÇİZELGE LİSTESİ.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
1. GİRİŞ.....	1
ÇEVİRİNİN TARİHSEL BOYUTU.....	1
1.1 Tarihte Çeviri.....	1
1.1.1 İskenderiye, Bağdat ve Toledo Çeviri Okulları.....	3
1.1.1.1 İskenderiye Okulu.....	3
1.1.1.2 Bağdat Çeviri Okulu.....	4
1.1.1.3 Toledo Çevirmenler Okulu.....	4
1.1.2 Fransa’da Çeviri Etkinliği.....	4
1.1.3 Çeviri Yöntemleri ve Kuramcıları.....	6
1.1.4 Osmanlı Döneminde Çeviri Etkinliği.....	7
1.1.4.1 Lâle Devri’nde Çeviri Etkinliği.....	9
1.1.4.2 Osmanlı İmparatorluğu’nda Mühendishaneler’in Kurulması.....	10
1.1.4.3. Osmanlı İmparatorluğu’nda Çeviri Kurumları.....	11
1.1.4.3.1 Tercüme Odası.....	11
1.1.4.3.2 Encümen-i Dâniş.....	11
1.1.4.3.3 Tercüme Cemiyeti.....	12
1.1.4.3.4 Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye.....	12
1.1.4.3.5 Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane.....	12
1.1.4.3.6 Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye.....	13
1.1.4.4 Osmanlı İmparatorluğu’nda Yazınsal Çevirilerin Belirmesi.....	13
1.1.4.4.1 İlk Yazınsal Çeviriler.....	13
1.1.4.4.1.1 Çevirilerin Nitelikleri.....	16

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge 3.1	1940-1966 yılları arasında Türkçe'ye çevrilen yapıtların.....49 konulara göre dağılımı
Çizelge 3.2	1940-1966 yılları arasında yayınlanan kitapların51 yıllara göre dağılımı
Çizelge 3.3	1934'ten 1946'ya kadar Maarif Vekâleti'ne ayrılan bütçe.....55

1.4.4.1.2 Tanzimat Döneminde Çıkarılan Gazeteler ve Çeviriye Katkıları.....	19
ÇOĞULDIZGE KURAMI.....	20
1 Çoğuldizge Kuramının Kökeni ve Tanımı.....	20
2 Çoğuldizge Kuramında Merkez-Çevre İlişkileri.....	23
3 Çoğuldizge Kuramında Saygın Yazın -Saygın Görülmeyen Yazın.....	25
4 Çoğuldizge Kuramında Birincil Tür-İkincil Tür.....	27
5 Çoğuldizge İçi ve Çoğuldizgeler Arası İlişkiler.....	29
6 Çoğuldizge Kuramında Denge ve Dengesizlik.....	30
7 Çoğuldizge Kuramına Göre Çeviri.....	31
3. TÜRKİYE'DE KIRKLI YILLAR ÇEVİRİ ETKİNLİĞİ.....	36
3.1 Kırklı Yıllar Çeviri Etkinliğine Giriş.....	36
3.1.1 Cumhuriyet Öncesinde ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Çeviri Etkinliği.....	36
3.2 Hasan -Âli Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı Dönemindeki Çalışmalar.....	38
3.2.1 Birinci Türk Neşriyat Kongresi ve I. Maarif Şûrası.....	39
3.2.1.1 Tercüme Encümeni'nin Raporu.....	41
3.2.2 Hasan-Âli Yücel Döneminde Çeviri Çalışmaları:	43
Tercüme Heyeti, Tercüme Bürosu ve Tercüme Dergisi	
3.2.2.1 Tercüme Heyeti.....	43
3.2.2.2 Tercüme Bürosu.....	43
3.2.2.2.1 Tercüme Bürosu'nun Amacı.....	44
3.2.2.2.2 Tercüme Dergisi.....	44
3.2.2.2.3 Tercüme Bürosu'nun Çalışma İlkeleri.....	45
3.2.2.2.3.1 Çevirmenlerin Seçimi ve Çevirmenlerden Beklenenler.....	45
3.2.2.2.3.2 Çeviri İlkeleri.....	46
3.2.2.2.4 Tercüme Bürosu Döneminde Çevrilen Yapıtlar.....	49
3.2.2.2.4.1 Çevirilerin İçerikleri ve Nitelikleri.....	53
4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	57
KIRKLI YILLARDA TÜRKİYE'DE ÇEVİRİ ETKİNLİĞİNİN.....	57
ÇOĞULDIZGE KURAMINA GÖRE DEĞERLENDİRMESİ	
4.1 Çeviri Yazının Merkezde Yer Alabilmesi İçin Gerekli Koşullar.....	58
4.1.1 Birinci Koşul.....	58

4.1.2 İkinci Koşul.....	59
4.1.3 Üçüncü Koşul.....	59
4.2 1859 Sonrası Çeviri Yazının Durumu.....	59
4.3 1923-1939 Yılları Arasında Çeviri Yazının Durumu.....	61
4.4 1940'lı Yıllar Çeviri Yazının Durumu.....	62
4.5 Türkiye'de Çeviri Yazın Dizgesinin Katmanları.....	62
KAYNAKLAR.....	65
EKLER.....	70
EK 1 Türk Neşriyat Kongresi kapsamında oluşturulan..... Tercüme Encümeni'nin Azaları	71
EK 2 Türkçe'ye Tercüme Edilmesi Tercüme İşleri..... Komisyonu'nca Teklif Edilen Eserler	72
EK 3 Maarif Vekâleti tarafından kurulan Tercüme Heyeti'nin, çevrilmesi için hazırlanmış olduğu yapıtların listeleri	82
EK 4 Çevrilecek ve Ödüllendirilecek Parçaların Listesi.....	84
EK 5 Özel Yayınevlerince Yayımlanan ve Milli Eğitim Bakanlığı'nca..... Desteklenen Çeviri Yapıtların Listesi	85
EK 6 <i>Tercüme Dergisi</i> 'nin 'Haberler' Bölümü.....	87
ÖZGEÇMİŞ.....	89

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans Bitirme Tezi olarak hazırlamış olduğumuz bu çalışmada hem, Türkiye'de 1940'lı yıllar çeviri etkinliğini Itamar Even-Zohar'ın çoğuldizge kuramına dayanarak inceledik, hem de çoğuldizge kuramını Türkiye'de 1940'lı yıllar çeviri etkinliğinin ışığında inceledik. Türkiye ekin tarihi açısından 1940'lı yılların taşıdığı önemi belirtmek amacıyla çalışmamızda bu dönemi ayrıntılarıyla ele aldık ve bu dönemin değerlendirmesini yaparken, çeviri gerçeğinin, toplumsal, ekinsel yapılanma konusuna geniş bir çerçeveden bakan çoğuldizge kuramından yararlandık.

Çalışmamızın Giriş Bölümünde, 1940'lı yıllarda gerçekleştirilen çeviri etkinliğinin öneminin daha iyi kavranabilmesi amacıyla, çeviri etkinliğinin tarihsel boyutunu ele aldık. Genel olarak çeviri etkinliğinin tarihini açıkladıktan sonra, öncelikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde çevirinin gelişim süreci üzerinde durduk. Ardından, İsrail'de Tel-Aviv Üniversitesi'nde yazın kuramı ve karşılaştırmalı yazın profesörü olarak görev yapan İtamar Even-Zohar'ın ekin ve yazınının incelenmesi için bir araç olarak geliştirmiş olduğu çoğuldizge kuramını ele aldık. Even-Zohar'ın ilk olarak 1970 yılında ortaya koyduğu bu kurama göre her ekinde bir yazın çoğuldizgesi bulunmaktadır ve çeviri yazın da bu yazın çoğuldizgesinin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. İtamar Even-Zohar bu kuramı oluştururken hem eşsüremli hem de artsüremli yaklaşımı benimsediğini özellikle vurgulamaktadır ve kendisinden önce yapılan çalışmaların yalnızca eşsüremli yaklaşımdan yola çıkılarak yapılmış olmasını eleştirmektedir. Çeviri olgusunu artsüremli bağlamdan yalıtarak incelemek, İtamar Even-Zohar'a göre, yapılan çalışmaların tek boyutta kalmasına ve tarihsel sürecin gözden kaçırılmasına yol açacaktır. Çoğuldizge kuramına göre, her çoğuldizgede olduğu gibi yazın çoğuldizgesinde de merkez ve çevre konumları bulunmaktadır ve merkezde yer alan dizge ile çevre konumundaki dizgeler arasında her zaman bir etkileşim bulunmaktadır.

Çalışmamızın İkinci Bölümünde, çoğuldizge kuramını ayrıntılarıyla ele aldıktan sonra, Türkiye'de 1940'lı yıllarda yapılan çeviri etkinliğini inceledik. Bu dönemde yapılan çeviri çalışmalarının, Türk toplumunun çağdaş uygarlık düzeyine erişebilmesi açısından çok büyük bir önem taşıdığı yadsınamaz. 1939 yılında, Hasan-Âli Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı'na atanmasının ardından, bakanlık bünyesinde kurulan Tercüme Bürosu'nda, temel batı klasiklerinin çevrilmesine başlanmıştır ve bu büronun çalışmaları, her ne kadar Hasan-Âli Yücel'in 1946 yılında bakanlıktan ayrılmasıyla hızını yitirmişse de, 1966 yılına kadar sürmüştür. Bu dönemde, yapılan çevirileri, Türkiye tarihindeki öteki çeviri etkinliklerinden farklı kılan en önemli öge, bu çalışmaların çağdaş uygarlığın temellerine inmek amacıyla, belli bir sistem dahilinde gerçekleştirilmiş ve eşdeğerli bir şekilde yapılmış olmasıdır.

Çalışmamızın Sonuç Bölümündeyse, öteki bölümlerde açıklamış olduğumuz verilerin ışığında, 1940'lı yıllardaki çeviri etkinliğini çoğuldizge kuramından yola çıkarak değerlendirmeye çalışarak, bu dönemde çeviri yazın dizgesinin Türkiye yazın çoğuldizgesi içerisindeki konumunu ve önemini belirlemeye, aynı zamanda, Türkiye gerçeğinden yola çıkarak çoğuldizgeyi de değerlendirmeye çalıştık.

Çalışmamızda, ayrıca, çoğuldizge kuramına özgü kavramların, metin içinde parantez içerisinde önce Fransızca, ardından İngilizce karşılıklarını verdik.

Yüksek Lisans Bitirme Tezimin hazırlanmasında engin bilgisi ve sabırla beni yönlendiren değerli danışmanım Prof. Dr. Hasan Anamur'a ve lisans ve yüksek lisans öğrenim yaşamım boyunca biz öğrencilerle değerli bilgilerini paylaşan, bölümümüzün tüm öğretim üyelerine teşekkür etmek isterim.

POLİSİSTEM KURAMINA GÖRE TÜRKİYE'DE 1940'LI YILLAR ÇEVİRİ ETKİNLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Pınar Güzelyürek

Fransızca Mütercim Tercümanlık, Yüksek Lisans Tezi

İsrail'de Tel-Aviv Üniversitesi'nde yazın kuramı ve karşılaştırmalı yazın profesörü olarak görev yapan Prof. Itamar Even-Zohar, 1970 yılında oluşturmuş olduğu çoğuldizge kuramıyla çeviri edimine ekinel açıdan yaklaşarak çok geniş bakış açısı oluşturmuştur. Kuramcı, çeviri olgusuna hem eşsüremli hem de artsüremli düzeyde yaklaşmakta, böylelikle çevirinin tarihsel boyutunu göz ardı etmemektedir. Çoğuldizge kuramında bir ekin içerisinde başka birçok çoğuldizge olduğu gibi yazın çoğuldizgesi de yer almaktadır ve çeviri yazın da bu yazın çoğuldizgesinin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Bu yazın çoğuldizgesinde çeviri yazın kimi dönemlerde merkez konumunda bulunmaktadır. Bu durumda, yerli yazının oluşumunda çeviri yazının büyük katkıları olmaktadır.

Türkiye'de 1940'lı yıllarda, Milli Eğitim Bakanı Hasan-Âli Yücel döneminde, ülkeyi çağdaş uygarlık düzeyine taşımak amacıyla yoğun ve sistemli bir çeviri etkinliği gerçekleştirilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Tercüme Bürosu kurulmuş ve burada temel Batı klâsikleri çevrilmiştir. Yine, Tercüme Bürosu'nun yayın organı olarak *Tercüme Dergisi* kurulmuş ve büroda yapılan çalışmalar, çeviri eleştirileri ve yöntemleri üzerine yazılar yayınlanmıştır. 1940'lı yıllardaki çeviri etkinliği çoğuldizge kuramına göre değerlendirildiğinde, bu dönemdeki çeviri etkinliğinin merkez konumunda yer aldığı gözlenmektedir, çünkü bu olay yerli yazının oluşmasında, yazına yeni türlerin girmesinde başlıca etken olmuştur. Bunun dışında, 1940'lı yıllara göre çoğuldizge kuramı değerlendirildiğinde, bu dönemde yapılan çeviriler'in Even-Zohar'ın çoğuldizge kuramı oluşturduğu ilk dönemlerde öngördüğü gibi "doğal" olarak merkez konumuna almamışlardır. Bu dönemdeki çeviri etkinliği, devlet tarafından merkez konumuna getirilmiştir. Ancak, kuramcı daha sonradan yapmış olduğu çalışmalarda ekin planlaması kavramını açıklayarak, doğal olmayan süreçleri de çoğuldizge kuramı kapsamına almıştır. Türkiye örneği de bu yolla bu kuram kapsamı içine girmiştir.

Anahtar Kelimeler: çeviri, çoğuldizge, 1940'lı yıllar, merkez ve çevre, ekin ve yazın, Tercüme Bürosu.

A Study on the Translation Activity of the 1940s in Turkey in accordance with the Polysystem Theory

Pınar Güzelyürek

Department of French Translation/Interpreting, M.A. Thesis

Itamar Even-Zohar, professor of literary theory and comparative literatures at Tel-Aviv University in Israel, has attempted to constitute a comprehensive perspective with his polysystem theory first suggested in 1970 by approaching the act of translation from a cultural aspect. The theorist approaches the event of translation both synchronically and diachronically which shows that he is also regarding translation's historical dimension. According to the polysystem theory, many polysystems as well as the literary polysystem take place in a culture, and literary translation becomes an inseparable part of this polysystem as well. In this polysystem literary translations occasionally take their place in the center. In this case, literary translations make great contributions to the indigenous literature.

In the 1940s in Turkey, during the period of Hasan-Âli Yücel, Minister of the National Education Department, a dense and systematic translation activity had been realized in order to reach a modern, civilized level in terms of literature.

Under the control of the Department of National Education the Translation Bureau had been founded and well-known Western Classics have been translated there. Furthermore, as a publishing organ of the Translation Bureau, *Tercüme Dergisi* was launched and articles on the activities performed in this bureau, translation criticisms and methods were published in this magazine.

If the translation activity in the 1940s is considered in accordance with the polysystem theory, it can be seen that the translation activity took place in the center because this activity had been a main factor in the constitution of indigenous literature and the introduction of new literary styles. However, when considered the 1940s are evaluated according to the polysystem, translations made during this period did not "naturally" take place in the center as it is stated in Even-Zohar's polysystem theory. However, bringing explanations to the concept of culture planning in his further studies, Even-Zohar has also put the unnatural process into the frame of the polysystem theory. Therefore, the example of Turkey can be explained with this theory as it fits into the same frame.

Keywords: translation, polysystem, 1940s, center and periphery, culture and literature, Translation Bureau

1. GİRİŞ

ÇEVİRİNİN TARİHSEL BOYUTU

1.1 Tarihte Çeviri

Çeviri farklı uluslar, farklı ekinler arasında iletişim kurmayı sağlayan bir araçtır. İlk çevirinin ne zaman yapıldığı konusunda bir tarih vermek kuşkusuz olanaksızdır, tek söylenebilecek insanlık tarihiyle yaşıt olduğudur. Eski Ahit'te Tanrı insanlara tek dil verdiği söylenmektedir, yani dili yaratan Tanrı'ydı. Dil tarihiyle ilgili en eski söylencelerden biri olan Babil Kulesi söylencesine göre tek dil konuşan insanoğlu Şinar'a yerleşir ve burada, kendisinin de Tanrı kadar güçlü olduğunu göstermek için bir kule inşa etmeye başlar. Buna kızan Tanrı insanları, dillerini birbirinden ayırarak cezalandırır. Artık birbirleriyle anlaşamayan insanlar kulenin yapımını bitiremezler, kendi aralarında anlaşamazlar çünkü "çevirmen" yoktur. Bu olay, Eski Ahit'te Tekvin'de Bap 11 'de şöyle anlatılmaktadır: " Ve bütün dünyanın dili bir, ve sözü birdi. Ve vâki oldu ki, şarka göçtükleri zaman, Şinar diyarında bir ova buldular; ve orada oturdular. (...) Ve dediler: Bütün yeryüzü üzerinde dağılmayalım diye, gelin, kendimize bir şehir ve başı göklere erişecek bir kule bina edelim, ve kendimize bir nam yapalım. Ve Adem oğullarının yapmakta oldukları şehri ve kuleyi görmek için RAB indi. Ve RAB dedi: İşte, bir kavmdırlar, ve onların hepsinin bir dili var; ve yapmağa başladıkları şey budur; ve şimdi yapmağa niyet ettiklerinden hiçbir şey onlara men edilmeyecektir. Gelin, inelim, ve birbirinin dilini anlamasınlar diye, onların dilini orada karıştıralım. Ve RAB onları bütün yeryüzü üzerine oradan dağıttı; ve şehri bina etmeyi bıraktılar. Bundan dolayı onun adına Babil¹ denildi; çünkü RAB bütün dünyanın dilini orada karıştırdı; ve RAB onları bütün yeryüzü üzerine oradan dağıttı." (*Kitabı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit*, 2000, Bap 11: 10).

Tarih boyunca açık ve kapalı toplumlar var olmuştur. Açık toplumlar, kendilerini dış dünyaya kapatmamış, yani "öteki"yi yadsımamış, onlardan da etkilenmiş toplumlardır. Kapalı toplumlarsa, açık toplumların tersine, kendilerini dış dünyaya tamamen kapamış, kendi içine kapanmış olan ve "ben" olgusunun baskın olduğu toplumlardır.

Tarihte, değişik dönemlerde, değişik alanlarda çeviri etkinlikleri gerçekleştirilmiştir: Savaş antlaşmaları, tahta çıkma kutlamaları, ticari yazışmalar, bilimsel metinler, yazınsal yapıtlar,

¹ Babil sözcüğü gevezelik etme, kuşların cıvıldaşması anlamındadır.

dini kitaplar vs. Bunların yoğunluğu ve niteliği döneme ve ülkeye göre farklılık göstermektedir.

İlk çeviri metinler iki ulus arasında gerçekleştirilen antlaşmalar ya da barış metinleriydi. Tarihteki ilk yazılı antlaşma olan Kadeş Antlaşması (M.Ö. 1280) Hititlerle Mısırlılar arasında iki farklı dilde yapılmış bir antlaşmadır. (Ertop, 1999:411).

Çeviri alanındaki en ilginç örneklerden biri de, Reşit Taşı adıyla bilinen dikme taştır. 1799 yılında Napoléon Bonaparte'ın Mısır seferi sırasında, İskenderiye'nin doğusunda, Nil'in batısında bu adı taşıyan bölgede bulunmuştur. Memfis'te toplanan rahipler, M.Ö. 196 yılında, 12 yaşındaki V. Batlamyus'un² tahta çıkışını kutlamak amacıyla omuruna, bir kararname yazarlar. Bu metin yunanca ve mısırca olmak üzere iki dilde ve hiyeroglif, yunan yazısı ve Mısır'da halkın kullandığı yazı dili demotik olmak üzere üç ayrı yazı tipinde yazılmıştır. (Delisle ve Lafond, La Haute Antiquité). Bu metin hem çeviri tarihi açısından hem de dünya tarihi açısından çok büyük önem taşımaktadır, çünkü Mısır Hiyeroglifleri'nin, Latince, yunanca, Arapça, Süryanice, Farsça, Sanskritçe, Çince, Kıpti dili gibi birçok dili bilen Jean-François Champollion tarafından okunması da bu çok dilli metin sayesinde gerçekleşmiştir.

Tarihte bir başka önemli çeviri etkinliği de Eski Ahit çevirileridir. Musa'nın ilk beş kitabının yunanca çevirisi *La Septante*, Batlamyus Kralı Phidelpia'nın emriyle yetmiş iki çevirmen tarafından yetmiş günde tamamlanmıştır (M.Ö. 250). Çevirmenlerin koruyucusu sayılan Aziz Jérôme'sa³, M.S. 344'ten 420'de ölünceye kadar İncil'i, *La Vulgate* başlığı altında bilinen çalışmasında İbranice'den Latince'ye çevirmiştir. (Larbaud, 1946:10). Aziz Jérôme dini metinlerde sözcüğü sözcüğüne çeviriyi benimserken, din dışı metinlerde serbest çeviriyi benimsemiştir ve ona göre *La Septante* İbranice inmiş kutsal söze "sadık" bir çeviri değildir. (Oseki-Dépré, 1999:45). Bu metnin bir başka önemli yönü de bugün çevirmenlerin piri olarak bilinen Aziz Jérôme'un bu çeviri dolayısıyla çeviri yöntemi üzerine görüşlerini de belirtmiş olmasıdır.⁴

14 Şubat 842'de gerçekleştirilen Strasbourg Yemini'nin de çeviri tarihinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Kel Charles ve Germen Ludwig Lothar'ı yendikten sonra Strasbourg'da buluşurlar ve askerlerinin önünde müttefik olduklarına dair yemin ederler. Bu yemin hem Töton dilinde hem de roman dilinde yapılmıştır. (Delisle ve Lafond, La Haute Antiquité).

² Yunanca Ptolemaios olan bu sözcüğün Fransızca karşılığı Ptolémée'dir. Biz çalışmamızda bu sözcüğün Türkçe karşılığı olan Batlamyus'u kullanmaktayız.

³ Aziz Jérôme'un adı Yunanca metinlerde Hieronymus olarak geçmektedir.

⁴ Aziz Jérôme'un çeviri yöntemi görüşleri konusunda ayrıntılı bilgi "Çeviri Yöntemleri ve Kuramcıları" bölümünde yer almaktadır.

1.1.1 İskenderiye, Bağdat ve Toledo Çeviri Okulları

Ülkenin önemli fikir adamlarından olan Hilmi Ziya Ülken, çeviri olgusunun tarihsel boyutunu incelediği *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü* başlıklı yapıtında çeviriyi uyanış hareketleriyle bağlamıştır. (Ülken,1935, 1997: 15)⁵.

Açık toplumlara bakıldığında bunun en güzel örneği İskenderiye, Bağdat ve Toledo okullarıdır. Abbasiler döneminde kurulan Bağdat Okulu ile İspanya'daki Toledo Okulu'nda birçok önemli çevirmen tarafından birçok yapıt çevrilmiştir. Bu uluslar kendi ekinlerini geliştirmenin ve zenginleştirmenin başlıca kaynağının çeviriler olduğunu tarihin o dönemlerinde kavramış olan toplumlardır. Tarihte, yazımsal çeviri yapan kurumların başında Bağdat ve Toledo çeviri okulları gelmektedir.

1.1.1.1 İskenderiye Okulu

Büyük İskender'in ölümünden sonra (MÖ 323), İskender İmparatorluğu parçalandıktan sonra, Mısır'da egemen olan Batlamyus Soter, Yunanistan'da dağılmış olan bilim adamlarını İskenderiye'ye toplamış ve o güne kadar yazılmış tüm bilim ve felsefe yapıtlarını toplatarak büyük bir kütüphane oluşturmuştur. İskenderiye Okulu olarak bilinen felsefe hareketinin doğmasını sağlayan bu kütüphane İskenderiye Kütüphanesidir. Bu dönemde, Yunan bilimiyle Mısır düşüncesi kaynaşarak yeni bir dünya görüşü ortaya çıkmıştır. Böylece, Hristiyanlık ve İslam üzerinde büyük etkisi olan Yeni Eflâtunculuk felsefesi doğmuştur. Ancak, Mısır krallığı Roma'nın istilası altında kaldığı dönemde, Sezar'ın İskenderiye'ye gittiği sırada kütüphane yanmıştır. Daha sonra Kleopatra bu kütüphaneyi yeniden kurduysa da bilimsel etkinlikler eskisi kadar canlı olmamıştır. (Ülken, 1935, 1997:35-36).

Yunan biliminden İskenderiye Kütüphanesi ve yapılan çeviriler aracılığıyla İslam medeniyetine geçen başlıca düşünürler ünlü matematikçi Öklides, tıbbın babası Hippokrates, Yeni Eflâtunculüğün kurucusu Plotinos'tur. (Ülken, 1935, 1997:38). Ayrıca, bu kütüphaneden birçok yeni felsefe akımının doğmasından dolayı, felsefe alanında İskenderiye Okulu'na "İskenderiye Okulları" denilmektedir.

⁵ Hilmi Ziya Ülken'in *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü* başlıklı yapıtı ilk kez 1935 yılında yayınlanmıştır. Biz bu çalışmamızda bu yapıtın 1997 yılındaki baskısını kaynak olarak kullanacağız.

1.1.1.2 Bağdat Çeviri Okulu

Emeviler (661-750) döneminde, Araplar tüm fethettikleri yerleri Araplaştırmak amacıyla, tüm resmi belgeleri çevirmeye başlamışlardır. Ardından, Abbasiler dönemindeyse (750-1258), Mısır'da o dönem Helen biliminin merkezini oluşturan İskenderiye Okulu örnek alınarak Bağdat Okulu (yaklaşık 827) kurulmuştur. Hunayn İbn İshak, oğlu İshak İbn Hunayn, Matta İbn Yunis Bağdat Okulu'nun önemli çevirmenleri arasında yer almaktadır. Bu okulun önemli isimleri arasında yer alan Yuhanna İbn Masawaye Aristoteles'in *Mantık* adlı yapıtını çevirmiştir. Ayrıca bu okulda, Hippokrates'in, Aristoteles'in ve Galenos'un, Eflatun'un yapıtları çevrilmiştir. Bağdat okulunda çevirmenler uzmanlık alanlarına ve çeviri yaptıkları bilimlere göre bölümlere ayrılmışlardı ve her bölümün bir düzeltmeni ya da redaktörü bulunmaktaydı. Çeviriler genelde önce Süryanice'ye ardından Arapça'ya çevriliyordu. Çevirmenler genelde Hristiyan topluluktandırlar ve Arapça'nın yanı sıra Süryanice ve Yunanca da bilmekteydiler. (Salama-Carr, 1990)

1.1.1.3 Toledo Çevirmenler Okulu

Ardından tarihte İspanyolları görmekteyiz. XI. yüzyılda kurulan Toledo Çevirmenler Okulu sayesinde, Arapça birçok yapıt Batıya girmeye başlamıştır ve bu dönemde yapılan çeviriler, daha sonra gerçekleşecek olan Rönesans'a kapıları açmıştır. Burada Aristoteles'in, İbni Sina'nın, El Gazali'nin, El-Farabi'nin yapıtları Latince'ye çevrilmiştir. Ancak Toledo Okulu Bağdat Çevri Okulu gibi örgütlü değildir. Burada çevirmenler birbirinden bağımsız olarak çalışmaktadırlar. Bağdat Okuluyla ortak noktasıysa, Toledo Okulu'nda da çevirilerin önce yerli dile çevrilmesi, sonra Latince'ye çevrilmesiydi. (Salama-Carr, 1990).

1.1.2 Fransa'da Çeviri Etkinliği

Delisle'e göre, Fransız Orta Çağ Rönesans dönemine hazırlık niteliği taşımaktadır. Charlemagne (742-814) okullar açar ve Latince'yi yeniden saygın dil konumuna yükseltir ancak halk, doğal olarak geleceğin Fransızca'sını oluşturacak olan roman dili konuşmaya başlamıştır, bu nedenle Roman diline ilk çeviriler yapılmaya başlanmıştır. Tours konsili Latin dini söyleşi metinlerini roman diline çevirtmiştir (812). Ancak XIII. yüzyılda gerçekleştirilen çeviriler daha çok tıp ve doğa bilimleri alanda gerçekleşmiştir. Asıl çeviriler XIV. yüzyıl ortalarında kendini göstermiştir. Bu çevirilerden ilki, kral Jean le Bon'un sekreterliğini yapmış olan Pierre Bersuire'in kralın emriyle yapmış olduğu ünlü İtalyan tarihçi Tite-Live'in⁶

⁶ Tite-Live'in Latince'de adı Titus Livius'tur.

(yaklaşık MÖ 59-MS 17) Roma tarihini anlattığı onar bölümlük toplam 142 kitaptan oluşan *Ab Urbe Condita Libris* (kuruluşundan beri Roma tarihi) başlıklı yapıtının çevirisidir. Ancak, elimizdeki kaynaklarda, Bersuire'in bu yapıtın hangi bölümlerini çevirdiğine ilişkin bilgi bulunmamaktadır. (Delisle ve Lafond, *Le Moyen Age Français*)

Felsefe alanında çeviri etkinliğine ilginç bir örnek de Nicole Oresme'in 1370'te V. Charles'a sunduğu Aristoteles'in *Etik* adlı yapıtıdır. Oresme V. Charles'ın öğretmeni olmuştur ve döneminin önemli isimleri arasında yer almıştır. Yine bu dönemde Raoul de Presles, çeviri yöntemi konusunda önemli katkılarda bulunmuş olan ünlü düşünür Aziz Augustin'in *La Cité de Dieu* başlıklı yapıtını çevirir. Laurent de Premierfait De Senectute, Cicero çevirisini dük Louis de Bourbon'a sunmuştur (1405). (Delisle ve Lafond, *Le Moyen Age Français*)

Çevirilerin yaygınlaşmasındaki başka bir etken de teknik gelişmelerdir. Gutenberg'in 1450'de matbaayı bulmasıyla, matbaacılık halkın eğitimi için bir araç haline gelir. Bu zamana dek elle yazılan kitaplar, matbaayla çok sayıda basılabilmek olanağı kazanmıştır. Eğer matbaa bulunmamış olsaydı alman tanrıbilimci Luther'in *Reform*'u ve bu yapıtın çevirileri büyük bir etki yaratamazdı. Matbaanın bulunmasıyla birlikte, bilimsel bilgilerin yayılması ve ekinlerarası alışveriş daha da kolaylaşmış ve hız kazanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Divan-ı Hümayun tercümanlığı önemli bir meslekti ve buradaki en önemli mevki de çevirmeni "Bab-ı Âli tercümanı"dır (baştercüman) ve bu kişiler genellikle gayrimüslimlerden seçilirlerdi., ancak Osmanlı vatandaşı oldukları için Avrupa devletleri bu tercümanlardan her zaman kuşku duymaktaydı. Ayrıca bu çevirmenlerin dilleri yeterli olmayabiliyordu. Bu nedenle, Avrupa devletleri Doğu dillerini küçük yaşta öğretecekleri gençler bulmaya karar verirler. Fransızlar, Bab-ı Âli'yle ilişkilerinde kendi "tercüman"larını yetiştirmek amacıyla, 1551 yılından beri Senato'nun seçtiği gençleri İstanbul'a eğitime gönderen Venedik'i örnek alır. (*Dil Oğlanları ve Tercümanlar*, 1995:18). Böylelikle, Fransız devlet adamı Colbert (elçi değilmiş), 18 Kasım 1669 tarihinde, İstanbul'da, "Dil Oğlanları Okulu" olarak adlandırılan, çocukların din, yazın ve Doğu dilleri öğrenimi görecekları bir okul kurar. 1721'den sonra dil oğlanları, Fransa'da doğmuş ve Yakındoğa'ya yerleşmiş tüccar ya da çevirmen ailelerinin çocukları arasından seçilmeye başlanmıştır. (*Dil Oğlanları ve Tercümanlar*, 1995:25). Bu okulun en iyi dönemi 1721-1762 yıllarıdır, 1873 yılındaysa kapatılır. (*Dil Oğlanları ve Tercümanlar*, 1995: önsöz).

Bu çevirmenlerin, ana dillerini iyi bilmeleri, yeterince Latince bilgisine sahip olmaları, yazacak ve çeviri yapacak kadar İtalyanca, Rumca, Türkçe, Arapça ve Farsça bilmeleri gerekiyordu. Ayrıca onlardan, büyük devletlerin ilgi alanları ve ticaretin kuralları hakkında

bilgili olmaları, tarih, coğrafya bilmeleri, Türk yasalarını ve adetlerini, Osmanlı hükümetinin çalışma tarzını ve yönetimle ilgili formaliteleri tam anlamıyla öğrenmiş olmaları bekleniyordu (*Dil Oğlanları ve Tercümanlar*, 1995:82). Dil oğlanları ve çevirmenler Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Fransa'nın ilişkilerinin gelişip kuvvetlenmesinde büyük katkıda bulunmuşlardır. Tüm bunların yanı sıra, dil oğlanları Osmanlı İmparatorluğu'na yazınsal alanda da katkıda bulunmuşlardır. Doğu metinlerini ilk kez topluca çevirenler Dil Oğlanlarıdır. Birçok fâbl, roman çevirisi yapmışlardır. Örneğin La Fontaine sadece Ezop'tan değil bu çeviriler aracılığıyla tanıdığı Doğu fabllerinden de etkilenmiştir. Dil Oğlanı Marel de Cresmery "Karga ile Tilki" fâblını 1735'te ilginç bir Osmanlıca metni esas alarak Fransızca'ya çevirmiştir (*Dil Oğlanları ve Tercümanlar*, 1995:96).

1.1.3 Çeviri Yöntemleri ve Kuramcıları

Romalı ünlü düşünür, çevirmen, hatip Cicero pek çok çeviri araştırmacısı tarafından tarihin ilk çeviri kuramcılarında sayılmaktadır. Genel olarak özgün metine mi "sadık" kalması, yoksa "özgür" bir çeviri mi olması gerektiği görüşünün temelini M.Ö. 106-43 yılları arasında yaşamış olan Cicero'ya dayandığını biliyoruz (Kuran, 1993:5). Bu kuramcı için önemli olan, okura özgün esere yalnızca nicel açıdan değil nitel açıdan da denk bir eser sunabilmektir (Oseki-Dépré, 1999:44). Yine Cicero'ya göre, çeviri, özünde, varış diline yönelik bir eylemdir dolayısıyla çeviri yapıt varış dilinin okur kitlesine dönük olmalıdır. Cicero'un görüşü, günümüzde de tartışılmaktadır.

Çeviri yöntemi konusunda Aziz Jérôme'un (M.S. 347-420) katkısı da önemlidir. *La Vulgate*'in yaratıcısı Aziz Jérôme, kutsal metin çevirileri için sözcüğü sözcüğüne çeviri yöntemini, dindışı metinler içinse serbest çeviri yöntemini benimsemiştir. Aziz Jérôme sözcüklerden çok anlamı çevirmektedir. İncil çevirisi Batı uygarlığının temel taşlarından olmuştur. Aziz Jérôme çeviri yöntemi konusunda şöyle demektedir: "Burada yalnızca itiraf etmekle kalmıyorum, açıkça da duyuruyorum ki, sözcüklerin gizemli bir düzen izledikleri Kutsal Kitaplar dışında kalan yapıtlardan, Yunan yazarların yapıtlarından yaptığım yorumlarda/çevirilerde, sözcükleri değil anlamı aktarıyorum."⁷

Aziz Jérôme'la aşağı yukarı aynı dönemlerde yaşamış olan Aziz Augustin'de (354-430) çeviriyle ilgili düşünceler geliştirmiştir. Aziz Augustin'in yöntemi Aristoteles'in "gösterge"

⁷ "Ego enim non solum feator, sed libera voce profiteor, me in interpretatione Graecorum, absque Scriptis Sanctis, ubi verborum ordo mysterium est, non verbum e verbo, sed sensum exprimere de sensu", Aziz Jérôme, *De optimo genere interpretandi*, çev: Hasan Anamur, "Anlam Odaklı Çeviri Yöntemi ve Uygulaması Üzerine". *Tömer Çeviri Sempozyumu* (Kasım 2000), Bursa.

kuramına dayanmaktadır. Metnin örtülü anlamının çeviriler aracılığıyla ortaya çıkarılmasını savunmaktadır (Oseki-Dépré, 1999:45).

XVI. yüzyıl hümanistlerinden olan ve Rönesans çeviri etkinliğinin kuramcısı olarak görülen Etienne Dolet "traduction" (çeviri) sözcüğünü ilk kullanan kişidir. (Oséki-Depré, 1999: 12). Dolet iyi bir çevirinin, çıkış metninin anlamını tam olarak kavramakla, çıkış metnine körü körüne bağlı kalmamakla ve kendi dilinde güzel bir biçimle yazmakla mümkün olabileceğini savunmuştur.⁸ (Larbaud, 1946:39). 1544'te Fransa'ya Cenevre'de basılmış kitaplar soktuğu ve Platon'un ruhun ölmeliğini inkâr eden *Aksiokhos* adlı yapıtımdan bir parça çevirdiği için Dolet Paris'te Maubert meydanında asılır ve yakılır.⁹ Bu olay, XVI. yüzyılın ilk yarısında Fransa'da kilise çevresinin çeviriye kapah bir toplum olduğunun göstergesidir.

Yaklaşık olarak aynı dönemde, İtalyan felsefeci Giordano Bruno da (1548-1600), görüşlerinin kilise çevresi tarafından din sapkınlığı olarak görülmesi nedeniyle işkence görmüş ve Roma'da Campo Dei Fiori Meydanı'nda diri diri yakılmıştır.

1.1.4 Osmanlı Döneminde Çeviri Etkinliği

Yukarıda sözünü ettiğimiz XVI. yüzyıl kilise çevresinde olduğu gibi, kendini, din konusunda olumsuz saydığı dış etkilere kapamış olan başka uluslar da vardır. Bunun en güzel örneklerinden biri XIX. yüzyıla kadarki niteliğiyle Osmanlı İmparatorluğudur. Ülken, *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü* başlıklı yapıtının giriş bölümünde, haklı olarak, "kendi içine kapanan ve her şeyi yalnız kendinde arayan cemiyetlerin yeni bir şey yaratmasına, tek ve büyük medeni açılış yoluna girmesine imkân yoktur. (...) bütün tesirlere kapısını genişçe açmasını bilmeyen yeni bir şey yaratamaz", demektedir (Ülken, 1935, 1997: 11-12). Ülken'in Itamar Even-Zohar'dan yaklaşık kırk beş yıl önce sözünü etmiş olduğu "tesirler" in başında kuşkusuz çeviriler gelmektedir. Osmanlı İmparatorluğu devrinde, ülke dış etkilere, özellikle de Batı etkisine tamamen kapalıydı. (Ülken,1935, 1997: 309). Doğudan Arap ve Fars ekinlerinden yapıtlar çevriliyordu. Bu arada, ender de olsa, Batıdan da yazımsal alan dışında XIV. yüzyıldan beri yapılan çeviriler yok değildir. Örneğin, Fatih döneminin ünlü kişilerinden

⁸ Etienne Dolet, çeviri nasıl yapılması gerektiği konusunda yazdığı küçük bir kitapta (1540) beş ilke önermektedir: 1- Metnin anlamını ve ruhunu tam kavramak, 2- İki dili de çok iyi bilmek, 3- Sözcüğü sözcüğüne çeviri yapmaktan kaçınmak, 4- Zorunlu durumlar bir yana, genellikle az kullanılan sözcüklerden, Latince'ye özgü söz düzeninden (Latinizm) kaçınıp günlük dilde kalmaya çalışmak, 5- Biçeme bağlı kalmak. (Bayrav, 1998: 58, 43. dipnot (Bayrav yapıtında Dolet'nin yapıtının başlığını belirtmemiştir)

⁹ Etienne Dolet, çeviri nasıl yapılması gerektiği konusunda yazdığı küçük bir kitapta (1540) beş ilke önermektedir: 1- Metnin anlamını ve ruhunu tam kavramak, 2- İki dili de çok iyi bilmek, 3- Sözcüğü sözcüğüne çeviri yapmaktan kaçınmak, 4- Zorunlu durumlar bir yana, genellikle az kullanılan sözcüklerden, Latince'ye

Georgios Amirutzes Grekçe yapıtlar konusunda Fatih'i aydınlatmıştır. Bu dönemde Türkçe bilen Rum tercümanlar sarayda görevlendirilmişlerdir. (Günyol, 1983: 324). Osmanlı İmparatorluğu, Karlofça'yla (1683-1699) birlikte, savaşlarda yenilgiler almaya başlayınca, duraklama ve gerileme dönemlerinde, teknik ve bilimsel alanlarda, zorunlu olarak ve yavaş yavaş dış dünyaya, yani Batıya açılmaya başlamıştır. Örneğin, Yirmisekiz Mehmet Çelebi, II. Ahmet'in emriyle elçi olarak gittiği Fransa'ya yaptığı yolculuğu (1720-1721) *Fransa Şeharetnamesi* başlıklı yapıtında anlatmıştır. (Akyavaş, 1993). Yirmisekiz Mehmet Çelebi, on bir aylık Fransa yolculuğuna oğlu Sait Çelebiyle birlikte gitmiştir. Sait Çelebi bu yolculuktan dönüşünde İbrahim Müteferrika'yla birlikte, din kitabı basmamak koşuluyla Osmanlıca kitap basan ilk matbaayı kurmuştur. (Kazancıgil, 2000: 204). Türkiye'de matbaacılığın tarihine bakıldığında Osmanlı İmparatorluğu'nun uzun zamanlar boyunca "Öteki" ni ne derece yadsıdığı çok daha iyi anlaşılmaktadır¹⁰.

Çeviriye kapalı toplumlar konusunda yakın tarihe bakacak olursak, bir dönemin Demir Perde Ülkeleri de buna bir örnektir. Bu ülkeler uzun yıllar boyunca kendilerini dış dünyaya her anlamda kapamışlardır. Aynı şekilde, totaliter rejimlerin uygulandığı, Irak, İran, Suriye gibi ülkeler de kapalı toplumlara birer örnek oluşturmaktadırlar.

Osmanlı İmparatorluğu'nun uzun yıllar kendini dışa kapaması, hem bilimsel, hem teknik hem de düşünce boyutu bakımından zenginleştiren bir tutum olmamıştır. Tersine, o dönemdeki teknik, bilimsel, toplumsal gelişmelerden ve düşünce hareketlerinden uzak kalması, her alanda geri kalmasına yol açmıştır. Osmanlı İmparatorluğu yöneticileri de XVIII. yüzyıl başlarından bunun farkına varmışlar, Batıyı daha yakından tanımak için başlıca Avrupa başkentlerine kısa süreli de olsa elçiler göndermişlerdir. Ne var ki bu girişimler çevirilerle yeterince desteklenememiş ve Batıya gerçek anlamda ilk açılımlar XIX. yüzyıl başlarına kadar gerçekleştirilememiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda 1859'a kadar Batıdan yazınsal çeviri yapılmamıştır

özgü söz düzeninden (Latinizm) kaçınıp günlük dilde kalmaya çalışmak, 5- Biçeme bağlı kalmak. (Bayrav, 1998: 58, 43. dipnot (Bayrav yapıtında Dolet'nin yapıtının başlığını belirtmemiştir)

¹⁰ Türkiye'de ilk basma kitap ancak 1729'da yani matbaanın icadından 285 yıl sonra çıkmıştır. İstanbul'da İbrahim Müteferrika'nın *Vankulu İugati* basılmıştır. Ülkemizde matbaacılık çok ağır ilerlemiştir. XIX. yüzyıl başına kadar 71 yıl içinde toplam 24 basma Türk yapıtı çıkabilmiştir. Bu tarihten Tanzimat'a kadar olan 39 yıllık zaman içinde 50 kadar yapıt basılmıştır. Ancak 1822 yılında Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'da Bulak matbaasını kurmasıyla Türkçe kitap basma işi kolaylaşabilmiştir. Tanzimat'tan önce 20 yıl ile Tanzimat'tan sonra 20 yıl bu iki basımevinin yayımlarıyla geçer. 1860'ta gazetelerin çoğalmasıyla ve her birinin kendi matbaasını kurmasıyla matbaalar çoğalır. Bu matbaalar gazetelerden başka tek tük kitaplar da basmaya başladığı gibi Matba-i amire de bu çeşit çalışmalarını bırakarak daha büyük baskılarla, devlet daireleri işleriyle uğraşmaya başlamıştır. (Acaroğlu, 1954: 431).

Dilmaçlık¹¹, Osmanlı İmparatorluğu'nda XVI. yüzyıldan başlayarak devlet yönetimi düzeyinde önemli bir yer tutmuştu. (Günyol, 1983: 324).

Osmanlı İmparatorluğunda dört değişik “tercümanlık” alanı vardı:

- 1- Divân-ı Hümayun tercümanlığı (Bâb-ı Âli tercümanlığı),
- 2- Eyalet tercümanlığı (farklı dil konuşan eyalet işlerinde tercümanlık yapanlar),
- 3- Müessesese tercümanlığı (1776'da Mühendishane'nin kurulmasıyla birlikte, asker ve eğitim kurumlarında ders veren yabancı hocaların dilmaçlığını yapan kişiler),
- 4- Yabancı elçi ve konsoloslara ilişkilerdeki tercümanlar.

XVI ve XVII. yüzyıllarda Divân-ı Hümayun tercümanlarının çoğunluğu Müslümanlığı sonradan kabul etmiş kişilerden oluşmaktaydı. XVIII. yüzyıldan başlayarak XIX. yüzyıl başlarına kadarsa Divân-ı Hümayun tercümanlığı Fenerli Rum ailelerinin eline bırakılmıştır. Bu ailelerin en ünlüsü İskenderzâdeydi (Kayaoğlu, 1998:22). Ancak, 1821 Yunan İsyanı'ndan sonra bu ailelerin görevlerini gereğince tarafsızlıkla yerine getirip getirmeyecekleri konusunda tereddütler doğmuştur. Bu amaçla, ilk aşamada gerekli tercümanların yetiştirilmesi ve Bâb-ı Âli memurlarından dil öğrenmek isteyenlere yabancı dil öğretmek amacıyla bir Hatt-ı Humâyûn yayınlanması sonucunda 23 Nisan 1821'de Tercüme Odası kurulur ve Yahya Efendi'nin Bâb-ı Âli'de dersler vermeye başlamasıyla fiilen faaliyete geçer. Tercüme Odası 1871'de Dış İşleri Bakanlığı'na bağlı bir büro haline getirilmiş ve çalışmalarını bu şekilde sürdürmüştür. (Kayaoğlu, 1998: 26).

1.1.4.1 Lâle Devri'nde Çeviri Etkinliği

Osmanlı döneminde ilk örgütlü çeviri etkinliği, III. Ahmet döneminde, Lâle Devrinde (1712-1730) gerçekleşmiştir, ancak bu dönemde de Batıdan yalnızca bilim ve teknik alanlarında çeviri yapılmıştır, yazansal çeviri yapılmamıştır. Sadrazam İbrahim Paşa'nın girişimiyle Tercüme Heyeti kurulmuştur¹². Devlet eliyle yapılan bu çeviri etkinliği kapsamında Aynî'nin *İkd ul Cûman*, Hâvandmîr'in *Habib üs-Siyer* gibi tarih yapıtları çevrilmiştir. Bu kuruluş Batı kaynaklı bilimsel yapıtları çevirmeyi öngörmemiştir, ancak yalnızca Aristoteles fiziği çevrilmiştir. Bu çeviri İbrahim Paşa'nın emriyle Yanyalı Mehmed Esad Efendi tarafından, *Kütübüs-semaniye fi sima-üt tabii* adıyla Arapça'ya çevrilmeye başlanmıştır.

¹¹ Fransızlar “dilmaç”a “drogman” demektedirler, günümüzde bu sözcük Fransızlar bunu “truchement” olarak sözlüklere girmiştir; bu sözcüğün Arapçasıysa “tercüman”dır.

¹² Elimizdeki kaynakta Tercüme Heyeti'nin kuruluş tarihi yer almamaktadır.

Çeviri kurulunun yirmi beş kişiden oluştuğu Tercüme Heyeti'nin bir yapıt dışında, Aristoteles fiziği, yalnızca İslam yapıtlarını çevirmiş olduğu görülmektedir, ancak bu bile bir çeviri zihniyetinin oluşması açısından önemli bir adımdır. (Kazancıgil, 2000:198-200).

Çeviri yoluyla Batı biliminden yararlanma, bir başka deyişle Batıya çeviri yoluyla açılma ilk kez, 1732'de Katip Çelebi'yle başlamıştır. Günyol'a göre, *Cihannüma* (Dünyayı Gösteren) Doğu düşün dünyasından Batı düşün dünyasına yönelişte bir dönüm noktası sayılmaktadır. Yerkürenin yuvarlaklığı üzerine kanıtlar içeren *Cihannüma* 1648'de yazılmaya başlanmış, Katip Çelebi'nin ölümünden sonra ancak 1732'de Mülteferrika'nın basımevinde basılmıştır. Mercator'un *Atlas Major* başlıklı yapıtı ile onun kısaltılmışı *Atlas Minor* ve Abraham Ortelius'un *Teatrum Orbis Terrarum* (Dünyanın Görüşü) adlı yapıtından yararlanarak yazılmış olan *Cihannüma*'yla Batıdan çeviriler ilk kez başlamıştır. Ayrıca Katip Çelebi *Atlas Minor*'u da *Levami ün-nur Fi Zulameti Atlas Mimur* başlığıyla Osmanlıca'ya çevirmiştir. (Günyol, 1983: 325).

1.1.4.2 Osmanlı İmparatorluğu'nda Mühendishaneler'in Kurulması

Osmanlılar döneminde birçok çevirinin yapıldığından söz etmiştik. Ancak bu çeviriler, Ülken'in de belirttiği gibi teknik alanlarda gerçekleşmiştir. Osmanlı İmparatorluğu , Batı ülkelerine göre teknik ve bilimsel alanlarda dışarıya kapamışlığın sonucunda, oldukça geride kalmanın zararlarını görmeye başlayarak duraklama ve gerileme dönemlerine girmiştir. Teknolojide Batıdan geride olduğu için savaşlarda ağır yenilgiler alıyordu. Bunun üzerine Osmanlı Devleti yalnızca teknik alanda da olsa zorunlu olarak, Batıya kapılarını açmaya başlar. Kapudan-ı Derya Cezayirli Hasan Paşa'nın girişimi ve Osmanlı hizmetine girmiş bir Macar soylusu olan Baron de Tott'un yardımıyla bir Mühendishane kurulumu¹³ ve başhoca

¹³ 1773 ya da 1776'da, tarihi tam olarak belli değildir ancak Kazancıgil'in belirttiğine göre 1776 olması olasılığı daha yüksektir. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Mühendishanelerin gelişmesinde Fransa'nın çok büyük katkıları olmuştur. 1784'te İstanbul elçiliğine atanan Comte de Choiseul-Gouffier Osmanlı Devletinin teknik gelişmesine katkı yapacak Toulon tersane mühendislerinden Le Roi'nun başkanlığında bir grup asker mühendisle gelmiştir. 1785'te Fransa elçiliğinde kurulan matbaa, Mühendishane'nin ders notlarını ve kitaplarını basıyordu. Bu okul 1789'da yeniden düzenlendi ve Mühendishane-i Bahri Hümayun adını aldı. Bu okul günümüzde hem Deniz Harp Okulu'nun hem de Yüksek Denizcilik Okulu'nun temelini oluşturmaktadır. 1794 yılında Nizam-ı Cedid orduları kurulduktan sonra, 1795'te Mühendishane-i Amire adlı bir kara mühendishanesi açılır. Buranın eğitimi daha iyi olduğundan Bahriye Mühendishanesi'nin öğrencileri haftanın belirli günleri derslerini burada görüyorlardı. Böylelikle Mühendishane-i Berri-i Hümayun kurulmuş oldu. Osmanlı İmparatorluğu'nda aynı dönemde tıp alanında da atılımlar görülmektedir: II. Mahmut Yeniçeri Ocağı'nı kaldırdıktan sonra, ordunun doktor ihtiyacını karşılamak amacıyla 14 Mart 1827'de Tıphane-i Amire kurulur. Ardından 1832'de Cerrahhane-i Amire kurulur. Mustafa Behçet Efendi'nin hekimbaşlığı döneminde yazmış olduğu üç *Arıza*'nın Tıphane-i Amire'nin açılmasında önemli katkıları olmuştur. Ayrıca Mustafa Behçet Efendi tıp alanında birçok çeviri yapmıştır. 1801'de Jenner'in çiçek aşısı üzerine bir yapıtının *Risâle-i Telkîh-i Bakari* başlığıyla çevirisi ile 1796'da Antonio'nun fizyolojiyle ilgili bir yapıtının *Vezaif-i A'za* başlığıyla çevirisi bunlardan birkaçıdır. (Kazancıgil, 2000:247-254).

olarak Arapça ve Farsça'nın yanında Batı dillerini de bilen bir matematikçi olan Cezayirli Seyyid Hasan Efendi atanır. Bu okulun amacı donanmaya geometri ve coğrafya bilen harita bilgisi olan ve gemi yapımından anlayan subaylar yetiştirmektir. Bu dönemlerde eğitim birimlerinde ders veren öğretmenlerin birçoğu yabancı ülkelerden, özellikle de Fransa'dan gelmekteydi. Osmanlı İmparatorluğu'nun henüz kendi bünyesinde yeterli eğitimi verebilecek eğitim kadrosu yoktu. Bu okullarda dersler, öğretmenler yabancı olduğundan dolayı, yabancı dilde veriliyordu. (Kazancıgil, 2000:247-251). Bu noktada da, anlaşabilmek amacıyla, çevirmenlere ihtiyaç duyuluyordu.

1.1.4.3. Osmanlı İmparatorluğu'nda Çeviri Kurumları

1.1.4.3.1 Tercüme Odası

Lâle Devrinden sonra Osmanlı döneminde yeni bir çeviri etkinliği ancak yüz yıl sonra görülebildi. 23 Nisan 1821'de kurulan Tercüme Odası'nın amacı yukarıda da belirtmiş olduğumuz gibi devlete gerekli tercümanların yetiştirilmesi, Bâb-ı Âli memurlarından dil öğrenmek isteyenlere yabancı dil öğretmek ve önceden Rum tercümanlara bağlı olan devleti rahatlatmaktır. (Kayaoğlu, 1998: 25-26). Baştercüman Yahya Efendi¹⁴ döneminde okulda yararlanılmak üzere Fransızca ve İtalyanca'dan çeviriler yapılmıştır. Daha sonra, Tercüme Odası, baştercüman İshak Efendi yönetiminde Fransızca öğreten bir kurul durumuna gelmiştir. Saffet Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Namık Kemal, Şinasi gibi isimler bu odada çalışmışlardır.(Günyol, 1983:325). Çalışmalarını 1871 yılına kadar sürdüren Tercüme Odası bu tarihte Dış İşleri Bakanlığı'na bağlı bir büro haline getirilmiş ve çalışmalarını bu şekilde sürdürmüştür. (Kayaoğlu, 1998: 26).

1.1.4.3.2 Encümen-i Dâniş

1851 yılında Maarif-i Umumiye Nezareti'ne (Milli Eğitim Bakanlığı) bağlı olarak Meclis-i Maarif-i Umumiye'nin denetimi altında Encümen-i Dâniş kurulur. (Kayaoğlu, 1998:311). Kırk kişilik kurucu heyeti ve yönetimiyle Académie Française modeline uyan ve yazınsal-felsefi araştırmaya yönelik bir kuruluştur. Encümen-i Dâniş, aynı zamanda, Darülfünun'da okutulacak dersler için gereken ders kitaplarının kısa sürede hazırlanması için kurulmuştur. Ancak bu uzun süre yaşamamıştır. (Tanpınar, 1988: 113). Sayısı kırk olarak belirlenen azalar ileri gelen bilim ve siyaset adamlarından seçilmişlerdir. Bunların arasında Mehmed Derviş

¹⁴ Yahya Efendi aynı zamanda Mühendishane'de öğretmenlik yapmaktaydı. (Kayaoğlu, 1998: 26).

Paşa, Hekimbaşı ve Tıbbiye Nazırı Mehmet Salih Efendi, Mehmed Fuad Efendi gibi kişiler bulunmaktaydı. Aynı zamanda azalar arasında James Redhouse ve ünlü Osmanlı Tarih Yazarı Avusturya'lı Hammer gibi yabancı isimler de yer almaktaydı. (Kazancıgil, 2000:305-306). Buradan, Encümen-i Dâniş 'in, azaları arasına yabancı isimleri de almasıyla Osmanlı'nın, Doğunun yanında artık Batı fikirlerine de yer vermeye başladığı anlaşılmaktadır. Yüzyıllar boyu Batrya kapılarını kapatmış olan Osmanlı Devleti için bu büyük bir gelişmedir.

1.1.4.3.3 Tercüme Cemiyeti

Encümen-i Dâniş 'ten sonra Maarif-i Umumiye Nezareti'ne bağlı olarak kurulan öteki kurum da 1865'te Münif Efendi başkanlığında kurulan Tercüme Cemiyeti'dir. Bu cemiyetin amacı halk ve okullar için gerekli görülen kitapların ve haritaların çevrilmesi ve telifidir. Hilmi Efendi'nin Otto Hubner'den çevirmiş olduğu *İlm-i Tedbir-i Servet* bu cemiyetin faaliyetleri arasında yer almaktadır. Tercüme Cemiyeti, maddi sıkıntılardan dolayı istenilen ölçüde başarılı olamamış ve kapatılmıştır. (Kayaoğlu, 1998:120).

1.1.4.3.4 Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye

Çalışmalarını Türkçe yürütecek ve Tıbbiye'deki Fransızca eğitimi Türkçeleştirmeyi amaçlayan ikinci bir tıp cemiyeti 1862 yılında Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye adıyla kurulur. Bu kurum ders kitaplarının Türkçe yazılması, çeviriler yapılması ve tıp sözlüğünün hazırlanması konusunda çalışmalar yürütmüştür. (Kazancıgil, 2000:272).

Osmanlı İmparatorluğu'nda çeviri kurumları dışında da birçok bilimsel kuruluş bulunmaktaydı. Bu kuruluşların amaçları çeviriye yönelik olmasa da, kaynaklarının çoğunun yabancı dilde olması ya da resmi dillerinin Fransızca olması dolayısıyla, dolaylı olarak çeviriyle ilgileniyorlardı. Bunlardan birkaçı aşağıda yer almaktadır:

1.1.4.3.5 Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane

1856'da Kırım Savaşıyla İstanbul'a gelen müttefik Avrupa ordularının doktorları, Sultan Abdülmecid'in izniyle Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane (Société Impériale de Médecine de Constantinople) adıyla resmi dili Fransızca olan bir tıp cemiyeti kurmuşlardır. Cemiyetin *Gazette Médicale d'Orient* adlı tıp ve pozitif bilimler dergisi aynı tarihte yayımlanmaya başlanmıştır. (Kazancıgil, 2000:271).

1.1.4.3.6 Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye

Tercüme Cemiyeti'yle hemen hemen aynı dönemde, 1861'de yine Münif Paşa'nın öncülüğünde, kurulmuştur. Cemiyet, özellikle yayın organı *Mecmua-i Fünun* dergisi sayesinde büyük bir kitlenin pozitif bilimlere ilgi duymasını sağlamıştır. Bunun yanında cemiyet, Taş Mektep'te bir okuma salonu, kütüphane ve yayınlarını ucuza mal etmek için bir matbaa kurmuştur. Ancak bu cemiyet, Yüksek devlet görevlerinde çalışan kurucularının hem işlerinin çokluğu hem de bu tür hareketin gerekli ortamı bulamaması sonunda kapanmıştır. (Kazancıgil, 2000:306-307).

1.1.4.4 Osmanlı İmparatorluğu'nda Yazınsal Çevirilerin Belirmesi

Tanzimat'la birlikte (1839) Osmanlı İmparatorluğu Batılılaşma sürecine girmiştir. Bir zamanlar dünyanın sayılı devletleri arasında yer alan Osmanlı İmparatorluğu, 300 yılı aşkın bir süre bu yerini koruduktan sonra etkinliğini yitirmiş ve Batının ilerleyen teknolojisi ile düşünce akımlarının çok gerisinde kalmıştır. Tanzimat döneminde devlet birimlerinde yeniliklere gidilirken aynı zamanda ülkenin ileri gelen aydın kesimleri Batı yazınına ilgi duymaya başlamıştır.

Erhat, Tanzimat dönemini aydınlarının “insanlığın yazın verilerini bilinçsizce bir alma, esinlenme, öykünme kaynağı” olarak gördüğünü belirtmektedir. (Erhat, 1999: 117). Erhat'ın sözlerinden de anlaşılacağı gibi Tanzimat, Osmanlı İmparatorluğunun çöküşünü durdurmak için Batı kurumlarının taklit edilerek Türkiye'de uygulanması temeline dayanmaktaydı ve bu amaçla reformlar yapıldı ancak bu hareket sağlam temellere oturtulamadığı için başarısızlığa uğradı.

1.1.4.4.1. İlk Yazınsal Çeviriler

Abdülmeccid döneminde, 1839 yılından itibaren yani Tanzimat'la birlikte, ülkenin yabancı dil bilen aydın kesimine Batıdan yazınsal yapıtlar çevirme yolu açılmıştır.

Ancak, Tanzimat döneminde ilk yazın çevirisi 1859'de Şinasi'nin *Tercüme-i Manzume* başlığı altında yapmış olduğu çevirilerdir: Racine'in *Esther*, *Athalie*, *Andromaque* adlı tragediyalarından kimi dizeleri; La Fontaine'nin *Le Loup et L'agneau* (*Kurt ile Kuzu Hikayesi*) adlı yapıtını; Lamartine'in (*Premières Méditations Poétiques*) *Souvenir (anı)* adlı şiirleri; Gilbert'den birkaç dize çevirisi, Fénelon'un *Télémaque* romanından yapmış olduğu bazı tümce çevirileri yer almaktadır. (Ünlü, 1995: 24). *Les aventures de Télémaque*

Fransa'da 1699'da yayınlanmıştır. Yazılış amacı, Fransa tahtının veliahtının hocası olan Fénelon'un kral adayı olan veliahta hükümet idaresi hakkındaki görüş ve öğütlerini bir öykü kapsamında anlatmaktır.

Yusuf Kamil Paşa'nın Fénelon'dan çevirmiş olduğu *Les aventures de Télémaque* da yine aynı tarihte, 1859 yılında, tefrika edilmiştir. *Terceme-i Telemak* başlığıyla çevrilen bu yapıt 1862 yılında kitap şeklinde basılmıştır. Kitabın ikinci basılışı, ilk basımından altı ay sonra 1863 yılında Şinasi tarafından *Tasvir-i Efkâr* gazetesi basımevinde yapılmıştır. (Özön, 1936, 1985:115-116)¹⁵.

Batıdan felsefe ve sanat alanlarında yapıtların çevrilmesine yönelişin başında gelen isimlerden biri Abdülhamid'in ekonomi hocası Münif Paşa'dır. Münif Paşa 1859'da *Muhaverat-ı Hikemiye* başlığı altında Voltaire, Fénelon ve Fontenelle'den çeviriler yapmıştır. (Günyol, 1983: 326). Yine, Münif Paşa tarafından özgün yapıttan kısaltılarak çevrilen Victor Hugo'nun *Les Misérables* adlı yapıtı *Mağdurin Hikâyesi* başlığıyla 1862'de *Ruzname-i Ceride-i Havadis'te* yayınlanmaya başlanmıştır.¹⁶ (Özön, 1936, 1985:122).

Daniel Defoe'nin *Robinson Crusoe* adlı yapıtı, Vakanüvis Ahmet Lutfî tarafından *Hikâye-i Robenson* başlığıyla 1864 yılında Arapça çevirisinden Türkçe'ye çevrilmiştir. (Özön, 1985:125). Daha sonra, 1884'te Şemsettin Sami tarafından çocuklara göre düzenlenerek *Robenson* başlığıyla Fransızca'dan çevrilmiştir. (Özön, 1936, 1985:115-116).

Ziya Paşa Cenevre'de 1871 Eylülünde Rousseau'nun *Emile* başlıklı yapıtını çevirir. Bu yapıtın tamamı basılmamıştır. Bu çevirinin kimi bölümleri Ebuuzziya Tevfik *Mecmuai Ebuuzziya*'da basmıştır. (Sungu, 1940: 62-63-68).

Diyojen gazetesinde, Alexandre Dumas'nın *Le Comte de Monte-Cristo* başlıklı yapıtı da Teodor Kasap tarafından 1871-1873 yılları arasında Türkçe'ye çevrilmiştir. Ancak bu yapıtın çevirisi gazete tefrikası olarak tamamlanamamıştır. (Özön, 1936, 1985:111).

İlk kez 28 Temmuz 1869'da çıkan *Mümeyyiz* gazetesinin 158. sayısında Bernardin de Saint-Pierre'in *Paul et Virginie* romanı çevrilmeye başlandı ancak tefrika olarak bitirilemedi, ardından kitap olarak basıldı. *Paul et Virginie* daha sonradan dilimize Ebuuzziya Tevfik tarafından kurulmuş Roman Kütüphanesi yayınları arasında Osman Senai tarafından çevrilmiştir. *Paul et Virginie* Mehmet Halit tarafından da *Maarif* dergisinde yabancı dil

¹⁵ Mustafa Nihat Özön'ün *Türkçe'de Roman* başlıklı yapıtı ilk kez 1936 yılında yayınlanmıştır. Biz bu çalışmamızda bu yapıtın 1985 yılındaki baskısını kaynak olarak kullanacağız.

¹⁶ Hugo çevirileriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız Kerman, 1978.

öğrenenlerin alıştırma yapmaları amacıyla Fransızca'sıyla birlikte yayınlanmaya başlanmıştır ancak tamamlanamamıştır. (Özön, 1936, 1985:130).

Ahmet S. tarafından *Ernani* başlığıyla çevrilen Victor Hugo'nun *Hernani adlı yapıtı*, 1874 yılında Hayal Matbaası tarafından yayınlanmıştır. Yine Hugo'nun bir başka yapıtı *Angelo Mali Pieri* oyunu, Ebüzziya Tevfik tarafından *Habibe yahut Semahat-i Aşk* başlığıyla çevrilerek 1874'te Hayal Matbaası'nda basılmıştır; yine aynı tarihte aynı yapıt bu kez A.M. (Ahmet Mithat Efendi) tarafından *Angelo Malipieri yahut Venedik Barbarı* başlığıyla çevrilmiş ve aynı matbaada yayınlanmıştır. (Kerman, 1978: 3)

Bu dönemde, ayrıca, Ahmed Vefik Paşa tarafından 1869 yılında yapıldığı tahmin edilen, Molière'in *Donjuan'ı Don Civani* başlığı altında çevrilmiştir. Ahmet Mithat Efendi şonradan, tüm Molière oyunlarını çevirecektir. Bu arada, Molière'in *Les fourberies de Scapin*'i *Ayyar Hamza* başlığı altında 1872 yılında Mehmed Ali Bey tarafında adapte edilmiştir. 1874'te Recaizâde Mahmud Ekrem tarafından Chateaubriand'dan *Atala yahut Amerika Vahşileri*, 1880'de Dumas Père'in *Paul Jones'u* M. Kâmil tarafından *Pol Jon* başlığı altında, yine aynı tarihte, Hugo'nun *Les Burgraves*'ı Ahmed Mithat Efendi tarafından *Derebeyleri* başlığı altında çevrilmiştir.¹⁷

Bu dönemde çok sayıda serüven, aşk, vb. konularda, bugün unutulmuş yazarlardan oyun ve roman çevirileri yapılmıştır. Shakespeare'in oyunlarının çevirileri ancak 1880 sonrasında görülebilmektedir.¹⁸

Bu dönemde Hugo, Molière, Dumas ve Voltaire gibi değerli yazarların çevirileri yanında adları hiç duyulmamış olan ve yalnızca çok satacağı ve halkın ilgisini çekeceği düşünüldüğü için yapılan çeviriler de bulunmaktadır ve bunlar nitelikle yapıtlardan çok daha fazladır. Bu yapıtların birkaçı şunlardır:

- Carré, Michel- A. Lvfe, *Lala Roukh, Laleruh*, çev: Hasan Bedrettin Paşa- Manastırlı Mehmed Rifad, Kırkanbar Matbaası, İstanbul, 1876.
- Ducis, Jean François, *Othello, Otello*, çev: Hasan Bedrettin Paşa- Manastırlı Mehmed Rifad, Kırkanbar Matbaası, İstanbul, 1877.

¹⁷ Özön bu dönemde yapılan öteki çeviriler küçük ve litografya olarak basılmış olan *Hikâye-i Mansur* adlı bir kitap ve Fransızca'dan çevrilmiş *Elfû'n-nehar ve'n-nehar*, Memduh Paşa tarafından yapılmış bir *Tercüme-i Hikâye-i Jeneyief* ve başka birçok yapıt olduğunu söylemektedir ancak yapıtların çevirmenleri, yazarları ve özgün adları hakkında bilgi vermemektedir. (Özön, 1936, 1985:138).

¹⁸ Shakespeare'in oyunlarının çevirileri hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız Enginün, 1979.

- Girardin, Mme. Emile de, *Cléopatre, Kleopatra*, Haile, çev: Hasan Bederttin Paşa-Mehmed Rifat, Kırkanbar Matbaası, İstanbul, 1876.
- Sedaine, Michel-Jean, *Les femmes vengées, Karı İntikamı*, çev: Manastırlı Mehmed Rifad-Emin Eşraf, Kırkanbar Matbaası, İstanbul, 1877. (Poyraz ve Tuğrul, 1967).

Meşrutiyet dönemindeyse, Batıya açılma, bir ölçüde öykünme dönemi olarak çeviriye önem ve hız vermiştir. Bu dönemde, Raif Necdet'in Tolstoy'dan *Anna Karenina*, Ahmet Refik'in Charles Seignebos'tan *Medeniyet Tarihi*, Ata Bey'in Hammer'den 15 ciltlik *Osmanlı Tarihi* çevirileri ve Dr. Abdullah Cevdet'in Shakespeare'den, Shiller'den, yaptığı birçok çeviri yer almaktadır. Ancak bu dönemde yapılan çevirilerin bir bölümünün, yine aynı nedenlerden dolayı, sorunlu oldukları görülmektedir. (Günyol, 1983: 327). Her ne kadar yukarıda sözünü ettiğimiz dönemlerde çeviri etkinliği dağınıklık göstermişse de, 1940'lı yıllardaki yoğun çeviri etkinliğinin temellerinin bu dönemlerde atılmış olduğu da göz ardı edilemez.

1.1.4.4.1.1 Çevirilerin Nitelikleri

Bedrettin Tuncel "Tercüme Meselesi" başlıklı makalesinde Tanzimat'tan beri yapılan çevirilerin yazımızda bir hareket yaratmamış olmamasının nedenleri olarak bu yapıtların alelade seçilmelerini, Batı yazını yapıtlarının, özellikle de dünya klasiklerinin çevirilerinin ihmal edilmesini, ticari değeri olan değersiz yapıtların çevrilmiş olmasını ve yapıtların amatörlerce gerçekleştirilmiş olmasını göstermektedir. (Tuncel, 1940: 79).

Ülken, "tercüme, bütün medeniyeti nakletmektir. Bu nakil işi, dağınık ve gelişigüzel intihaplarla olmaz. Medeniyet yalnızca bugünün mahsullerinden ibaret değildir. Ona hakkıyla nüfuz edebilmek ve onun içinde yaratıcı olmak için mutlaka köklere inmek lâzımdır", demektedir. (Ülken, 1935, 1997: 348) Ülken bu sözleriyle Tanzimat'tan 1940'lı yıllara kadar yapılan çevirilerin sistemli bir şekilde gerçekleştirilmediğini ve çevrilecek yapıtların bilinçli olarak seçilmediği için bu dönemdeki çevirilerin toplumda istenilen etkiyi yaratmadığını açıklamaktadır. Yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi bu dönemde çevirileri yapılacak olan yapıtlar gelişigüzel, çevirmenin kendi beğenisine ve satış durumuna göre seçiliyordu. Ülken yukarıda geçen "köklere kadar inmek lâzımdır" sözleriyle çeviri işine nereden başlanması gerektiğini ortaya koymaktadır. İşe günün yazın akımından başlamayarak, o kültürün en eski en köklü yapıtlarından, en önemli yazarlarından, düşünürlerinden başlanmalıdır. Tüm bunların gerçekleştirilmesi de ancak sistemli bir çeviri hareketiyle mümkündür.

ı dönemde yapılan çevirilerin çoğunun çıkış metinleriyle eşdeğerli olduğundan söz etmek mümkün değildir. Bunun en önemli nedeni, çevirmenlerin toplumsal, siyasal, dinsel nedenlerle baskı altında olmalarıydı. Çevirmenler o dönemin toplumsal yapısının kabul edilemeyeceği bir takım konularda ya metinde değişiklik yapmaya gidiyorlardı ya da bu ölümleri tamamen varış metninden çıkarıyorlardı. Abdülhamit dönemindeyse, saray sansürü vardı, hem de çevirmenin otosansürü vardı. Bu dönemde yapılan çeviriler, yapının kendi kültüründen yabancılaştırılıp Osmanlı kültürüne uygun bir dille çevriliyordu, çevirmen o dönemin toplumu tarafından yadırganacak, geleneklere uymayacak unsurları kabul edilebilir bir şekle soktuktan sonra yayınlıyordu. Aynı zamanda uygun görülmeyen yerler çevirmen tarafından tamamen çıkartılıyordu. Örneğin Yusuf Kâmil Paşa bu nedenlerden dolayı *Les aventures de Télémaque* çevirisinde bir takım kısaltmalar yapmıştır. (Özön, 1936, 1985:118). Ne var ki, bir şekilde çevirilerin yapılmaya başlanması da önemli bir adımdır.¹⁹

Ahmet Lutfi aynı metni Arapça'dan yapmıştır ve bu çevirmen kitabı baştan sona kadar vaat ettiği sadelikte üretmiştir. (Özön, 1936, 1985:216 ve 128).

Bu dönemde çıkış metninin biçimine dikkat eden çevirmen çok azdır. Ancak bunu yapmayanlar da yok değildir: Türkçe'de yazınsal anlamda yapılmış eşdeğerli bir çeviri örneği olarak Ahmet Vefik Paşa'nın Molière'den çevirdiği oyunların bir kısmı bulunmaktadır. (Özön, 1936, 1985:140). Ahmet Vefik Paşa'nın Molière'den çevirdiği 16 oyun, uyguladığı yöntem açısından üç ayrı bölümde toplanabilir. İlk bölümde, çıkış dilindeki anlamı genişletilmiş anlatım olanaklarıyla aktardığı *Adamcıl*, *Don Cıvani*, *Dudu Kuşları*, *İnfial-i Aşk*, *Kadınlar Mektebi*, *Okumuşlar*, *Savruk*, *Tartüf* oyunları yer almaktadır. *Tartüf*'ü aynı adla, aynı anlamı, aynı anlatımı, aynı giysileri kullanarak kişilerin adını değiştirmeden çevirmiştir. İkinci bölümde, çıkış dilindeki anlamı yakından izlemekle birlikte anlatımı yadırganmayacak bir ortamda daha özgür bir şekilde azınlık özel adlarıyla benzetmeli yapmış olduğu *Azarya*, *Yorgaki Dandini* yapıtları yer almaktadır. *Azarya*'da anlam aynı kalırken, olay alanı değişmiştir. Bu oyunda, çevirmen hesabını bilen, tutumlu, alışverişe yatkın bir azınlık kesiminin bireylerini katmıştır oyuna. Son bölümdeyse, çıkış metnindeki anlamı benimsemekle birlikte, varış dilindeki gerçekliklere göre yapılmış olan uyarılama çevirilerdir. Bu bölümde, *Dekbazlık*, *Meraki*, *Tabib-i Aşk*, *Zoraki Tabib*, *Zor Nikahı* yer almaktadır.

¹⁹ Özön'e göre, *Les aventures de Télémaque* çevirisinin Yusuf Kâmil Paşa tarafından değil, dairesindeki kişilerce yapıldığı, kendisininse yapıtı, Özön'ün deyiimiyle "inşa dili"ne soktuğu iddiaları da bulunmaktadır. Bu basımın yılı da, tarihi koyan Kemal Efendi'nin nitelemesinden çıkarılmaktadır. *Les aventures de Télémaque*'i, ardından Ahmet Vefik Paşa çevirmiştir ancak Özön'e göre, ilk çevirinin kazandığı ünü gölgeleyememiştir. Özön bu çevirinin tarihini belirtmemiştir. (Özön, 1985:115-116).

Ahmet Vefik Paşa'nın bu çevirilerinde, kendi tiyatro görüşleri ve geleneksel Türk tiyatrosunun özellikleri ön plana çıkmaktadır. (Tolun, 1978: 98).

Roman bibliyografyasına bakıldığında çeviri romanlardan sonra Türk yazarların kaleme aldığı özgün romanlar görülmeye başlanmıştır. Çeviriler geniş okur kitlesinin ilgisini çekecek olan, serüven ağırlıklı yapıtlardı. Ancak bunların yanı sıra, sayıca az da olsa, düşünce romanları da yer almaya başlamıştır. Ardından, 1896'da Edebiyat-ı Cedide akımı ortaya çıktığında, dil çevirilerle zenginleşmeye başlamıştır. *Servet-i Fünun* dergisi çevresinde toplanan sanatçıların Batı yazını yolunda oluşturdukları bu akım, bünyesinde Tevfik Fikret, Hüseyin Suat Yalçın, Cenap Şahabettin, Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit Yalçın ve başka birçok ismi barındırıyordu. (Özön, 1936, 1985:112).

Tanzimat döneminde yapılan çevirilerin dilinden söz edecek olursak, dilde sadeleştirmeye gitme konusunda çaba harcayan Şinasi gibi isimler olmuştur. Tanzimat dönemi, Batıyı örnek alarak birtakım okulların açıldığı, başta gazetecilik olmak üzere her türlü yayıncılık etkinliğinin gelişmeye başladığı dönemdir. Osmanlıca, özellikle bu dönemde tüm Türklerin yazı dili olarak algılanır ama bu yazı dili Batı ekininin kazanımlarını aktarmakta yetersiz kalır. Gerçekçi Osmanlı aydınları olan ilk gazeteciler geniş kitlelerin kendilerini anlamasını zorlaştıran hatta olanaksız kılan bu dili kullanmayı sürdürmenin anlamsız olduğunu kavrarlar ve bunun sonucu olarak, bir yandan Batı kökenli kavramları aktarabilmek için Arapça ve Farsça'dan yola çıkarak yeni kavramlar üretirler, bir yandan da, kitlelerin kendilerini daha fazla anlaması için fazla zor buldukları kimi Osmanlıca sözcüklerin yerine halk kökenli sözcükler kullanmaya başlarlar. Ancak ortaya tutarsız bir dil çıkar. 1860'ta *Tercüman-ı Ahval*'i kuran Şinasi'nin bile yazılarında en fazla % 33 oranında Türkçe sözcük kullanabilmesi bu dönemde Osmanlıca'nın yazı diline ne derece egemen olduğunu ortaya koymaktadır. (Yücel, 2000: 18).

Altı yüz yıllık Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki çeviri etkinliğine bakıldığında, Tanzimat'tan sonra Batıdan ve Doğudan yapılan çevirilerin sayıca arttığı gözlenmektedir. Bu dönemde yapılan çevirilerin çoğunluğu oldukça sorunludur, çünkü bu çeviriler

- Belirli bir yöntem izlemeksizin, dağınık bir şekilde ve rastlantısal olarak yani çevirmenin beğendiği ya da halkın ilgisini çekebilecek metinlerin çevirileri yapılmıştır,
- Günlük gereksinimlere göre çabucak yapılmışlardır: Yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi çevrilecek metinler daha çok halkın ilgisini çekebilecek serüven ağırlıklı

yapıtlardı ve bu yapıtlar bölüm bölüm gazetelerde tefrika ediliyordu. Eğer yapıt halk tarafından tutulursa tefrika edilmeye devam ediliyordu, yoksa çevirisi yarıda bırakılıyordu.

- Tümceler aynen çevrilmekte ve Türkçe anlatıma uygun hale getirilmemektedir. (Ülken,1935, 1997: 347-348).

1.1.4.4.1.2 Tanzimat Döneminde Çıkarılan Gazeteler ve Çeviriye Katkıları

Tanzimat döneminde yapılan çevirilerin birçoğu öncelikle gazetelerde tefrika ediliyordu. Tefrika olarak tamamlanamayanların bir kısmı daha sonradan kitap halinde basılıyordu. Ancak çevirilerin halka ulaşmasını sağlayan en önemli araç bu dönemdeki gazeteler olmuştur. *Takvim-i Vakayi*, *Ceride-i Havadis*, *Tercüman-ı Hakikat*, *Saadet*, *Târik* bu gazetelerin birkaçıdır.

İstanbul'da çıkarılan ilk gazete Tanzimat'tan sekiz yıl önce çıkarılan resmi *Takvim-i Vakayi*'ydi. Tanzimat'ın ilk yılında, 1840 yılında, ikinci olarak William adlı bir İngiliz'in kurduğu ve Türkiye'nin ilk özel gazetesi olan ancak daha sonra devletten aldığı maddi yardımla yarı resmi hale gelen *Ceride-i Havadis* gazetesi çıkarılmaya başlandı ve burada çeviriler yer almaya başladı. 1860'dan itibaren *Ruzname* ekini çıkarmaya başlayan ve 1865'te *Ruzname-i Ceride-i Havadis* adını alan bu gazetede Victor Hugo'nun *Les Misérables* adlı yapıtı *Mağdurin Hikâyesi* başlığıyla Münif Paşa tarafından çevrilmiştir. Yapılan çeviriler sayesinde dile yabancı yazınla yeni biçimler girmeye başlamıştır. Ancak gazetenin resmi olmasından dolayı takınmak zorunda olduğu Özön'ün deyimleriyle "ağırbaşlıktan" dolayı dildeki yenilik çabalarını sınırlı kalmıştır. *Ceride-i Havadis*'te yapılan çeviriler genelde ekonomi, siyaset alanında gerçekleştirilmiştir. Roman ve hikâyeye ilgi duyulmuyordu. Dergiler çoğalıp yaygın bir okuyucu kitlesi oluşuncaya kadar gazeteler dergilerin yerini almıştır. Bu dönemde gazetelerde her tür yazı yer aldı. Ahmet Mithat roman, tarih, psikoloji vb. yazılarını öncelikle *Tercüman-ı Hakikat*'te yayınlıyordu. *Saadet*, *Târik* gibi gazetelerin birer yazın bölümü vardı. (Özön, 1936, 1985:114).

1868 yılında *Terakki* gazetesi, gençlerden oluşan bir yazı kuruluyla yayınlanmaya başlar. Bu gençlerin amacı eski kuralları bir yana atıp olabildiğince yenilikçi bir yayım yapmaktı. Gazetenin 1869 yılındaki sayılarında Recaizade Ekrem, Silvio Pellico'dan *Mes Prisons*'u çevirmeye başlamıştır.

ÇOĞULDIZGE KURAMI

1.1 Çoğuldizge Kuramının Kökeni ve Tanımı

Çoğuldizge (polysystème; polysystem) kuramı ilk kez, İsrail’de Tel Aviv Üniversitesi’nde Edebiyat Kuramı ve Karşılaştırmalı Edebiyat profesörü olan Itamar Even-Zohar tarafından, 1970 yılında açıklanmıştır²⁰ ve bunu izleyen yıllarda kendisi bu konu üzerinde önemli sayıda yayın yapmıştır. Even-Zohar, kültür ve edebiyatın incelenmesi için bir araç olarak geliştirdiği çoğuldizge yaklaşımını 1920’lerde Çekoslovak yapısalcılarının²¹ ve Rus biçimcilerin²² yürüttüğü çalışmalardan esinlenerek oluşturmuştur. Dizge (système; system) kuramını ilk ortaya koyan Rus Biçimcilerden Yury Tynyanov ve Roman Jakobson olmuştur. (Tahir : 1-2).

Even-Zohar çoğuldizgeyi şöyle tanımlamaktadır: “(...) çoğuldizge, birbirine bağlı üyelere sahip, aynı anda farklı seçenekler kullanan, ancak tek yapıya bir bütün gibi işleyen, birbirleriyle kesişen ve kısmen örtüşen çeşitli dizgelerin dizgesidir. (Even Zohar, 1970: 11/Köksal, 1989: 10)²³. Even-Zohar bu tanımlı yaptıktan sonra, dizge kavramını hangi anlamda kullandığını açıklığa kavuşturarak şöyle demiştir: “ ‘dizge’ denilince, hem üyelerin, değerlerini kendi karşılıkları yoluyla kazandıkları bir kapalı ilişkiler ağı, hem de aynı anda var olan bu şekilde birçok ilişkiler ağını içeren bir açık yapı düşüncesi akla geliyorsa ‘dizge’ terimini kullanmak yerinde olur”. (Even Zohar, 1979: 291/Köksal, 1989: 12)²⁴. Yani, çoğuldizge teriminin üzerinde durduğu nokta kesişmelerin çokluğu, bunun sonucunda da ilgili yapıların yoğun karmaşıklığıdır

Even-Zohar kuramında devingen (dynamique; dynamic) bir nitelik taşıyan, yani hem artsüremli (diachronique, daichronic) hem de eşsüremli (synchronique; synchronic) yaklaşımı

²⁰ Even-Zohar, I., (1970), “The Function of the Literary Polysystem in the History of Literature”, 2 Şubat 1970 yılında Tel-Aviv Üniversitesinde gerçekleştirilen Edebiyat Sempozyumu bildirisini.

²¹ Kurucu ilkelerini ünlü dilbilimci Saussure’ün atmış olduğu yapısalcılığın temel ilkeleri arasında, “ele alınan nesnenin kendi başına ve kendisi için incelenmesi” yer almaktadır. Saussure’ün dil olgusuna yaklaşımının temelini “dizge” oluşturmaktadır. Saussure’e göre, dizge, her şeyden önce, doğrudan doğruya kavranabilen, elle tutulur bir nesne, bir söz değil, bir biçimdir. Yapısalcı yaklaşıma göre, nesne artsüremlilik içinde değil, eşsüremlilik içinde ele alınmalıdır. (ayrıntılı bilgi için bakınız Yücel, 1999).

²² Biçimcilik, Rusya’da 1915-1930 yılları arasında ortaya çıkmış olan, Prag Dilbilim Çevresi’nin temsil ettiği akımın kaynağında yer alan, yazınsal eleştiri akımıdır. Biçimcilerin en önemli ilkeleri, yapıtı, uğraşlarının merkezine almalarıdır, yani düşünsel, ruhbilimsel, toplumsal yaklaşımı yadsırlar. Onlara göre yapıtı, ne yazarın yaşamöyküsünden, ne de dönemin toplumsal yaşamının çözümlenmesinden yola çıkılarak açıklanabilir. Rus Biçimcilerinin arasında, Jakobson, Tynyanov, Todorov, Şklovski, Propp gibi önemli isimler yer almaktadır. (ayrıntılı bilgi için bakınız Todorov, çev: Rifat ve Rifat, 1995).

²³ “(...) a multiple system, a system of various systems which intersect with each other and partly overlap, using concurrently different options, yet functioning as one structured whole, whose members are interdependent”.(Even-Zohar, 1979:290)

²⁴ “ If by “system” one is prepared to understand both the idea of a closed net-of-relation, in which the receive their values through their respective oppositions, and the idea of an open structure consisting of several such concurrent nets-of relations, then the term “system” is appropriate and quite adequate. (Even-Zohar, 1979: 291)

apsayan dizge kavramını kullanmaktadır, ancak kendi yaklaşımını durağan olarak anımlanabilecek kimi eşsürekli dizgeci yaklaşımlardan ayırt edebilmek için kuramına çoğuldizge demektedir. Saussurcü dilbilim yaklaşımlarını onaylamayan Even-Zohar bunların netinleri ve olguları tarihsel süreçlerden yalıtarak toplumsal evrim bağlamından kopardıklarını savunmaktadır. Kendi devingen dizgeci yaklaşımındaysa hem eşsürekli hem de artsürekli bir yaklaşım benimsemiştir ve bunların her ikisinin de tarihsel boyutları olduğunu ve değişim sürecini açıklamakta ikisinden de yararlanması gerektiğini savunmaktadır. (Tahir: 1-2). Yani Even-Zohar'da tarihsel bir boyut taşıyan yalnızca artsürekli kavramı değildir, eşsürekli kavramı da kendi içinde bir tarihsel boyut taşımaktadır.

Even-Zohar'a göre, ünlü dilbilimci Saussure, çalışmalarında dizgeyi dural yani eşsürekli bir ilişkiler ağı olarak görmektedir; artsürekli unsur dizgeden soyutlanmış ve işlevsel (fonctionnel, functional) varsayım açısından dikkate alınmayacağı açıklanmıştır, oysa bu yaklaşım dilin değişik dönemlerde nasıl işlediğini anlama konusunda bir engel oluşturmuştur. (Even-Zohar, 1990d: 10).

Even-Zohar çoğuldizge yaklaşımıyla Saussure'ün tek-dizgesel fikirlerini, bunların dillerin ya da yazın örneğinin zaman içindeki işleyişine yanıt veremediği için eleştirmektedir.

Even-Zohar, Saussure'ün "dizge" fikrinin, burada kapalı, homojen ve durağan bir dizge söz konusu olduğu için eşzaman artsüremliliğini tanımadığını belirtmektedir. Even-Zohar'a göre, eşzamanlı düzlemde de artsüremlilik bulunmaktadır; eşzamanlı düzlemde herhangi bir zaman dilimi kendi içinde bir tarihsel boyut, yani artsürekli boyut taşımaktadır. Saussure "dil" ve "söz" ayrımını yapmış ve dil üzerinde çalışmıştır ve ona göre dilbilim alanındaki çalışmalar ancak eşsürekli çerçevesinde dilbilim bir dizge olarak ele alınarak gerçekleştirilebilir. Saussure dilbilim çalışmalarında, yukarıda belirttiğimiz gibi, dili inceler, bu nedenle, toplumsal, ekonomik vb. gerçekleri dikkate almaz. Çeviribilim alanında çalışmalar yapan Even-Zohar, dizge açısından Saussure'den etkilenmiş olsa da çeviribilimde artsürekli yaklaşımın da olması gerektiğini vurgulamıştır. Bu nedenle, eşsürekli bir bakış açısı Even-Zohar'a göre bilimsel araştırmayı rahatsız eder, çünkü bu düşünce dizgenin prensipte nasıl işlediğini sorgulayabilir ancak süre olarak sorgulayamaz. Even-Zohar'ın da belirttiğine göre devinimsel dizge kuramını geliştiren Rus biçimcileri ve Çekoslovak yapısalcılarıdır ve Even-Zohar da onların devinimsel dizge fikirlerine katılarak eşzaman ekseninde, her an birden daha fazla artsürekli şartlar işlediğini savunmaktadır. Bundan dolayı da, bir dizgenin hem eşzamandan hem de artsüremlilikten oluştuğunu belirtmektedir. Bu arada, Rus biçimcileri ve Çek yapısalcılarının görüşlerinin çoğu zaman dural bir yaklaşım şeklinde yanlış anlaşıldığını

belirtmektedir. (Even Zohar, 1979: 289, 290, 291/Köksal, 1989: 8, 10, 12). Çoğuldizge kuramının amacı eşsüremsel yaklaşımın tersine, dizge kavramının devingen ve ayrışık olduğunu açık bir şekilde belirlemektedir. Even-Zohar, bu yelpazede, çeviribilim alanındaki incelemelerde artsüremliliğin yadsınamayacağını, hatta kesin olarak dikkate alınması gerektiğini vurgular.

Yukarıda yer alan açıklamalarımızda belirtmeye çalıştığımız gibi Even-Zohar, çoğuldizge kuramıyla tamamen yeni bir fikir sunmamaktadır Rus biçimcilerinin ve Çek yapısalcılarının geliştirmiş oldukları fikirleri farklı bir şekilde ele almıştır.

Even-Zohar, dil, yazın, ekin, toplum gibi göstergeli iletişim örgülerine “göstergesel olgular” demektedir ve bu göstergesel olguların birbirlerinden farklı ögeler topluluğundan çok dizgeler olarak alınması gerektiğini savunmaktadır. Bu olgular dizgeler olarak ele alındığında, çeşitli göstergesel bütünlüklerin nasıl işledikleri tanımlanabilir ve açıklanabilir; bu durum da işlevsel yaklaşımın kabul edilmesini sağlamıştır. İşlevsel yaklaşımda amaç olguların yazımdan ve sınıflandırılmasından çok, onların çeşitliliğini ve karmaşıklığını yöneten kuralların saptanmasıdır. (Even-Zohar, 1990d: 9). Even-Zohar’ın da belirttiği gibi ve bizim de yukarıdaki açıklamalarımızda göstermeye çalıştığımız gibi, dural yaklaşım göstergesel olguların nasıl işlediği sorusunu yanıtlamakta yetersiz kalmaktadır çünkü olguların tarihsel yönünü çalışma alanı dışında bırakmaktadır. Even-Zohar’ın kuramıysa, hem eşsüremli hem de artsüremli yaklaşımı kapsamaktadır, yani devingen bir yaklaşımdır.

Ayrıca çoğuldizge varsayımı, üzerinde çalışılacak konuları önsel bir yaklaşımla seçen değer yargılarını ölçüt olarak kabul etmemektedir. Çoğuldizge varsayımını kabul eden bir kişi, aynı zamanda yazınsal çoğuldizgeler (polysystèmes littéraires; literary polysystems) üzerinde yapılan tarihsel çalışmalar anlamına gelen yazın tarihi bilimi çalışmalarının, kimi görüşler tarafından yazın çalışmalarının tek varoluş nedeni olarak görülen, Even-Zohar’ın deyimıyla “başyapıt” olarak nitelendirilen yapıtlarla sınırlandırılmayacağını da kabul etmelidir. Geniş bir konunun herhangi bir bölümüne ilgi duyulsa bile bir dizgenin hiçbir bölümü tek başına çözümlenemez. (Even Zohar, 1979: 292-293/Köksal, 1989: 15-16) Yazın tarihi düzeneklerinin ortaya çıkarılması için çalışanlar, tarihsel bir bağlamda üzerinde çalışılacak konuları seçerken rastlantısal ve geçici değer yargıları ölçüt olarak almamalıdır. Örneğin, XVI. yüzyıl İngiliz yazınına bakıldığında ve Shakespeare’in yapıtlarını başyapıt olarak kabul edilerek ötekiler dışlandığında değer yargılarından yola çıkılmış olmaktadır. Oysa XVI. yüzyılda Shakespeare’in yapıtları dışında da yazınsal yapıtlar bulunmaktadır ve bunlar merkez (centre; center) ya da çevrede (périphérie; periphery) yerlerini almışlardır. Yazın

yalnızca başyapıtlarla sınırlı tutulmamalıdır. Burada önemli olan bir yazınsal çoğuldizgede birçok olgunun var olduğunu kabul etmektir, merkezde ya da çevrede.

2.2 Çoğuldizge Kuramında Merkez-Çevre İlişkileri

Even-Zohar'ın, yazını tek bir dizge olarak tanımlayan görüşlerin, farklı olgular arasındaki alışverişleri ya da tarihsel değişimi açıklamakta yetersiz kaldıklarını savunduğunu yukarıda belirtmiştik. Çoğuldizge kuramının içinde Even-Zohar'ın "devingen katmanlaşma" (stratification dynamique; dynamic stratification) olarak adlandırdığı merkez ve çevre ilişkileri bulunur. Bu katmanlaşmanın devingenliği hem artsüremli hem de eşsüremli düzlemlerde gerçekleşmektedir. Kuramın eşsüremli yönünü farklı katmanlar arasında süren mücadele oluşturur; farklı katmanların başka katmanlar üzerinde üstünlük sağlaması, başka bir deyişle bir katmanın başka bir katmana karşı kazandığı zafer, tarihsel değişime yol açar, bu da kuramın artsüremli tarafını oluşturur. Katmanlar arasında süregelen mücadelenin sonucunda, bu katmanların konumlarında (statut; status) görülen değişiklik artsüremli düzlemlerde gerçekleşir. Farklı katmanlar arasındaki mücadeleyle oluşan merkezci ya da merkezkaç hareketi sonucunda kimi metin grupları yer değiştirir: Bunlar, ya merkezden çevreye kayarlar, ya da çevreden merkeze gider ve orada yer alırlar. Bu hareket çoğuldizgenin tek devingen yönü değildir: Çoğuldizgenin, yapısı gereği birçok merkezi ve birçok çevresi bulunur ve bu dizgeler arasında da Even-Zohar'ın "transfer" (transfert; transfer) dediği alışverişler gerçekleşir. (Even-Zohar, 1990:14/Tahir: 3). Bu transfer sonucunda "ithal" edilen örnekçe, varış ekinin içinde yer alabilir. Başka bir deyişle, bu örnekçe varış dizgesi içinde yer alabilir, halka açılabilir, ancak varış dizgesiyle bütünleşmeyebilir.

Ancak bir çoğuldizgede bu tür birçok konum olduğu varsayıldığından çoğuldizge denildiğinde tek merkez ve tek çevre düşünülmemelidir. Aynı çoğuldizge içerisinde, bir metin grubu bulunduğu dizgenin çevresinden başka bir dizgenin çevresine geçebilmekte ve zamanla da bu dizgenin merkezine yerleşebilmektedir, buna da Even-Zohar "evrişim" (conversion, conversion) adını vermektedir²⁵ ve şöyle tanımlamaktadır: "Örneğin belli bir örnekçe (modèle; item), bir dizgenin çevresinden, aynı çoğuldizgede bulunan bitişik bir dizgenin çevresine gitmekte ve oradan bu dizgenin merkezine kaymaktadır. Yer değiştirmeye sonuçlanan bu tür hareketlere ya da aktarım süreçlerine evrişim denilir."²⁶ (Even-Zohar, 1979:

²⁵ Even-Zohar evrişim kavramının tanımını 1979 yılında yayınlamış olduğu "Polysytem Theory" makalesinde vermektedir. Ancak bu tanım aynı makalenin 1990'da yeniden düzenlenerek yayınlanan halinde yer almamaktadır.

²⁶ "A move may take place, for instance, by which a certain item is transferred from the periphery of one system to the periphery of an adjacent system within the same polysystem, and then moves on to the center of the

293/Köksal, 1989: 18). Yani, bir çoğuldizgenin katmanları arasında her zaman bir var olma mücadelesi bulunmaktadır ve bu eşzamanlı ekseninde gerçekleşmektedir. Merkezde yer alan dizge çevreye itilmektedir ve çevredekiler de merkeze ulaşmaya çalışmaktadırlar. Even-Zohar, geleneksel olarak, evrişimlerin meydana geldiğini fark etmesek de bu tür evrişimlerin sonuçlarıyla sık sık karşılaştığımızı vurgulamaktadır. Evrişim sonucu bir dizgeden öteki dizgeye kayan örnekçe, yeni girmiş olduğu dizgenin içinde var olabilir, hatta merkezde yer alarak donanımında (répertoire; repertoire)²⁷ bir değişikliğe yol açabilir.

Even-Zohar'a göre, uygulamada tekil olarak dizge yalnızca merkez katmanla (ölçüt dil, resmi ekin vs.) özdeşleştirildiği için çevre konumu kesinlikle dizge dışı olarak düşünülmektedir. (Even-Zohar, 1979: 293/Köksal, 1989: 18). Oysa yazın çoğuldizgesinde yalnızca merkez konumunda yer alan dizge söz konusu değildir, aynı şekilde yazın çoğuldizgesinin çevre konumunda yer alan yazın dizgeleri de bulunmaktadır. Çevre konumunun dizge dışı olarak düşünülmesi Even-Zohar'ın üç bölümde ele aldığı gelişmelere yol açmıştır:

- 1- Dizge içindeki katmanların kendi aralarındaki çekişmeler bilinmediğinden birçok örnekçenin değeri saptanamamaktaydı ve bunlar aynı anda var olan öteki örnekçelerin ve göz ardı edilen noktaların varlığının ve yapısının belirlenmesini engellemekteydi.
- 2- Değişim süreçleri dikkate alınmamaktaydı ve bu değişimler Even-Zohar'ın deyişiyle " individual inventions of imaginative minds", yani "düş gücü yüksek zihinlerin kişisel buluşları" ya da başka bir çoğuldizge merkezinin, burada sözlü edilen başka bir dil ya da başka bir yazının, "etkileri" şeklinde açıklanmaktaydı.
- 3- Değişim sürecinden yani evrişimden farklı olan ve esas olarak açıklanabilen değişiklikler, değişikliğin doğası gözlemcinin gözünden kaçtığı için yorumlanamamaktaydı. (Even-Zohar, 1979: 293-294/Köksal, 1989: 19)

Merkez-çevre ilişkilerini bir örnekle açıklayacak olursak, Türk yazını çoğuldizgesinde Divan yazını yüzyıllar boyunca merkez konumunda yer almıştır, buna karşılık halk yazını çevre konumunda kalmıştır; daha yakın tarihimizde, bir sonraki bölümde ayrıntılarıyla ele alacağımız gibi, Tanzimat'la birlikte ve sonrasında özellikle 1940'lı yıllarda Türk yazını çoğuldizgesinde Divan yazını merkez konumunu çeviri yazına bırakmıştır. Bu devinimlerin

latter. These moves, or transfer proceses, which result in such transpositions will be called coversons. (Even-Zohar, 1979: 293)

²⁷ Çoğuldizge kuramında donanım kavramı, herhangi bir ürünün hem yapılması hem işlenmesi veya üretimi ve tüketimini kontrol eden kural ve materyallerin toplamını gösterir.

nedenlerini ve oluşumunu çalışmamızın üçüncü ve dördüncü bölümünde ayrıntılarıyla açıklayacağız.

2.3 Çoğuldizge Kuramında Saygın Yazın -Saygın Görülmeyen Yazın

Even-Zohar, yazında katmanlar arasındaki eşitsizliğin toplumsal-ekinsel farklılıklar sonucu ortaya çıktığını belki de ilk belirtenin Şklovski²⁸ olduğunu açıklamaktadır. Böylelikle, kimi özellikler saygın görülmeyen (non-canonique; non-canonised) şekilde kalırken, kimileri de saygın (canonique; canonised) hale gelmektedir. Even-Zohar'ın belirttiğine göre, Baktin²⁹ bu ayrımı "resmi görülenler" (officiel, official) ve "resmi görülmeyenler"(non-officiel; non-official) şeklinde yapmıştır.

Bu ayrımın yazını iyi ya da kötü bir şekilde nitelendirme amacı taşımamaktadır. Bu konuyla ilgili olarak Even-Zohar " Şklovski'in belirttiği gibi, saygınlık kavramının çeşitli katmanlarda bulunan metinlere yönelik değer yargılarıyla bir ilgisi yoktur ve yazını "iyi" karşıtı "kötü" şeklinde niteleyen gizli bir anlam taşımamaktadır"³⁰, demektedir. (Even-Zohar, 1979: 295/Köksal, 1989: 22).

Çoğuldizge kuramında, saygınlık basit bir kavram değildir, çizgileri belirlenmiş tek bir ilişkiden çok yeterince açıklanamamış bir ilişkiler yumağını anlatmaktadır. Ayrıca saygınlık kavramı, yalnızca yazınsal birimin yani metnin, o ana dek elde ettiği statüyü değil aynı zamanda o birimin elde edebileceği olası statüleri de açıklamaktadır. Yani Even-Zohar'ın da belirttiği gibi "saygınlık" kavramı, gerek konum kazanmak, gerekse konumunu kaybetmek üzere olan yazınsal birimler için geçerlidir"³¹. Yaratılan yeni seçenekler sayesinde, konum kazanmak üzere olan birimler, buldukları dizgenin çevresinden merkezine doğru yönelme kapasitesine ulaşırlar. Ancak, bunun tam tersi durumda, yani konumunu kaybetmek üzere olan yazınsal birimler, statülerini korurlar, ancak merkezden dizgenin çevresine doğru kaymaya başlarlar, yani güçlerini yitirirler ve bu birimler belli özelliklerini yitirirlerse saygın görülmeyen katmanda yerlerini alırlar. Yazınsal bir birimin, bu şekilde konumunu kaybederek

²⁸ 1915-1930 yılları arasında kendini gösteren Biçimcilik akımının üyelerindendir. Araştırmalarında, bireysel yapıtlardan çok yazının genel nitelikleri üzerinde yoğunlaşmıştır. (Yücel: 1982, 1999: 99). Ayrıca, Biçimcilik akımının çekirdeğini oluşturan Opoyaz'ın (Şiir Dilini İnceleme Derneği) kurucularındandır.

²⁹ Dostoyevski ve Rabelais üzerinde geniş araştırmalar yapmış olan Baktin, anlatıda "çok-seslilik" kavramından yola çıkarak hem yapıtı, hem de içinde yer aldığı çağı ve ekini kapsayan sonuçlar elde etmeye çalışmıştır. Kesinlikle şüpheliyim bu adam hakkında başka bilgilere ihtiyacım var. . (Yücel: 1982, 1999: 100).

³⁰ "Canonicity as suggested by Shkloskij had nothing to do with value judgment of the texts located on the various strata, and is no euphemism for 'good' vs. 'bad' literature." (Even-Zohar, 1979: 295).

³¹ That is, it can be applied to literary units either about to gain status or about to lose status. (Even-Zohar, 1979: 297).

aldığı konuma “epigonik yazın”³² (littérature épigonale, literature epigonic) adı verilmektedir. (Even-Zohar, 1979: 297/Köksal, 1989: 26).

Yine, Even-Zohar’ın da belirttiği gibi Şklovski’ye göre saygın görülmeyen katmanın saygın katmanla yer değiştirmesi, saygın katmanın gücünün tükenerek kendiliğinden hareket etmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Böylece, yazınsal değişiklik düzeneği Şklovski’ye göre belli işlevsel gereksinimleri karşılamak için, yazının merkezinde yer alan saygın özelliklerin yeterliliklerini kaybetmeleri sonucu ortaya çıkmıştır ve Even-Zohar bunu, yukarıda açıklamış olduğumuz evrişim olarak tanımlayarak bu durumun evrensel olduğunu belirtmektedir. (Even-Zohar, 1979: 295/Köksal, 1989: 22).

Even-Zohar “kural olarak, çoğuldizgenin tamamının merkezinde en etkili saygın dizge yer almaktadır”³³ şeklinde belirtmektedir. Ancak bu durum saygın dizgenin çevre konumu olmadığı, ya da ortaya çıkan yeni örnekçelerin zorunlu olarak çevrede yer alacağı anlamına gelmemektedir; bazı özellikleri, örnekçeleri içeren belli bir donanıma saygınlık niteliği, çoğuldizgeyi yöneten grup tarafından verilmektedir. Saygınlık kavramını belirledikten sonra söz konusu grup ya kendisi tarafından saygın olarak nitelendirilen özelliklere bağlı kalmakta, ya da yönetimi devam ettirmek amacıyla yeni bir donanıma saygınlık niteliği kazandırmaktadır. Sözü edilen bu her iki yöntemde de başarısız olunursa hem grup hem de onun saygın donanımı yerini farklı bir donanıma saygın kabul ederek merkeze doğru kayan başka bir gruba bırakmak zorunda kalacaktır. (Even-Zohar, 1979: 296/Köksal, 1989: 25). Yani, saygın görülen metinlerin arasında da ayrıca merkez ve çevre ilişkileri bulunur. Saygın görülmeyen metinler zaman içinde konum değiştirerek saygın görülen metinlerin bulunduğu merkeze doğru kayabilirler. Saygın görülen ile saygın görülmeyen metinler arasında var olan gerilim bu devinimi oluşturmaktadır. Zaten, Saygın görülmeyen metinlerin merkeze doğru yönelmesi yazın çoğuldizgenin ayakta kalabilmesinin önkoşuludur.

Hangi dil düzeyinin ölçüt dil, uygar dil, halk dili, argo, ya da tepeden bakanların dili sınıflarına gireceğini belirleyen karşıtlıklar gerçekte yazınsal değil toplumsal-ekinseldir. Bütün durumlarda ister tutucu ister yenilikçi seçkinler tarafından desteklensin, saygın yazın, yenilikçi seçkinlerin davranışlarına etken olan ekinsel örgüleriyle sınırlandırılmıştır.

³² Even-Zohar’ın 1978’de yayımlanan “The position of translated literature within the literary polysystem” başlıklı makalesinin Saliha Parker tarafından yapılan çevirisinde yer alan dipnotta Even-Zohar epigonik yazını şöyle tanımlamaktadır: “(...) “epigonik” edebiyatı, önceden egemen olan normları zamanla merkezden çevreye kayan, hatta kullanılmaz hale gelen, bununla birlikte belli bir kesim tarafından okunan edebiyat.” (çev: Parker, 1987: 67).

³³ “As a rule, the center of the whole polysystem is identical with the most prestigious canonized system.” (Even-Zohar, 1979: 296).

Dizgelerin içindeki devrim dilsel bir süreç olmaktan çok farklı kurum ve grupların gerçekleştirdiği toplumsal-ekinsel bir dönüşümdür. (Even-Zohar, 1979: 296/Köksal, 1989: 25).

Ekinsel dizgeler de, aynı şekilde, zayıf düşmemek ya da yok olmamak için düzenleyici bir dengeye gereksinim duyarlar. Bu düzenleyici denge görevini katmanlaşmaya bağlı karşıtlıklar yerine getirmektedir. Bir çoğuldizge içinde saygın dizge, onun yerini almak için mücadele eder ve saygın görülmeyen bir dizge tarafından tehdit edilmiyorsa bir süre sonra durağan hale gelecektir. Saygın görülmeyen dizgenin baskısı altında saygın dizge eski durumunu koruyamaz. Bir dizgenin varlığını sürdürebilmesi için tek yol olan bu çekişme dizgenin çevrimini sağlamaktadır. Öte yandan, bir dizge üzerinde baskı olmadığı zaman, ya dizgenin aşamalı olarak yerini başka bir dizgeye bıraktığını ya da devrim yoluyla tamamıyla dağıldığını (rejimin yıkılması, o güne dek korunan örneklerin yok olması) görmekteyiz. Bir alt ekin olmadığı ya da saygın ekin üzerinde gerçek bir baskı uygulanmadığı zaman orada gerçek bir yüksek ekinin var olma olasılığı çok azdır. Güçlü bir alt ekinin uyarıcı etkisi olmazsa rekabete gereksinim duyulmaz. Rekabete gereksinim duyulmadığı gibi durumlarda saygın olan herhangi bir göstergesel etkinlik, aşamalı olarak kemikleşmeye (petrification, petrification) başlar. Eğer kemikleşme dönemi fazla uzun sürerse yani uzun süre aynı metin grubu merkezde kalırsa, yukarıda da belirtmeye çalıştığımız gibi, çoğuldizge yavaş yavaş ya da devrimsel ve ani bir müdahaleyle ortadan kalkacaktır. Even-Zohar, kemikleşmeyi işlemsel bir bozukluk olarak görmekte ve şöyle tanımlamaktadır: "Dizge için kemikleşme işlemsel bir bozukluktur: uzun dönemde dizge, içinde işlev gördüğü toplumun değişen gereksinimlerini karşılayamaz hale gelmektedir."³⁴ (Even-Zohar, 1979: 296/Köksal, 1989: 25). Yüksek derecede sınırlılık ve çeşitli donanımların hızla kalıplaşması kemikleşmeye giden ilk adımlardır. Örneğin yazın büyük ölçüde yazımsal anlatım niteliği göstermekte ya da bunun tam tersi bir durum söz konusu olup dil dar bir çerçeve içindeki sözcüklerle sınırlı kalmaktadır. (Even-Zohar, 1979: 296/Köksal, 1989: 24-25)

2.4 Çoğuldizge Kuramında Birincil Tür-İkincil Tür

Yazımsal türlerin ve dizgelerin aldıkları konumlara bakılacak olursa, en üst konumda yenilikçi bir yazımsal tür varken katmanlardan aşağıya doğru inildikçe yazımsal türler gittikçe tutucu bir nitelik alırlar. Oysa, en üst konumda kemikleşmiş bir yazın türü varken yenilikleri başlatan

³⁴ "For the system, petrification is an operational disturbance: in the long run the system can not cope with the changing needs of the society in which it functions." (Even-Zohar, 1979: 296).

İlahi aşğıdaki katmanlardır. Bu durumda üst ve alt konumdakiler yer değiştirmezlere yazın jurağan bir durum alır. (Even-Zohar, 1978: 119-120/Paker: 1987:61).

Even-Zohar başlangıçta, birincil dizge (système primaire; primary system) terimini birincil türleri (type primaire; primary type) kapsayan saygın dizge için, ikincil dizge (système secondaire; secondary system) terimini de ikincil türleri (type secondaire; secondary type) kapsayan saygın görülmeyen dizge için kullandığını ancak daha sonradan, bu uygulamanın konunun açıklanmasını güçleştirmesinden ve üzerinde çalışma yapılan dönemler dışında geçerli olmamasından dolayı reddetmiştir ve aşğıdaki şekilde yeni bir açıklama getirmiştir (Even-Zohar, 1979: 296/Köksal, 1989: 30).

Çoğuldizgede oluşabilecek bir başka karşıtlık da birincil ve ikincil tür kavramlarıdır. Yerleşik bir donanımın türettiği tüm modeller ancak bu donanımın izin verdiği yapı çerçevesinde oluşuyorsa bu donanımın ve dizgenin tutucu olduğu söylenebilir. Even-Zohar bu donanımdan çıkan metinlerin belli standartlara uygun olarak üretileceğini ve bu standartlardan sapan metinlerin kabul görmeyeceğini belirtir ve bu yapıtlara ikincil adını verir. Öte yandan, yeni unsurların katılımıyla genişleyen ve yapısını değiştiren donanımın ürünleriye birincil olacaktır. (Even-Zohar, 1979: 296/Köksal, 1989: 30). Bu durumda Even-Zohar, birincil yazını yenilikçi yazın olarak tanımlamakta, ikincil yazınıysa eskimeye yüz tutmuş, kendi kalıplarının dışına çıkamayan yazın olarak tanımlamaktadır.

Bu türlerin kesinlikle saygın ve saygın görülmeyen dizgeyle aynı anlama gelmediğini ve her ne kadar Even-Zohar bir dönem ikisini aynı anlamda kullanmışsa da, sonradan bu kullanımı reddettiğini yukarıda belirtmiştik. İkincil olarak tutucu bir dizgenin ürünlerini yani, örneğin, bir dilbilgisi örnekçeleri ya da yazınsal örnekçeler donanımı oluşturulduğunda ve bu donanımdan türetilen bütün örnekçeler onların var olmasını sağlayan kurallara büyük bir uyum içinde üretildiğinde ikincil ve tutucu bir dizgeyle karşı kalınmaktadır. Oysa bunun tam tersi yenilikçi bir dizge birincil bir dizgedir. Ancak bu tamamıyla tarihsel bir süreçtir, çünkü birincil bir örnekçe saygın bir dizgenin merkezinde kabul edildikten sonra orada yeterinden fazla kalırsa, bir süre sonra ikincil duruma dışecektir. Dizge evriminde birincil ve ikincil seçenekler arasındaki mücadele en az dizge içindeki yüksek ve aşğı katmanlar arasındaki mücadele kadar önemlidir. Doğal olarak değişiklik birincil örnekçe dizgenin merkezine yerleştiği zaman gerçektelebilir. (Even-Zohar, 1979: 298/Köksal, 1989: 31).

2.5 Çoğuldizge İçi ve Çoğuldizgeler Arası İlişkiler

Yukarıda açıklamış olduğumuz ilke ve özellikler çoğuldizgeler arası ilişkiler için de geçerlidir. Çoğuldizgeler arası ilişkiler iki tür bitişik dizge arasında oluşmaktadır. Bu dizgelerden biri aynı topluluğa ait daha geniş bir bütün, ötekiyse aynı türde olan ya da olmayan başka topluluklara ait bir bütün ya da onun bölümleridir. Birinci durumda geçerli olan görüş bütün göstergesel çoğuldizgelerin (örneğin yazın, dil) daha büyük bir çoğuldizgenin bütünleyici bir parçası olduğu düşüncesi üzerine kurulmuştur. Bu daha büyük çoğuldizge, "ekindir". Göstergesel bir çoğuldizge eşbiçimli olduğu ekine bağımlıdır; böylece çoğuldizge, daha büyük olan bütünle ve onun öteki parçalarıyla ilişki halindedir. (Even-Zohar, 1979: 300/Köksal, 1989: 35).

İkinci durumda da aynı ilkeler geçerlidir. Bu çoğuldizge nasıl adı geçen topluluğun bütün ekinini içeren daha büyük bir çoğuldizgenin bütünleyici bir parçasıysa, bu daha büyük çoğuldizge de birçok topluluğu düzenleyen ve yöneten bir "megaçoğuldizge"nin (mégasystème, mega-system) bütünleyici parçasıdır. Even-Zohar'a göre, tarihte bu tür birimler hiçbir şekilde açık ya da kesin olarak biçimlendirilmemiştir. Daha çok, bitişik dizgeleri ayıran sınırların yalnızca çoğuldizgeler içinde değil, aynı zamanda çoğuldizgeler arasında da sürekli yer değiştirmesi nedeniyle bunun tersi bir durum geçerli olmaktadır. Even-Zohar bu konuda dural yaklaşıma karşı çıkararak " 'içinde' ve 'arasında' kavramları dural bir yaklaşımla ele alınmamalıdır. Genelde, dural, tarihsel olmayan bu tür yaklaşımlar, çeşitli tarihsel gerçeklerin yeterli bir biçimde anlaşılmasında büyük engel oluşturmaktadır"³⁵, demektedir. (Even-Zohar, 1979: 301/Köksal, 1989: 37-38).

Çoğuldizge kuramı dizgelerarası etkileşim mekanizmalarını işlevsel açıdan ele alma olanağı sunmaktadır. Özelliklerin bir çoğuldizgeden ötekine aktarılması sonucunda bir yazının bir başka yazını etkilemesini sağlayan belli koşullar, etkileşim kuramının başlıca konusu olmakta ve genel bir aktarım kuramı oluşturulmasını da zorunlu kılmaktadır. Burada bir çoğuldizge bir başka çoğuldizge karşısında üstün bir statüye sahiptir. Even-Zohar'a göre bu durum, belli örnekçeleri bulunmayan bir çoğuldizgenin işlev yapamayacağı şeklinde genel bir kural oluşturulup oluşturulamayacağı sorusunu gündeme getirmektedir. Bu kurala göre gerekli örnekçeleri içermeyen bir yazın, bu örnekçelere sahip bitişik bir çoğuldizgeden "zayıf" durumdadır. Bu "zayıf" çoğuldizge eğer bir müdahale olmazsa bu yazılı kolayca ödünc alacaktır. (Even-Zohar, 1979: 302/Köksal, 1989: 40-41).

³⁵ "The very notions of 'within' and 'between' cannot be taken statically. Such an approach, as the static a-historical approach in general, has been a major obstacle in the adequate understanding of the various historical facts." (Even-Zohar, 1979: 301).

Even-Zohar'a göre, belli işlevleri yerine getirmekle yükümlü merkez kapasitesi, bir başka deyişle merkezin donanımı, zayıfladığı zaman, çevre konumunda bulunan özelliklerin merkeze kayma eğiliminde oldukları kabul ediliyorsa, ki bu Şklovski'nin kuramıdır, aynı ilkenin dizgelerarası düzeyde de işlediğini kabul etmek gerekir. (Even-Zohar, 1979: 303/Köksal, 1989: 41).

Dizgeler arası etkileşim çoğu zaman çevre yoluyla oluşmaktadır, örnekçeler daha sonra buradan merkeze yönelmektedir. Eğer bu devinim göz ardı edilirse donanımdaki yeni örnekçelerin varlığını ve işlevlerini açıklamak mümkün olamaz. Even-Zohar bu konuyla ilgili olarak, "Yarı yazınsal metinler, çeviri yazın, çocuk yazını, halkın sevdiği yazın, kısaca şu anki yazın çalışmalarında göz ardı edilen bütün katmanlar, hem dizge içi hem de dizgeler arası aktarımların nasıl ve neden meydana geldiklerini yeterli bir biçimde anlayabilmek için yapılacak bir çalışmanın vazgeçilmez nesnelere³⁶, demektir. (Even-Zohar, 1979: 303/Köksal, 1989: 41-42).

2.6 Çoğuldizge Kuramında Denge ve Dengesizlik

Even-Zohar'ın denge ve dengesizlik tanımı alışlagelmiş tanımlardan farklıdır. Çoğuldizgeselleşme ya da başka bir deyişle devinim kanununa göre dizge, belli gereksinimleri karşılayabilmek amacıyla gittikçe büyüyen bir envanterden yararlanabilmek için sürekli mücadele etmektedir, ve yeterli birikimi oluşturduğunda, koşullarda olağanüstü bir değişiklik olmadığı takdirde yerli envanter çoğuldizgenin aynı biçimde sürekliliğini sağlamaya yetecektir. Bunun tersi bir durumda, dizgeler arası aktarımlar olmakta ve çoğuldizgenin merkezi bir süre bu duruma dirense de bu aktarım gerçekleşmektedir. Even-Zohar bu duruma, çoğuldizgenin "sürekli dengesiz kalmak istediği" şeklinde bir açıklama getirmenin yanlış olacağını savunmakta ve bu duruma şöyle açıklık getirmektedir: "Dengesizlik değişiklikle özdeşleştirilemeyeceği gibi denge de kemikleşmeyle özdeşleştirilmemelidir"³⁷. (Even-Zohar, 1979: 303/Köksal, 1989: 42-43).

Even-Zohar'a göre, bir zaman dilimi içinde sürekliliğini sağlayamayan ve sürekli çökme noktasına gelen bir dizge dengesizdir. "Kontrol altında bulunan", sürekli ve düzenli bir şekilde değişikliğe uğrayan dizgeyse dengeli bir dizgedir. Bu dengeli dizgeler yaşamlarını sürdürebilirken, dengesiz dizgeler yok olmaktadır. Yani, bir çoğuldizge içinde kontrol

³⁶ "Semi-literary texts, translated literature, children's literature, popular literature – all those strata neglected in current literary studies- are indispensable objects of study for an adequate understanding of how and why transfers occur, within systems as well as among them". (Even-Zohar, 1979: 303).

altında ortaya çıkan bir kriz, burada krizle sözü edilen dizge içi bir evrişim ya da dış etkilerle köklü değişikliklere yol açan olaylardır. yozlaşmış değil canlı yani dengeli bir dizgenin söz konusu olduğunu belirtir. (Even-Zohar, 1979: 304/Köksal, 1989: 43).

2.7 Çoğuldizge Kuramına Göre Çeviri

Even-Zohar, çoğuldizge kuramından önce çeviriyle ilgili oluşturulan modellerin metin düzeyini aşmadığını, çeviri metinlerin toplumsal-ekinsel bağlamları içinde incelenmeleri gereğinin yeterince vurgulanmadığını savunmaktadır. Çoğuldizge çerçevesinde ele alınan metinlerse “iyi-güzel” ya da “kötü” olarak tanımlamanın ötesinde değerlendirilmektedir ve

- 1- Varış ekinin çoğuldizgesinin özellikleri ve toplumsal-yazımsal tarihsel bağlamı içinde ve
- 2- Metnin farklı unsurları ve ekinsel ilkeler (norme; norm) arasındaki farklar açısından ele almaktadır.

Belli bir ulusal yazının kabul ettiği dilde yazılmış olan özgün yazın yapıtları birbirleriyle karşılıklı ilişki içindedirler ve bunlardan hangisinin merkez konumda olacağı konusunda sürekli bir çekişme vardır. Even-Zohar’a göre çeviri yazın yalnız başlıbaşına bir dizge değil, çoğuldizgenin tarihine tam anlamıyla katılan, onun bir parçası olan ve çoğuldizge içindeki bütün ortak dizgelerle ilişki içinde bulunan bir dizgedir. (Even-Zohar, 1978: 119/Paker, 1987: 60).

Çoğuldizge kuramı, geniş bir ekin dizgesi içinde, birçok dizge gibi dil dizgesi ve yerli yazın dizgesinin yanında, çeviri yazın yapıtlarının da öteki dizgelerle sürekli ve devingen bir etkileşim halinde, başlıbaşına bir dizge oluşturduğunu varsayar. Çeviri yazın, çoğuldizgenin yabancı yazınlarla ilişkilerinin hangi durumda olduğunu gösteren en önemli ölçütlerden biridir; zaman zaman yerli yazını besleyen, yenileyen bir konuma yükselebilir. Bu nedenle çeviri yazının bir ulusun yazın tarihinde önemli işlevleri olduğu açıktır. (Paker, 1988 : 118).

Çoğuldizge kuramına göre çeviri kendi içinde bir dizge oluşturmakla kalmaz aynı zamanda yazın çoğuldizgesinin ayrılmaz bir parçasıdır. Çeviri yazının çoğuldizge içindeki konumu önceden belli değildir; merkez ya çevre konumda olabileceği gibi tutucu ya da yenilikçi özellikler taşıyabilir. Çevirilerin, yazın çoğuldizgesinin merkezinde yer almaları, merkezin biçimlenmesinde etkin bir rol oynamaları anlamına gelir. Bu, sıklıkla çevirilerin yenilikçi

³⁷ “Instability should not be identified with change, just as stability should not be identified with petrification. (Even-Zohar, 1979: 303).

Özellikler taşıdıkları, repertuarda-donanımda yeni modellerin oluşumuna katkıda buldukları dönemlerde görülür. Özgün yapıtlar ile çeviri yapıtlar arasında açık bir ayrım yoktur ve en önemli çevirileri yapanlar, başta gelen yazarlar ya da başta gelen yazarlar arasına girecek olan öncü yazarlardır. Ayrıca, yeni yazınsal örnekler çıkmaktayken çeviri bu yeni örneklerin geliştirilmesi için bir araç konumunda da olabilir. Yabancı yapıt yoluyla yerli yazına birçok yeni özellikler girer. Çevrilecek yapıtların seçimini yöneten kişiler çoğuldizgede egemen olan durum tarafından belirlenmektedir. Çevrilecek metinler, yeni yaklaşımlarla aralarındaki uyuma göre ve varış yazınında görebilecekleri yenilikçi işleve göre seçilirler. (Even-Zohar, 1978: 119/Paker, 1987: 61).

Even Zohar'a göre çevirilerin birincil konumda bulunabilmeleri için çoğuldizgede belli koşulların bulunması gerekir:

- Çoğuldizge henüz oluşmamışken, ya da başka bir deyişle, yazın henüz genç ve yerleşme sürecindeyken: Bu durumda genç yazın tüm yazın türlerinde önemli metinler üretmediğinden çeviri yazından yararlanır.
- Yazın ya çevresel, ya güçsüz ya da her iki durumdayken: bir ölçüde yerleşmiş sayılmakla birlikte kaynakları sınırlı olan ve çevre konumunda bulunan yazınlar, içinde buldukları koşulların sonucunda çoğuldizge yapısının gerektirdiği dizgelerin bir kısmını oluşturamazlar ve bunların yerini çeviri yazınla doldururlar.
- Yazında dönüm noktaları, bunalımlar ve yazınsal boşluklar yaşanırken: çoğuldizge içindeki devingenlik, dönüm noktaları ya da başka bir deyişle yerleşmiş örneklerin yeni kuşak için artık geçerli olmadığı tarihsel anlar yaratır. Böyle anlarda çeviri yazın merkez konumlu yazınlarda bile merkeze yükselebilir. Bu durum özellikle bir dönüm noktasında, yerli yazınsal malzeme içinden kabul edilebilir hiçbir örnek çıkmadığı zaman geçerlidir ve sonuç olarak yazınsal bir boşluk yaratır. Böyle bir boşlukta yabancı örneklerin yerli yazına sızması kolay olduğundan çeviri yazın merkez konuma yükselebilir. (Even-Zohar, 1978: 121/Paker, 1987: 63).

Çeviri yazın her zaman merkezde yer almayabilir, çevre konumunda da yer alabilir. Çeviri yazının çevre konumunda bulunması çoğuldizge içinde genellikle epigonik yazın özelliğini kazanarak çevresel bir dizge oluşturması demektir. Yani, böyle bir durumda çeviri yazın çoğuldizge içindeki başlıca süreçler üzerinde etkili değildir. Çeviri yazının çevre konumunda yer almasını sağlayan koşullar merkezde yer almasını sağlayan koşulların tam tersidir. Yani çoğuldizge içinde ya hiçbir önemli değişiklik olmamaktadır, ya da bu değişimler çeviri

biçiminde gerçekleşen yazınlar arası ilişkilerin etkisiyle olmaz. (Even-Zohar, 1978: 121/Paker, 1987: 65).

Çeviri yazın çoğuldizgenin çevresinde yer alıyorsa, ikincil bir konuma sahiptir ve merkezin biçimlenmesine katkıda bulunamamaktadır. Merkezdeki tutucu metinlerin oluşturduğu yerleşik gelenekler tarafından sınırlandırılır. Bu ya çoğuldizgenin durağan bir dönemden geçtiği, ya da yenilikçi güçlerin çeviri dışı bir alandan kaynaklandığı durumlarda görülür.

Even-Zohar çeviri yazının ya merkezde ya da çevrede yer alması gerektiği gibi bir koşul bulunmadığını belirterek şöyle demektedir: “Çeviri yazının bir merkez ya da çevresel dizge olabileceği varsayımı, çeviri yazının tümüyle bunlardan biri ya da öbürü olduğu anlamına gelmemelidir”³⁸. Çeviri yazının kendisi de katmanlı bir yapıya sahiptir. Çeviri yazın bir bölümüyle merkezde yer alabilirken, öteki bölümüyle çevrede yer alabilmektedir. Even-Zohar, dış etkilerin yoğun olduğu dönemlerde çeviri yazının merkez konuma gelebilecek olan bölümünün önemli bir kaynak yazınla beslenen bölümü olduğunu belirterek bu duruma bir örnekle açıklık getirmiştir: ikinci dünya savaşı sırasında İbrani yazınında Rusça’dan yapılan çeviriler merkez konumunda yer alırken İngilizce, Almanca, Lehçe vb. dillerden yapılan çeviriler çevre konumunda yer almaktaydı, hatta Rusça dışında yapılan çeviriler, Rusça’dan çevirilerin geliştirdiği örneklere ve ilkelere bağlı kalmışlardır. (Even-Zohar, 1978: 123/Paker, 1987: 65).

Çeviri yazın dizgesi de kendi içinde farklı katmanlardan oluşur. Bazı çeviri yapıtlar birincil konumdayken, bazıları ikincil konumda yer alabilir. Bu katmanlaşmanın çeviri stratejileri üzerinde önemli etkileri olacaktır. Even Zohar’a göre, çevirilerin konumu birincilse ve özellikle varış çoğuldizgesinde kaynak dizgedeki yazın modeli mevcut değilse çevirilerde kaynak dil ve ekinin ilkeleri, yani “yeterlik”, öncelik kazanacaktır. Öte yandan çoğuldizgede çevirinin konumu ikincilse “yeterlik”ten uzaklaşması söz konusu olacaktır, yani varış ekinin ilkelerine öncelik veren “kabul edilebilir” bir çeviri olacaktır.

Even-Zohar, gerek kendisin gerek başka araştırmacıların yapmış olduğu çalışmaların, çeviri yazının doğal olarak çevresel konumu almaya yatkın bir nitelik taşıdığını ortaya koyduğunu belirtmiştir. Hiçbir dizgenin, uzun bir süre, çeviri yazının merkezde kalmasını sağlayan, değişmeyen bir güçsüzlük, dönüm noktası ya da bunalım durumunda kalması mümkün değildir. Yine de, bazı çoğuldizgeler yukarıda belirttiğimiz durumları uzun süreli koruyabilirler. Çoğuldizgelerin yapısı ekinlere göre farklılık göstermektedir. Örneğin Fransız

yazınımı içeren Fransız ekin dizgesi başka birçok ekin dizgesinden çok daha katıdır. Avrupa makroçoğuldizgesi (macrosystème; macrosystem) içinde Fransız yazını çok uzun yıllardan beri merkez konumundadır, bu da Fransız çeviri yazının çevre konumunda yer almasına yol açmıştır. Aynı durum İngiliz ve Amerikan yazını için de geçerlidir. (Even-Zohar, 1978: 123-124/Paker, 1987: 65).

Çoğuldizge kuramına göre, bir çeviri ile özgün yapıt arasındaki ayrılık çeviri yazının aldığı konuma göre farklılık göstermektedir. Çeviri yazın merkez konumundayken ve birincil örnekler yaratmaktayken, çevirmen kendi yazınında hazır örnekler arayarak metni buna göre aktarmayacaktır. Tam tersi, çevirmen yerli uzlaşımları çiğnemeyi göze alacaktır; böylelikle bir çevirinin Even-Zohar'ın deyişiyle "yeterlik" bakımından yani kaynak yapıttaki metin ilişkilerinin aynıı verme bakımından, kaynak yapıta bağlı kalma olasılığı artacaktır, çünkü çeviri yazının ilkeleri yenilikçi bir özelliğe sahiptir, yani varış ekinin yazınında bulunmayan örneklerdir ve çeviri yazın merkezde yer aldığından dolayı kendi ilkelerini benimsetme olasılığı çok fazladır, çünkü güçlü durumdadır. Ayrıca çevirmen, kendi yazın çoğuldizgesinde yer almayan örnekçeleri çeviri yoluyla kendi ekinine kazandırmak istemektedir, bu durumda doğal olarak "yeterli" çeviriler yapacaktır. Ancak, bu yeni çeviri ilkeler yerli yazına çok yabancı ve devrimci gelebilir ve bu yeni akım yazımsal çekişmeler içinde yenik düşerse bu akıma özgü görüşlere uygun olarak yapılmış olan çeviriler yerli yazın çoğuldizgesinde hiçbir zaman yer edinemezler. Ancak, eğer bu yeni akım, çekişmelerden üstün çıkarsa çeviri yazın dizgesi zenginleşip daha esnek bir duruma gelebilir. Çevirmen, her koşulda, yalnızca bu dönemlerde yerleşik dizgenin sunduğu seçim haklarının ötesine gitmeyi yeğlemektedir.

Durgunluk dönemlerinde, eğer çoğuldizge yenilikleri kabul etmiyorsa, bu durumda yerli yazında var olmayan örnekler dışarıdan aktarılamayabilir. Çeviri yazın çevre konumdayken yukarıda açıklamış olduğumuz durumun tam tersi söz konusudur. Bu durumda çevirmen yabancı metni aktarabileceği en uygun deyişle varış dizgesinin ilkelerine uygun olarak aktaracaktır. Yani yaptığı çeviriler "kabul edilebilir" nitelikte olacaktır, çünkü çeviri yazın çevre konumunda olduğundan dolayı çoğuldizgeyi biçimlendirecek, ilkeleri belirleyebilecek güçte değildir. (Even-Zohar, 1978: 124-125/Paker, 1987: 66).

Ayrıca Even-Zohar'ın ekin planlaması (plannification de la culture, culture planning) olarak adlandırdığı kavramla, kuramcı, yerli ekinin gelişmesini, yenilenmesini, değişmesini amaçlayarak iktidar sahiplerinin, kurumların ya da kişilerin belli bir amaca yönelik çalışmalar

³⁸ "The hypothesis that translated literature may be either a primary or secondary system does not imply that is always wholly the one or the other". (Even-Zohar, 1978: 123).

gerçekleştirebileceklerini ortaya koymuştur. Even-Zohar'ın Çoğuldizge kuramını ilk geliştirdiği yıllardan sonra 1994'te oluşturduğu bu kavramı şu şekilde tanımlayabiliriz: Ekin planlaması ister güç sahiplerince (devlet gibi) ister serbest müttesebbisler tarafınca mevcut veya kemikleşmiş bir repertuara kasıtlı müdahale olarak anlaşılır. Bu sebeple, mevcut bir ilişkiler ağına değişiklik gelmesine yol açar. Muhtemel başarısı etkili girişimlere bağlıdır. (Even-Zohar, 1997:2). Even-Zohar'ın da belirttiği gibi, ekinin oluşmasına sağlayan birtakım öğeler vardır. Bu öğelerden biri de kuşkusuz çeviridir.

Sonuç olarak Even-Zohar bu konuda şöyle demektedir: “(...) çeviri, yapısı ve sınırları kesinkes belirlenmiş olan bir olay değil, belli bir kültür dizgesi içindeki ilişkilere bağımlı olan bir etkinliktir”³⁹. (Even-Zohar, 1978: 125/Paker, 1987: 67). Yani, çeviriyi ekinden bağımsız bir şekilde, yalıtılmış olarak ele almak mümkün değildir, çünkü ekin dizgesi içinde yer alan dizgelerle sürekli olarak etkileşim içerisinde.

³⁹ (...) translation is no longer a phenomenon whose nature and borders are given once and for all, but an activity dependent on the relations within a certain cultural system.” (Even-Zohar, 1978: 125).

3. TÜRKİYE'DE KIRKLI YILLAR ÇEVİRİ ETKİNLİĞİ

3.1 Kırklı Yıllar Çeviri Etkinliğine Giriş

3.1.1 Cumhuriyet Öncesinde ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Çeviri Etkinliği

Cumhuriyet döneminde, 1940'lı yıllara doğru, sistemli bir çeviri hareketi gerektiği düşüncesinin doğduğunu görmekteyiz. Bu amaçla, Maarif Vekâleti bünyesinde birtakım çalışmalara başlanmış ancak çeşitli nedenlerle bu çalışmalar sonuca ulaşamamıştır. Devlet eliyle sistemli ve planlı bir çeviri etkinliği için 1940 yılını beklemek gerekecekti. Aslında, Cevdet Bey başkanlığında Maarif-i Umumiye Nezareti'nin bir dairesi olarak kurulan Telif ve Tercüme dairesi Meşrutiyet dönemine kadar uzanır, ancak bu daire 18 Ağustos 1919'da kapatılmıştır. Ulusal Kurtuluş Savaşı'yla birlikte devlet kuruluşlarının temellerinin yeniden atılmaya başlanmasıyla Ankara'da 3 Mayıs 1920'de İcra Vekilleri Heyeti kurulur. Bu vekilliklerden biri de Maarif işlerine ayrılmıştır. Böylelikle ülkede biri İstanbul'da Osmanlı Devletini temsil eden Maarif-i Umumiye Nezareti, öteki de Ankara'da Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Maarif Vekâleti olmak üzere iki farklı birim yer almaktaydı. Ankara hükümetinin ilk Maarif Vekili Rıza Nur'du. Maarif Vekâleti öncelikle var olan okulların idaresi, Doğu ve Batıdan bilim ve fen alanlarında yapıtların çevirisiyle ilgilenmeyi öngörmüştür. (Kayaoğlu, 1998: 198-199). 4 Mayıs 1920'de çalışmalarına başlayan Maarif Vekâleti bünyesinde bir süre sonra Yusuf Akçura'nın başkanlığında Telif ve Tercüme Encümeni kurulmuş ve başkanlıklarına 1922'de Samih Rifat, 1923'te Ziya Gökalp, 1924'te Köprülüzade Mehmet Fuad getirilmişse de bu kurul o dönemin güç koşullarında önemli bir çalışma yapamamıştır.⁴⁰ (Ülken, 1935, 1997: 344). 20 Aralık 1925'te bakan olan Mustafa Necati döneminde 26 Aralık 1925- 8 Ocak 1926 tarihleri arasında gerçekleşen 3. Heyeti İlmîye toplantısı kararları gereği Yeni Maarif Teşkilatı Kanunu'nun 22 Mart 1926'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilmiş ve "Tercüme ve Neşriyat" şubelerini içeren "Millî Talim ve Terbiye Dairesi" kurulmuştur. "Tercüme" şubesine Bakanlıkça tayin olan çevirmenler Başkan ve üyeler tarafından önerilen kitap ve makaleleri aynen ya da kısaltarak çevirmekle ve kütüphaneye gelen pedagojik kitap ve dergileri inceleyerek içerikleri hakkında

⁴⁰ Tercüme Encümeni, Kayaoğlu'nun *Türkiye'de Tercüme Müesseseleri* başlıklı yapıtında, kimi dönemlerde Tercüme Heyeti olarak yer almaktadır, ancak sözü edilen aynı kurumdur. 1923'te Telif ve Tercüme Heyeti Maarif Vekâleti'ne bağlı olarak çalışmaktaydı. İlk önce Ziya Gökalp başkanlığında çalışmaya başlayan bu heyet, ardından Mustafa Rahmi Bey'in başkanlığında çalışmalarını sürdürmüştür. Mustafa Rahmi Bey öncülüğünde, çevrilmesi istenen eski ve yeni yapıtların listeleri hazırlanmış ve klasiklerin çevrilmesine girişilmiştir. Ancak bu listeden bir iki yapıt çevrilebilmiştir. (Ülken, 1935, 1997: 344).

başkana bilgi vermekle yükümlüydüler. (Kayaoğlu, 1998: 246-147). Ancak, bu şube istendiği kadar yararlı bir çalışma yürütemediği gerekçesiyle kapatılmıştır. (Yağcı, 1999: 229).

Bu birimlerin hepsi iyi niyetle kurulmuşlardır, ancak sistemli bir çalışma yürütemediklerinden dolayı etkili olamamışlardır. Bu arada, Batı klasiklerinden de çeviriler yok değildi, hatta önemli örnekler de bulunmaktaydı. Cumhuriyet öncesinde yapılmış Shakespeare çevirilerinin, Ahmet Vefik Paşa'nın Molière çevirilerinin önemli bir yeri vardır. Bilinen ilk yazımsal çeviriler de Fransız klasiklerinden yapılmıştır. Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi Batı klasiklerinin örgütlü bir çeviri hareketi yoktur.

Örneğin, Cumhuriyet öncesinde 1900'lü yıllarda, Dumas Fils'in *La Dame aux Camélias*'sı *Ladam o Kamelya* başlığı altında Mahmut Şevket tarafından 1900'de, yine Dumas Fils'in *Francillon*'u 1918'de *Fürûzan* başlığı altında Halid Ziya Uşaklıgil tarafından, Shakespeare'in *Julius Caesar*'ı Abdullah Cevdet tarafından 1908'te *Jül Sezar* başlığı altında, yine 1909'da Abdullah Cevdet tarafından Shakespeare'in *Macbeth*'i, *Makbet* başlığı altında ve 1912'de *The King Lear*'i, *Kıral Lir* başlığı altında, Zola'dan *Maktel* 1914'te Aktör Burhaneddin tarafından, Daudet'nin *L'Arlésienne*'i *İzmirli Kız* başlığı altında 1920'de Kemal Emin tarafından çevrilmiştir. (Poyraz ve Tuğrul, 1967).

Yukarıdaki örneklerden de görüldüğü gibi bu 1900'lü yıllarda Cumhuriyet öncesi dönemde Batıdan önemli yazarların yapıtları çevriliyordu ancak yine de sistemli bir çeviri etkinliği yoktu. Beyazıt Valisi Ali Kemali Bey, 1933 yılında yayımlanan *Tercüme Hakkında Düşünceler ve Tatbikata Ait Bazı Numuneler* başlıklı yapıtında çeviriyle ilgili görüşlerini şu şekilde dile getirmektedir: “Edebi tercümeler, hukuki olduğu kadar ahlaki ve fikri noktai nazardan, milletlerin manevi tevaün sahasını arttırır. Edebi mübadeleleri daha iyi bir tarzda sevk etmek, tanzim ve tertip eylemek için, milli mütercimler sindikaları ve tercüme ofisleri teşkilini teşvik etmek; mütercimlerin isimlerini havi listeler neşreylemek; evvelce yapılmış olan tercümeler hakkında mukayeseli cetveller tertip etmek faydalı olacaktır. Tercüme olunacak eserlerin intihabına müdahale, çok nazık bir vazife olmakla beraber, bunu yapmak lazımdır: (tavsiyeye şayan kitapların listelerini neşretmek gibi).” (Kemali, 1933: 34). Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi Kemali ülkedeki çeviri etkinliklerinin sistemli bir hale getirilmesi konusundaki fikirlerini daha 1933 yılında ortaya koymuştur⁴¹. Ülken de, 1935'te yayımlanan kitabında, bilinçli ve sistemli çeviriyi şöyle tanımlamaktadır: “‘Şuurlu, teşkilatlı ve tam bir tercüme’ zaten başlamış olan tesirlerin en uyanık ve en hazırlıklı bir

⁴¹ Ayrıca Kemali, yine aynı yapıtında çeviri yöntemini üçe ayırmıştır: ‘Aynen veya harfîyen tercüme, mealen veya serbest tercüme, tabik suretiyle yapılan tercüme’. (Kemali, 1933: 26).

şekilde kabul etmeyi mümkün kılar. Teşkilatlı ve tam bir tercüme demek, bugünün büyük fikir ve san'at eserleri yanında bütün san'at ve felsefe klasiklerinin yer tutması demektir." (Ülken, 1935, 1997: 349).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında da klasiklerden çeviriler devam etmiştir. Örneğin, Goethe'nin *Iphigenie auf Tauris*'i 1924'te, *İfijeni Toris'te* başlığı altında Hasan Cemil tarafından, Shakespeare'in *Hamlet, Prince of Denmark*'ı 1927'de *Danimarka Prensi Hamlet* başlığı altında Kamuran Şerif Saru tarafından, Molière'in *Le Bourgeois gentilhomme*'u 1927'de *Burjuva Jantiom* başlığı altında Sıraceddin Hasircioğlu tarafından, Corneille'in *Horace*'ı 1927'de *Horas* başlığı altından Ali Tevfik Yükselen tarafından ve yine Corneille'in *Nicomède*'i 1927'de *Nikomede* başlığı altında Kazım Nami Duru tarafından çevrilmiştir. (Poyraz ve Tuğrul, 1967)

3.2 Hasan -Âli Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı Dönemindeki Çalışmalar

Yukarıda sözünü ettiğimiz özlenen sistemli çeviri hareketi Hasan -Âli Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde (1939-1946) başlatılmıştır.

Hasan -Âli Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı yılları Hasan Anamur'un da "Hasan- Âli Yücel ve Bir Aydınlanma Yolu Olarak Çeviri" başlıklı yazısında belirttiği gibi Türkiye'deki siyasal gelişmeler ve dünya tarihi bakımından ilginç bir dönemdir. 10 Kasım 1938'de Yücel'in bakan atanmasından yaklaşık bir buçuk ay sonra Atatürk ölmüştür ve İsmet İnönü Türkiye'nin ikinci Cumhurbaşkanı olmuştur. Bu dönemde başbakan Celâl Bayar'dır. 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı başlamak üzeredir. Türkiye bu yıllarda, savaş çok yakınında olsa da ondan uzak durmayı başarabilmiştir, ancak yine de başta ekonomik olmak üzere, savaşın olumsuz etkilerinden kurtulamamıştır. Yücel, ülkeyi çağdaş uygarlık düzeyine çıkarma ilkesine uygun olarak amacıyla bu dönemde birçok yeniden yapılanma çalışması yürütmüştür: 2-5 Mayıs tarihleri arasında Birinci Neşriyat Kongresi'ni ve 17-29 Temmuz 1939 tarihleri arasında Birinci Milli Eğitim Şurası'nı toplamıştır.⁴²

⁴² Ayrıca şu çalışmalar da gerçekleştirilmiştir: 1 Mayıs 1939'da On Yıllık Neşriyat Sergisi, 31 Ekim 1939'da Birinci Devlet Resim Heykel Sergisi açılmış; 20 Mayıs 1940'ta Ankara Devlet Konservatuar'ı, 1944'te Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü kurulmuş; 17 Nisan 1940'ta Köy Enstitüleri eğitim ve öğretime başlamış; 1940 yılında *İslam Ansiklopedisi*, 1943 yılında *İnönü Ansiklopedisi* yayımlanmış; 20 Mayıs 1946'daki UNESCO Konferansı'na katılan ilk ülkelerden olunmuş; Türkçe'nin Osmanlıca etkisinden kurtulması amacıyla ders kitapları gözden geçirilmiş, bilim ve meslek alanlarındaki terimler gözden geçirilmiş ve birörnekleştirilmeleri için çalışmalar yapılmış. 13 Haziran 1946 tarihinde üniversiteye gerçek bir özerklik tanıyan 4936 sayılı Üniversiteler yasası çıkartılmıştır. (www.meb.gov.tr).

Gerçekleştirilen bu çalışmaların ve yapılanmaların tümü yine Hasan Anamur'un da belirttiği gibi "Atatürk Cumhuriyeti'nin 'çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma ve bu düzeyi aşma' düşüncesinin temel taşlarıdır". (Anamur, 1998: 118-119).

Hasan -Âli Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde gerçekleştirilen tüm bu etkinlikler bir aydınlanma hareketine, bir yeniden yapılanmaya dönüştürülmek istenmiştir ve bu hareket Türk toplumsal ve ekinsel yaşamı için yapısal bir açılım niteliğindedir. Bu çalışmaların kapsamında çeviri çalışmalarının çok önemli bir yeri vardır. Yücel çevirinin hümanizmle ve çağdaşlaşma düşüncesiyle doğrudan ilişkisi olduğunun bilincinde olan bir kişidir. Bu konuyla ilgili olarak Tercüme Dergisi'nin birinci sayısındaki önsözünde şöyle demektedir: "Medeniyet bir bütündür. Şarkı, garbı yeni veya eski dünyası şahsiyet farklarıyla bu bütünün birer tezahürü sayılabilir". (Yücel, 1940: 1). Yücel'in de sözlerinden anlaşılacağı gibi tüm yazın, sanat ve düşün ürünleri uygarlıkların ortak zenginliğidir ve dünya uygarlığına yani çağdaş uygarlığa ulaşabilmek için hem onları kendi ekimize katmak hem de kendi zenginliklerimizi onlarınkine katmak gerekir. Dünyada tek bir dil konuşulmadığına göre de bunun tek yolu çeviriden geçmektedir ve dönemin kültür politikasını yönetenler de bunun bilincindedirler.

Hasan -Âli Yücel 5 Ağustos 1946'da yedi yıl yedi ay süren Milli Eğitim Bakanlığı görevinden istifa eder. İstifasından sonra döneminde gerçekleştirilmiş olan önemli yeniliklere karşı saldırılar başlamıştır. Tutucu ve gerici çevreler Yücel'in Devlet Konservatuarı, Köy Enstitüleri, dili sadeleştirme çalışmaları ve dünya yazınının Türkçe'ye çevrilmesi girişimleriyle, ulusa kültürü ihmal etmek, yeni yetişen nesilleri Türk kültüründen koparmakla suçlamışlardır. (Çıkar, 1998: 123-124). Bu suçlamalar siyasal amaçlıdır. Bu reformların yapıldığı döneme bakıldığında karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır: İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı Avrupa'da aşırı milliyetçilik ve ırkçılık doruk noktasına ulaşmıştır, ulusların birbirinden uzaklaştıran ideolojilerin hüküm sürdüğü bir dönemdir. Oysa Türkiye'de Hasan -Âli Yücel'in bakanlığında bunun tam tersi gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Hümanist ve barışçı bir düşünce yapısıyla medeniyet bir bütün olarak algılanmıştır.

3.2.1 Birinci Türk Neşriyat Kongresi ve I. Maarif Şûrası

Hasan-Âli Yücel, 1 ve 2 Mayıs 1939 tarihlerinde, On Yıllık Neşriyat Sergisi ve Birinci Türk Neşriyat Kongresi'ni açar, Yazarlar, yayıncılar, eğitimciler, araştırmacılar, sanatkarlar, milletvekilleri, bakanlık görevlilerinden oluşan kongre, çeşitli alt gruplara ayrılarak sorunlar ve öneriler üzerinde çalışır.

Üzerinde çalıştıkları konular şunlardır:

- Dilimize çevrilecek olan yapıtların, klâsikler de dahil olmak üzere, en gereklilerinin seçilmesi ve basılması için ilgili kişiler arasında iş bölümünün yapılması,
- Ortaöğrenim düzeyindeki gençler için yazdırılması ya da çevrilmesi gereken yapıtların saptanması ve yayınlanması için bir program hazırlanması,
- Bir çocuk yazını kütüphanesi oluşturmak için gerekenlerin yapılması,
- Halk için yayınlanması gereken yapıtların yıllara göre bir planının hazırlanması,
- El yazması ve basılmış kitapların yeniden yayınlanması gerekenlerin saptanması,
- Ansiklopedi ve başvuru sözlükleri oluşturmak için gerekli hazırlıkların ve işlerin saptanması,
- Yurtdışı kitap yazımını ve çeviriyi teşvik etmek için mükafatlar verme ve bu mükafatların hangi kriterlere göre verileceğini belirleme,
- Özel yayıncılığa devletçe yapılan yardımın daha verimli ve esaslı bir hale getirilmesi,
- Okumayı teşvik etmek ve yayıncılığı tanıtmak için yapılabilecek propagandaların saptanması,
- Yayının satış ve dağıtım işlerini düzenlemek için gerekli önlemlerin alınması,
- Basım evlerinin iş verimini artıracak ve kalitesini yükseltecek önlemlerin alınması,
- Telif hakkıyla ilgili yürürlükteki yasalarda, günün ihtiyaçlarına göre değişiklik yapılması gereken yerlerinin saptanması,
- Kongreye katılacakların kongrenin açılmasından en çok on gün önceye kadar bu konularla ilgili yapacakları yazılı teklifler.⁴³ (www.meb.gov.tr)

Kongre, Basım, Yayın ve Satış İşleri Encümeni; Edebi Mülkiyet Encümeni; Gençlik ve Çocuk Edebiyatı Encümeni, Mükafat, Yardım ve Propaganda İşleri Encümeni; Neşriyat Programı Encümeni; Tercüme İşleri Encümeni ve Dilekler Encümeni olmak üzere toplam yedi encümenden oluşmaktaydı.

Tercüme Encümeni'nin azaları arasında Sabahattin Ali, Nurullah Ataç, Sabahattin Rahmi Eyuboğlu, Abdülhak Şinasi Hisar, Yaşar Nabi, Bedrettin Tuncel gibi birçok önemli isim yer almaktaydı⁴⁴. (Kayaoğlu, 1998: 282-283).

3.2.1.1 Tercüme Encümeni'nin Raporu

Tercüme Encümeni, yapmış olduğu çalışmaların ardından altı maddelik bir rapor hazırlamıştır:

1- Dilimize çevrilmesi gerekli görülen listede sunulmuştur. Bu liste hiçbir şekilde sınırlayıcı nitelikte değildir. Bilimsel yapıtlar vs. bu konuyla ilgili yüksek öğretim kurumları ve makamlar tarafından çevrilmektedir, bundan dolayı, bu yapıtları listeye eklemeye gerek yoktur. Listedeki yapıtların hızla çevrilmesi ciddi bir çalışmanın yürütülebilmesi için bu işin Maarif Vekilligince yürütülmesi arzu edilmektedir.

Listedeki yapıtlar arasında özellikle hümanist kültürle ilgili olanlara önem verilmesi, mümkün olduğunca yapıtların tam olarak ve asıllarından çevirttirilmesi önerilir.

2- Özel kuruluşların basım yapmasını teşvik etmek amacıyla Maarif Vekâleti ve parti yardımıyla bulunabilir. Bu desteklerden yararlanmak isteyenler basacakları çeviri yapıtları içeriklerine ve niteliklerine dikkat etmeleri sağlanmalıdır. Ayrıca, aynı senede aynı yapıttan birden fazla çıkmasını önlemek ve fazla masraftan kurtulmak amacıyla, bu kurumların basacakları yapıtları daha önceden bildirmeleri gerekmektedir.

3- Gerek listedeki yapıtların çevrilme sırası, çevirmenlere paylaşılması, kontrolü, basımı işleriyle, gerek özel kurumların çeviri yayınlarının paylaşılması ve denetlenmesi için sürekli bir tercüme bürosunun kurulması gerekli görülmüştür. Maarif Vekilligi'ne bağlı olacak olan bu büronun çalışma ve yönetim şekli Vekillikçe belirlenecektir.

4- Var olan sözlükler gereksinimleri karşılamamaktadır. Bu da çok doğaldır çünkü çeviri etkinlikleri sözlükten sonra başlamaz; sözlük çeviri etkinliğinden sonra daha faydalı olur. Böylelikle, üçüncü maddede sözü edilen büro sözlüğü oluşturacak malzemeleri toplamakla da görevlendirilebilir.

5- Bir tercüme dergisinin yayınlanmasının çeviri etkinliğinde gereklidir. Bu dergi üç bölümden oluşacaktır:

- Çeşitli metinlerin çevirileri. Bunların hepsi olmasa da en azından bir bölümlerinin asıllarıyla birlikte yayınlanmalıdır.

⁴³ Metnin dili tarafımızdan günümüze uyarlanmıştır.

⁴⁴ Tercüme Encümeni'nin azalarının listesi Ek 1'de verilmiştir.

- Çeviri yöntemleri üzerine makaleler, tartışmalar, gerek dergide gerekse başka yerlerde yayınlanmış olan çevirilerin eleştirileri ve incelemeleri, yapıtları dergide çevrilen yazarlar hakkında çalışmalar.
- Sözlük bölümü. Çevirmenlerin yabancı dillerin çeşitli sözcük ve deyişlerine önerecekleri karşılıklar.

Maarif Vekilliği ve özel kuruluşlar tarafından çevirisine başlanmış ya da başlanacağı duyurulmuş olan yapıtların listeleri de bu dergide yayınlanmalıdır.

- 6- Çocuk yazını ve halk için yayın konusu ilgili encümenler tarafından üzerinde çalışıldığı için burada yer almamaktadır. Bununla birlikte, çocuklar için çevirtirilecek yapıtların da yukarıda sözü edilen büro tarafından dikkate alınması arzulanmaktadır.⁴⁵ (Kayaoğlu, 1998: 284-286).

Tercüme İşleri Komisyonu tarafından çevrilmesi önerilen yapıtların arasında Yunan ve Latin klasiklerinden, Rus yazarlarından, Alman yazarlarından, İtalyan yazarlarından, Doğudan, kuzey yazarlarından, İspanyol yazarlarından, İngiliz yazarlarından, Amerikan yazarlarından, Fransız yazarlarından, birçok yapıtların çevirileri öngörülmüştür⁴⁶. (Kayaoğlu, 1998: 286-295)

Cumhuriyetin ilk yıllarında başlatılan ancak, ülkedeki sorunlar nedeniyle ivme kazanamayan çeviri etkinliği ekte verilen listeden de anlaşılacağı gibi artık büyük bir hız kazanmıştır.

Kongrenin programı, bu tür sorunların ilk kez iyi bir şekilde planlanarak üzerinde durulduğunu gösterir. Yayın alanındaki etkinliklerin bu toplantıda belirlenmesi açısından Birinci Türk Neşriyat Kongresi büyük önem taşımaktadır.

Birinci Türk Neşriyat Kongresi'nden hemen iki ay sonra 17 Temmuz 1939'da, ülke çapında bilim adamlarının, eğitimcilerin, yazar ve sanatçıların, Türk eğitim sisteminin ilkelerini ortak bir çalışmayla belirlemek üzere bir araya geldiği Birinci Maarif Şûrası toplanır. Yücel açılış konuşmasında, eğitim sisteminde en önemli meselenin görevliler ile birimler arasında uyumlu çalışma olduğunu ifade eder, ilköğretim, ortaöğretim, yüksek öğretim ve meslek öğretiminde yeni düzenlemeleri içeren taslak, danışma kurulunun tartışmasına sunulur. Programın en önemli meselelerinden biri, kırsal kesimde halk eğitimidir. 29 Temmuz 1939'a değin sürmüştür. (www.meb.gov.tr).

⁴⁵ Metnin dili tarafımızdan günümüze uyarlanmıştır.

⁴⁶ Tercüme İşleri Komisyonu tarafından çevrilmesi öngörülen yapıtların listesi Ek 2'de verilmiştir.

3.2.2 Hasan-Âli Yücel Döneminde Çeviri Çalışmaları: Tercüme Heyeti, Tercüme Bürosu ve Tercüme Dergisi

3.2.2.1 Tercüme Heyeti

Birinci Türk Neşriyat Kongresi kapsamında oluşturulan Tercüme Encümeni hazırlanmış olduğu ve bizim de 3.2.1.1 numaralı bölümde ele aldığımız rapor, kongre sonunda kabul edilir ve kısa bir süre sonra Tercüme Bürosu'nun kurulması için çalışmalara başlanır. Bu amaçla Maarif Vekâleti tarafından kurulan Tercüme Heyeti ilk toplantısını Ankara'da 28 Şubat 1940 tarihinde gerçekleştirmiştir. Katılanların adları sırasıyla şunlardır: Halide Edip Adivar, Saffet Pala, Adnan Adivar, Sabahattin Ali, Nurettin Artam, Nurullah Ataç, Avni Başman, Sabahattin Eyuboğlu, Abdulkadir İnan, Enver Ziya Karal, Cemal Köprülü, Ragıp Hulusi Özden, Bedri Tahir Şaman, Bedrettin Tuncel, Kadri Yörükoğlu. Bu toplantıda Hasan-Âli Yücel, bu çalışmaların amacını ve çevirinin önemini belirten bir açılış konuşması yapmıştır. Bu toplantıda özellikle çeviri yöntemleri, daha iyi çevirilerin yapılabilmesi amacıyla bir sözlük hazırlanması, yapılan çevirilerin bir kurul tarafından gözden geçirilmesi üzerinde durulmuştur ve çevrilecek yapılarda Latin harfleri kullanan ulusların özel adlarına uyulmasına, ötekilerininse okudukları gibi yazılmasına karar verilmiştir. Ardından Adnan Adivar'ın yönetiminde dört toplantı daha yapılmıştır ve bu toplantılarda yapılacak çevirilerin listeleri hazırlanarak üç ayrı liste oluşturulmuştur: Birinci ve ikinci listede yer alan yapıtlar Maarif Vekâleti tarafından çevirtirilip bastırılacak olanlardır, üçüncü listede yer alanlarsa, dışarıdan yayınevlerinin yapacağı çevirilere destek vereceği yapıtlardır⁴⁷. Ayrıca son toplantıda bir de sürekli bir Tercüme Bürosu'nun kurulmasına karar verilmiştir. (Kayaoğlu, 1998: 296-297).

3.2.2.2 Tercüme Bürosu

Tercüme Heyeti'nin Adnan Adivar'ın başkanlığındaki dördüncü ve son toplantısında bir Tercüme Bürosu'nun kurulmasına karar verilmiştir. Bu büro şu üyelerden oluşmaktaydı: Nurullah Ataç (Başkan), Saffet Pala (Genel Sekreter), Sabahattin Ali (Aza), Sabahattin Eyuboğlu (Aza), Enver Ziya Karal (Aza), Bedrettin Tuncel (Aza). Daha sonradan bu kurula Nusret Hızır da katılmıştır. (*Tercüme Dergisi*, "Haberler", 1940: 113).

⁴⁷ Bu yapıtların tam listesi Ek 3'te yer almaktadır.

3.2.2.2.1 Tercüme Bürosu'nun Amacı

Hasan-Âli Yücel, Tercüme Bürosu'nun amacını "Maarif Vekilliği'nce memleketimizdeki tercüme faaliyetlerini takip ve tenkit etmek, milli kütüphanemiz için lüzumlu bulunan eski ve yeni edebi klasikleri bir plan ve sistem dahilinde dilimize çevirmek işleri ile meşgul olmak" şeklinde dile getirmiştir. (Kayaoğlu, 1998: 298). Yücel'in de belirttiği gibi, önemli olan bu çevirileri "bir plan ve sistem dahilinde" gerçekleştirmektir. Bu düşünce doğrultusunda ve "çağdaş uygarlık düzeyine" ulaşma amacıyla, özellikle klasiklerin çevirilerine başlanır.

Tercüme Bürosu'nun amacı tüm klasik yapıtların çevrilmesini sağlamak ve bunları herkesçe ulaşılabilir kılmaktır. Bu amaçla, 1940 yılına kadar, yabancı dil bilmeyen halka ulaşamayan yapıtlar, Tercüme Bürosu'nda uzman çevirmenler tarafından çevirmeye başlanmıştır. Daha önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi, bu dönemden önce de birçok çeviri çalışmaları yapılmıştı, ancak bunların hiçbiri 1940 dönemindeki gibi belirli bir plan dahilinde gerçekleştirilmiş sistemli çeviri çalışmaları değildi. Tercüme Bürosu'nu, önceki çeviri etkinliklerinden farklı kılan bir başka önemli nokta da, bu büronun Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir kurum oluşu ve buradaki çeviri çalışmalarının devlet olanaklarıyla ve desteğiyle yürütülüyor olmasıdır. Ancak devlet eliyle yürütülen bu çeviri çalışmalarında, Tanzimat döneminde var olan sansürlerin hiçbiri uygulanmamaktaydı. Çevirmenlere hiçbir şekilde baskı uygulanmıyordu. Amaç her yönden eşdeğerli bir çeviri yapılmasını sağlamaktır.

Çağdaş uygarlık düzeyine erişebilmek amacıyla Tercüme Bürosu bünyesinde "Dünya Edebiyatından Çeviriler Serisi" kapsamında dünya yazınından birçok yapıt çevrilmiş, okuma alışkanlığı kazandırmak için eğitime yönelik "Türkçe Metinler" adlı birkaç ciltlik yapıt yayımlanmış ve yine liselerde yardımcı kitap olarak okutulmak üzere açıklamalı ve yorumlu olarak hazırlanan 4 klasik yapıt (*Cimri*, *Sokrates'in Savunması*, *Hamlet* ve Heinrich von Kleist'in *Michael Kohlhaas'ı*) yayımlanmıştır. (Kayaoğlu, 1998: 301).

3.2.2.2.2 Tercüme Dergisi

Tercüme Dergisi Tercüme Bürosu'nun, çeviri metinlerin, çeviri sorunlarına ilişkin deneme ve açıklamaların, çeviri yapıtların eleştirilerinin, ulusal ve uluslararası nitelikte tüm çeviri çalışmalarının özetlerinin yer aldığı bir yayın organı olarak 19 Mayıs 1940'ta yayımlanmaya başlanmıştır; derginin son sayısı (87) Temmuz-Eylül 1966'da çıkarılmıştır.

Dergi iki ana bölümden oluşmaktaydı:

Birinci bölümde Doğu ve Batı yazarlarının çevirilerinden örnekler yer almaktaydı. İlk aylarda bu parçalar çıkış metinleriyle birlikte verilmekteydi. İkinci bölümdeyse Türkçe'ye çevrilmiş yapıtların eleştirileri, çeviri hakkında araştırma yazıları yer almaktaydı. Emine Demirel ve Hülya Yılmaz'ın "Tercüme Dergisinde Çeviri Eleştirisi" başlıklı makalelerinde de belirtmiş oldukları gibi Tercüme Dergisi'nin daha ilk sayılarında çevirilerin çıkış metinleriyle birlikte basılması, kusursuz bir çeviri yapıldığını kanıtlamaktan çok neler yapıldığını göstermek ve gerekli düzeltmelerin, eleştirilerin yapılmasını sağlamaktı. (Demirel ve Yılmaz, 1998: 95).

"Ecnebi Mecmualar" bölümünde yabancı ülkelerdeki dergilerde yayınlanan makalelerin çevirileri ve özetleri yapılmaktaydı. Ayrıca dergide, çevrilecek yapıtların listesi ve bu listelere yapılan başvuruların sonuçları verilmekteydi.

Tercüme Dergisi'nin 1940 yılında yayınlanan birinci sayısının "Tercümeler" bölümünde yer alan çeviri metinleri belirtmek, bu dönemdeki çeviri etkinliğinin ne derece ciddi ve kapsamlı olduğunu ortaya koymaktadır: Goethe'den "Shakespeare..., yine Shakespeare" (çev.: Nusret Hızır), Bacon'dan "Hakikate Dair" (çev.: Orhan Burian), yine Bacon'dan "Okumıya Dair" (çev.: Orhan Burian), Valéry'den "Düşünceler" (çev.: Sabahattin Eyuboğlu, Nurullah Ataç), A. Von Chamisso'dan "Peter Schlemihl'in Acaip Sergüzeşti" (çev.: Sabahattin Ali), Musset'den "Şamdancı" (çev.: Nurullah Ataç, Sabahattin Eyuboğlu, Bedrettin Tuncel) yer almaktadır. Bunlardan "Shakespeare..., yine Shakespeare", "Hakikate Dair", "Okumıya Dair", "Düşünceler" çıkış metinleriyle birlikte verilmiştir.

3.2.2.2.3 Tercüme Bürosu'nun Çalışma İlkeleri

Tercüme Bürosu'nda yapılacak çeviriler konusunda ilkeler belirlenmişti ve büro çevirileri bu ilkeler doğrultusunda yaptırmaktaydı. Aynı şekilde, çevirmenler de belirli ilkeler doğrultusunda seçilmekteydi.

3.2.2.2.3.1 Çevirmenlerin Seçimi ve Çevirmenlerden Beklenenler

Çevrilecek yapıtların listesi Tercüme Bürosu'nun yayın organı olan *Tercüme Dergisi*'nde yayınlanmaktaydı. Yapıtların çevirilerinin bir bölümünü Tercüme Bürosu üyeleri gerçekleştirmekteydi. Ayrıca her çevirmen, birinci ve/veya ikinci listeden çevirmek istediği yapıtın öncelikle ilk 25-30 sayfasını çevirip Bakanlığa göndermekteydi. Burada çeviri bir ya

da daha fazla raportör tarafından incelenmekte, belirlenen ilkelere uygun bulunursa çevirmene çalışmasını sürdürmesi bildirilmekteydi. Kimi zaman bir yapıt için birden fazla başvuru yapıyordu, bu durumda raportör başvuranlar arasında, ilkeler doğrultusunda seçim yapıyordu. Yapıtın tamamı çevrildikten sonra kurul tarafından çeviri tekrardan onaylanmaktaydı. Bu çalışmanın karşılığında çevirmene telif ücreti ödenmekteydi. (Tercüme Dergisi, 1940, Haberler: 112-113).

Bunun dışında, üçüncü listede yer alan çeviri önerileri bir yayınevi tarafından yayınlanmışsa ya da çeviri aşamasındaysa, bu çevirileri de Tercüme Bürosu kendi ilkelerine uymaları koşuluyla klasikler dizine alıyordu, böylelikle yayınevlerine destek sağlanıyordu. Bu konuda Tercüme Dergisi'nin birinci sayısının "Haberler" bölümünde şöyle denmektedir: " Üçüncü listeye dahil olan yani kitapçılar tarafından bastırıldıktan ve tetkik edildikten sonra Vekillikçe satın alınabilecek eserlerden bir kısmının tercüme edilmeğe başlandığını haber aldık. Aynı eserin muhtelif mütercimler tarafından yapılmasında mahzur olmamakla beraber tercümesine başlanmış olan eserleri aldığımız haberlere göre ilan etmeği faydalı buluyoruz. Aynı eser muhtelif kitapçılar tarafından tercüme ettirildiği takdirde Tercüme Bürosu arasından en iyisi seçilecektir." (Tercüme Dergisi, 1940, Haberler: 114).

Tercüme Bürosu'ndaki görevliler kendi alanlarında uzmanlaşmış kişilerdi ve bunlar kendileri de çeviri yapabildikleri gibi, kendi alanlarındaki öneri çevirileri de inceliyorlardı.

Bu dönemde yapılan çevirilerin genelde nitelikli olmalarının en büyük nedeni, özellikle 1946'ya kadar çevirmen seçiminde titiz davranılmasıydı. Bu konuda, Bedrettin Tuncel, "Tercümenin bir nevi telif olduğunu unutmamak lâzım (...) Edebiyatla uğraşmamış, zevki olmıyan bir avukatın, bir edebiyat şaheserini tercümeye kalkışması, beyhude ve gülünç bir gayrettir.", demektedir. (Tuncel, 1940: 80). Tuncel'in sözlerinden anlaşıldığı üzere, yazın yapıtlarının çevirisi bu alandaki en yetkin kişiler tarafından ve belirli ilkelere göre yapılmalıdır.

3.2.2.2.3.2 Çeviri İlkeleri

Bedrettin Tuncel, *Tercüme Dergisi*'nin 1. sayısında yer alan "Tercüme Meselesi" başlıklı yazısında çeviri kriterlerini şöyle belirlemektedir⁴⁸:

⁴⁸ Metnin dili tarafımızdan günümüze uyarlanmıştır.

- Çevirilerin özgün metinden gerçekleştirilmesi önemli bir konudur. İngilizce bir metnin Fransızca'dan Türkçe'ye çevrilmesi doğru değildir. Ancak, metnin farklı dillerdeki çevirilerine başvurmak yarar sağlayacaktır.
- Çevirilerin asıllarından yapılması bir kural olmalı, ancak Yunan ve Latin klasiklerinin çevirisinde, bu dilleri bilen kişiler çok az olduğundan dolayı, bir süreliğine, İngilizce, Almanca ya da Fransızca uyarlamalarından yararlanmak gerekmektedir.
- Çevrilen yapıtlar, biçim açısından da çıkış metniyle eşdeğerli olmalıdır.
- Klasik yapıtların, daha iyi sonuç vereceği düşünülerek, birkaç kişi tarafından çevrilmesi denenmelidir. Bu ilk sayıda Musset'nin *Şamdan*'ı üç kişi tarafından (Nurullah Ataç, Sabattin Eyuboğlu, Badrettin Tuncel) çevrilmiştir. Bu ilk ortak çeviri çalışması iyi sonuç verirse bu uygulama sürdürülmelidir.
- Manzum yapıtların çevirisi çok zor bir uğraş olduğundan, Tuncel bu yapıtların çevirisini ya ülkenin büyük şairlerinden birinin üstlenmesini, ya da bu yapıtların çevirisinden vazgeçilmesini önermiştir.
- Yapıtların çevirileri, hem bilgi hem biçim, hem de biçim açısından, mümkün olduğunca çıkış metniyle eşdeğerli bir şekilde gerçekleştirilmelidir. (Tuncel, 1940: 81-82).

Yine *Tercüme Dergisi*'nin altıncı sayısında yer alan Nurullah Ataç'ın "Tercüme Dair" başlıklı yazısında da Tercüme Bürosu'nun çeviri kriterleri konusunda bilgi edinmekteyiz. Nurullah Ataç "Tercümeden asıl beklediğimiz Türkçe'nin, mahiyetini bozmaksızın, değiştirmeksizin, başka dillerde düşünülmüş olan şeyleri de ifade edebileceğini ispat etmektir, onu bu kabiliyete erdirmektir.", diyerek çevirmenden nasıl bir çeviri beklediğini dile getirmiştir. (Ataç, 1941: 505) Burada Ataç'ın vurgulamak istediği çevirmenin çıkış metnine bağımlılıktan kurtulması gerektiği, metnin Türkçe anlatıma göre yeniden oluşturulması gerektiğidir. Çevirmenlerin çoğunun biçimden çok anlama, fikirlere önem verdiğini belirttiklerini söyleyerek, bunun yanlış bir tutum olduğunu, içerik ve biçimin ayrılmazlığını vurgulamakta ve şöyle demektedir: "Mana şeklinde tezahür eder; şekilsiz mana tasavvur etmek dahi kabil değildir". (Ataç, 1941: 506).

Çevirilerin özgün dilinden yapılması Tercüme Bürosu'nun çalışma ilkeleri arasında yer almaktaydı (yalnızca eski Yunan yapıtlarının çevirileri için geçici olarak ikinci dilden çeviriye izin verilmiştir). Bu konuyla ilgili olarak Sabahattin Ali *Tercüme Dergisi*'nin altıncı sayısında

yer alan “İkinci Dilden Tercüme Meselesi ve Bir Misal” başlıklı yazısında şöyle demektedir: “Tercüme esnasında, mütercim kelimelerin manalarını nakl ile kanaat ettiği müddetçe, bu hayat yok olur, orada sadece birtakım ölü kelimeler silsilesi kalır. Asıl mütercim, bu cansız malzemeye, naklettiği dilde yeni bir hayat vermesini bilen kimsedir. Bu işte ona yardım edecek unsurlar, kendi dilinin hayatı bizzat duyması, hatta birlikte yaşamasıdır. Ona yeni tabirler, şekiller, ifade tarzları bulduracak olan bu, yani asıl metindeki hayattır.” Sabahattin Ali ikinci dilden çeviriyi, sözlerinden anlaşıldığı gibi çok sağlıklı bulmaktadır. Böyle bir çevirinin eşdeğerli olamayacağını savunmaktadır. (Sabahattin Ali, 1941: 581).

Yine Tercüme Bürosu’nun çeviri ilkelerini belirtmek amacıyla altıncı sayısındaki “Haberler” bölümünde, Shakespeare’in *Coriolanus*’undan bir parçanın verildiği çeviri yarışmasını değerlendiren imzasız bir yazıda şöyle denmektedir: “Her ikisinde de bazı yerler iyidir; yanlış azdır. Fakat her iki tercüme de, Shakespeare’in dilini ve şüirini de eda edebilmek bakımından kifayetsiz görülmüştür.” denmektedir. Buradan da, çevirilerde yalnızca bilgi aktarımının yetersiz olduğunu, yazarın biçimini, biçimini de dikkate alarak eşdeğerli bir çeviri yapmanın gerekliliği vurgulanmıştır. (Tercüme Dergisi, 1941: 591).

Tercüme Bürosu’nun en önemli çeviri ilkesi, metinlerin çıkış metniyle eşdeğerli bir şekilde çevrilmesiydi. Sir A.F. Tytler *Tercüme Dergisi*’nin sekizinci sayısında yayınlanan ve Erol Güney tarafından çevrilen “Tercümenin Prensipleri Hakkında Bir Deneme”⁴⁹ başlıklı yazısında bu konuya değinmektedir ve şöyle demektedir⁵⁰: “Tercümede fikirler değişmemeli, üslup ve tarz aynı kalmalı, tercümenin ifadesi aklı kadar tabii olmalı.” Bu yazısında Tytler sözlerini “Demek ki büyük bir mütercim olmak için büyük bir muharrir olmak lâzımdır. (...) Büyük bir mütercimden istenen şartlar büyük muharrirlerden istenilen şartlardan fazladır. Bunun içindir ki büyük mütercimler büyük muharrirlerden daha nadirdir ve onlardan daha az kıymetli değildir.” diyerek sona erdirmektedir. (Tytler, 1941:171). Yukarıda belirttiğimiz gibi, Tuncel de aynı görüşleri savunmaktadır.

Tiyatro yapıtlarının çevirileriyle ilgili olarak, çeviri sırasında yazı dilinden kaçınılması ve tiyatro diline uygun çevirilerin yapılmasının gerekliliği üzerinde de önemle durulmuştur. (Tercüme Dergisi, 1942, sayı 16: 299).

⁴⁹ A.F. Tytler’in *Essay on the Principles of Translation*” başlıklı yapıtı ilk olarak 1790 yılında yayınlanmıştır.

⁵⁰ Bu metnin çevirmeni Erol Güney, çevirisinde yer alan dipnotta, dergide bu metne yer vermelerinin nedenini açıklamıştır ve şöyle demiştir: “(...)Evvvela bu eserin tespit ettiği tercüme kaideleri bugün için bile bütün kıymetlerini muhafaza etmekte ve bu meselede ne kadar az terakki ettiğimizi göstermektedir. (...)Kültürümüzde çok mühim bir rol oynayan bu nazariye şüphesiz ki bu eserde en iyi ifadesini bulmuştur.” (Tytler, 1941:171).

3.2.2.2.4 Tercüme Bürosu Döneminde Çevrilen Yapıtlar

Tercüme Bürosu 1940 yılından itibaren “Dünya Edebiyatından Çeviriler Dizisi”ni yayınlamaya başlamıştır. bu dizi kapsamında dünya yazınından birçok klasikleşmiş yapıtı çevrilmiştir. Bu çeviriler her yıl toplu olarak 29 Ekim günü yayınlanmaktaydılar. Çeviri yapıtların bu tarihte yayınlanmasındaki amaç Anamur’un “Hasan-Âli Yücel ve Bir Aydınlanma Yolu Olarak Çeviri” başlıklı makalesinde de belirttiği gibi “Cumhuriyet ve çağdaşlaşma ilkelerine bir gönderme yapmak, aynı zamanda da bu günü bir bayram havasına sokmaktır”. (Anamur, 1998: 124).

Tercüme Bürosu’nun yayınlamış olduğu listelerde yer alan yapıtların birçoğu, çağdaş dünya uygarlığıyla bütünleşebilmek amacıyla iyice kavranması gereken yapıtlar olmalarına karşın, o güne kadar Türkçe’ye çevrilmemiş yapıtlardır.

1940-1966 yılları arasında Türkçe’ye çevrilen yapıtların konulara göre dağılımını vermek bu dönemde yapılan çalışmaların büyüklüğünü göstermek açısından yararlı olacaktır:

3.1 1940-1966 yılları arasında Türkçe’ye çevrilen yapıtların konulara göre dağılımı

	Yapıt Sayısı
Alman Klasikleri	113
Alman Klasiklerine Yardımcı Yapıtlar	1
Modern Alman Edebiyatı	2
Yeni Alman Edebiyatı	5
Alman Bilim Eserleri Serisi	1
Amerikan Klasikleri	5
Yeni Amerikan Edebiyatı	4
Amerikan Bilim Eserleri	1
Avusturya Klasikleri	1
Modern Avusturya Edebiyatı	2
Babil Klasikleri	1

Çin Klasikleri	7
Danimarka Klasikleri	1
Fransız Klasikleri	308
Fransız Klasikleri İçin Yardımcı Eserler	14
Modern Fransız Edebiyatı	11
Yeni Fransız Edebiyatı	2
Fransız Bilim Eserleri Serisi	6
Hint Klasikleri	3
İngiliz Klasikleri	80
Modern İngiliz Edebiyatı	3
Yeni İngiliz Edebiyatı	4
İngiliz Bilim Eserleri Serisi	6
İran Klasikleri için Yardımcı Eserler	2
İskandinav Klasikleri	24
İspanyol Klasikleri	2
İtalyan Klasikleri	29
Modern İtalyan Edebiyatı	5
Latin Klasikleri	47
Latince Klasikler	4
Latin Amerika Klasikleri	1
Macar Klasikleri	20
Yeni Macar Edebiyatı	2
Macar Bilim Eserleri Serisi	2

Polonya Klasikleri	3
Rus Klasikleri	88
Rus Klasikleri İçin Yardımcı Eserler	3
Rus Bilim Eserleri Serisi	3
Şark-İslam Klasikleri	66
Eski Türkçe Metinler	1
Şark-İslam Klasikleri için Yardımcı Eserler	1
Yunan Klasikleri	94
Yardımcı Eserler Serisi (Yunan Klasiklerine)	1
Devlet Konservatuarı Yayınları Serisi	1
Modern Tiyatro Eserleri Serisi	124
Okul Klasikleri	10
Tiyatro Sanatı Üzerine Eserler Serisi	6
	Toplam: 1120

(Kayaoğlu, 1998: 306-307)

Yayımlanan kitapların yıllara göre dağılımına bakıldığında:

3.2 1940-1966 yılları arasında yayınlanan kitapların yıllara göre dağılımı

Yıl	Birinci Basım	Yeniden Basım	Toplam
1940 yılında (Yalnız Devlet Konservatuarı Yayınları)	10	-	10
1941	13	-	13
1942	27	-	27

1943	67	1	68
1944	97	-	97
1945	110	5	115
1946	143	9	152
1947	57	-	57
1948	46	-	46
1949	64	-	64
1950	42	-	42
1951	23	-	23
1952	31	-	31
1953	17	1	18
1954	24	2	26
1955	32	4	36
1956	21	3	24
1957	10	1	11
1958	14	22	36
1959	18	8	26
1960	9	16	25
1961	11	3	14
1962	18	27	45
1963	25	34	59
1964	17	46	63
1965	17	58	75

1966	10	34	44
Toplam			1247

(Kayaoglu, 1998: 305-306)

Yukarıdaki tablolarda belirtilen verilerden, 1946'dan sonra bir düşüş gözlenirse de, bu dönemde ne kadar kapsamlı bir çalışmanın yapıldığı anlaşılmaktadır. 1946'dan sonra, yani Hasan-Âli Yücel'in bakanlıktan ayrılmasından sonra sayısal bir düşüş gözlenmektedir, ancak bu hareket ilk yirmisiyle 1966 sonlarına kadar zaman zaman yılda 75 (1965), 63 (1964), 59 (1963) kitaba varan bir çeviri potansiyeliyle sürmüştür; klasikler serisinin son yılı olan 1966'da da 44 çeviri kitap yayınlanmıştır. Ancak bu çeviri hareketinin de birtakım olumsuzlukları yok değildir. Örneğin çevrilecek yapıtların seçimi konusunda Orhan Burian "Millî Eğitim Bakanlığı Klasikleri Üzerine" başlıklı yazısında birtakım dengesizliklerin bulunduğunu belirtmektedir. Rönesans'ı besleyen İspanyol Edebiyatı ile Macar Edebiyatı'ndan hemen hemen aynı sayıda yapıt çevrilmiştir. Bu da İspanyol Edebiyatı'na gerekli önemin verilmediğini göstermektedir. Yani kimi ulusların yazınları fazla incelenmiş, kimilerinin de yeterince incelenmemiş, yalnızca akılda kalan kişilerin yapıtları listeye alınmıştır. (Burian, 1998:251).

Çalışmamızın ikinci bölümünde açıklamış olduğumuz Even-Zohar'ın çoğuldizge kuramına göre bu dönemde yapılan çevirilerin kısaca bir değerlendirmesini yapacak olursak, yukarıdaki verilerin ışığında bu dönemde gerçekleştirilen çevirilerin Türk yazın çoğuldizgesi içerisinde çeviri yazının, özellikle de Batı klasikleri çevirilerinin merkezde yer aldıklarını söyleyebiliriz.

3.2.2.2.4.1 Çevirilerin İçerikleri ve Nitelikleri

Yayın planı klasik yapıtların belirli bir mantık sırasına göre sistemli bir şekilde Türkçe'ye çevirtmeyi amaçlıyordu. Bu amaç doğrultusunda, yukarıda da belirttiğimiz gibi, üç ayrı liste yayınlanmıştır.⁵¹ İlk listede Antik Yunan, Fransız, Alman ve başka yazın yapıtları; İkinci listede, Batı yazınının dışında Doğudan Sadi vb. yazarların yapıtları; üçüncü listede yine Batı yazını ağırlıklı yapıtlar yer almaktaydı. (Tercüme Dergisi, 1940:112 114).

"Dünya Edebiyatından Çeviriler Dizisi" kapsamında, bu çalışmanın ilk yılı olan 1941'de on üç çeviri yapılmıştır. Bu çeviriler arasında Sophocles'in yedi tragedyasından oluşan tüm yapıtı, Nusret Hızır tarafından çevrilen Erasmus'un *Deliliğe Övgü'sü*, Recai Bilgin tarafından çevrilen Goethe'nin *Faust'u*, Ali Süha Delibaşı tarafından çevrilen Molière'in *Adamcıl'ı*, Bedrettin Tuncel ve Sabahattin Eyuboğlu tarafından çevrilen yine Molière'in *Kadınlar*

Mektebi, Nihad Sırrı Örik tarafından çevrilen Balzac'ın *Vadideki Zambak*'ı, Nurullah Ataç tarafından çevrilen Stendhal'ın *Kırmızı ve Siyah* P'i yer almaktadır. (Anamur, 1998: 127).

Bu çeviriler her yıl sayısal olarak artış göstermişlerdir. Bu sayı 1942'de 27, 43'te 67, 44'te 97, 45'te 110, 46'da 143 olmak üzere toplam 404'e ulaşmıştır. Yukarıda belirtilen yapıtlardan da anlaşılacağı gibi, 1940 yıllarında çevrilen ve 1941'de yayınlanan yapıtların, amaca uygun oldukları gözlenmektedir. Günümüzde artık hatırlanmayan, yazınsal değeri olmayan yapıtların çevrildiği Tanzimat dönemi çeviri etkinliğiyle fark açıktır. Tercüme Bürosu çerçevesinde çevrilen yapıtlara bakıldığında, bilinçli ve sistemli bir çeviri etkinliği gözlenmektedir. Çevrilecek yapıtlar titizlikle seçilmektedir.

1940'lı yıllarda Tercüme Bürosu döneminde yapılan çevirilerin kimi özlenen düzeyde olmasa bile bu çalışmalar çağdaş uygarlığa açılan kapılar niteliğindedir. Bu durumda çevirilerin, çeviri olarak eleştirileri elbette önem taşımaktadır, ancak bu tartışma, bu aşamada ikinci planda kalmaktadır. Bu dönemde, o güne dek hiç çevrilmemiş olan klasik Yunan tragedyalı ve daha birçok yapıt dilimize kazandırılmıştır. Aynı şekilde, Fransız, İspanyol, İtalyan ve öteki yapıtlar, bu dünyalara açılış niteliği taşımaktadır. Temel amaç, çevrilen yapıtların tüm ülkeye dağıtılması, yalnızca kent aydınlarına değil, Anadolu kasabalarının öğretmen ve öğrencilerine de dünyanın en büyük yazarlarını okuyup tanıma olanağı sağlamaktır. Bu nedenle kitaplar Milli Eğitim Bakanlığı tarafından uygun fiyatlarda satılmaktaydı. Ayrıca, bu kitaplar tüm okullara ve kütüphanelere de dağıtılmaktaydı.

Bu dönemde yapılan çevirilerde dilin sadeleştirilmesine de önem verilmekteydi. 1928'de Latin alfabesinin kabul edilmesinden sonra dilde yenilik çalışmaları büyük hız kazanmıştır. Tercüme Bürosu da, Türkçe'nin yeniden yapılanmasına büyük katkıda bulunmuştur. 1940'lı yıllarda çeviri etkinliğinin henüz başlarında bulunuluyordu. Bu yıllarda Türkçe de bir evrim sürecindeydi. Tercüme Dergisinde yer alan çeviriler, bunların niteliklerinin eleştirisi ve çeviri yöntemi üzerine yazılar sayesinde Türk dili hızlı bir gelişim göstermiştir.

Tercüme Bürosu'nun kurulduğu yılların İkinci Dünya Savaşı yılları olduğunu da unutmamak gerekir. Daha önceki bölümlerde de belirtmiş olduğumuz gibi, her ne kadar Türkiye bu savaştan uzak durmaya ve en az zarar göreceği şekilde bir politika izlemeye çalıştıysa da dünyadaki bu krizden etkilenmemesi mümkün değildi. Cumhuriyet'in yeni kurulmuş olduğu ve kurumlarda yeniden yapılanma süreçlerinin henüz tamamlanmadığı Türkiye'de bu dönemde büyük bir ekonomik kriz yaşanmaktaydı. Ekmeklerin bile karneyle satıldığı bir

⁵¹ Bu yapıtların tam listesi Ek 3'te yer almaktadır.

dönemde halkın dünya klasiklerini tanıyarak ufkunu genişletmesini sağlama amaçlı bir kültür politikasını bu derece ciddi ve kararlı bir biçimde yürütmek Cumhuriyetin o dönem yöneticilerinin başardıkları önemli bir atılımdır. Çevirilere verilen önemin daha iyi anlaşılabilmesi için 1934'ten 1946'ya kadar Maarif Vekâleti'ne ayrılan bütçeye göz atmak yeterli olacaktır⁵²:

3.3 1934'ten 1946'ya kadar Maarif Vekâleti'ne ayrılan bütçe

Yıl	Maarif Vekâleti'ne ayrılan bütçe miktarı (Lira)
1934	9 370 000
1935	10 360 000
1936	10 520 000
1937	13 781 000
1938	14 670 000
1939	16 164 400
1941	19 452 261
1943	43 128 bin kûsür
1944	62 500 000
1945(7 aylık)	51 000 000
1946	103 000 000

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi, 1937'den 1941'e kadar Maarif Vekaleti'ne ayrılan bütçede % 60 oranında bir artış gözlenmektedir. 1943 yılında 43 milyon 128 bin kûsür lira ayrılan Maarif Vekaleti bütçesi ile bir yıl önceki bütçe aradaki fark Hasan-Ali Yücel'in ilk Milli Eğitim Bakanı olduğu 1938 yılı bütçesi kadardır. Cumhuriyet kurulduğunda, ilk eğitim payı % 2,2 iken, bu oran on yıl sonra 1933'te %5,68'e 1946'daysa % 10,4'e yükselmiştir. (der.: Yücel Eronat, 1999, Cilt 1 ve 2)

⁵² Bu tabloda yer alan veriler *Hasan-Ali Yücel'in TBMM Komuşmaları ve İlgili Görüşmeler(cilt I ve II)* başlıklı yapıtın içinde yer alan bilgilerden oluşmuştur, ancak bu kaynaktan 1940, 1942 yıllarına ait bütçe bilgilerine rastlanmamıştır, ayrıca 1945 yılının bütçe rakamı yedi aylık olarak verilmiştir.

Yukarıdaki rakamlardan da anlaşılacağı gibi, bu çeviri etkinliği halkın çağdaş uygarlık düzeyine ulaşabilmesi için atılmış en büyük adımdır. Shakespeare, Rousseau, Voltaire, Goethe, Eflatun, Cervantes ve daha birçok önemli yazarın dünya görüşü çeviri yoluyla Türk halkına tanıtılmıştır. Bu bağlamda, yukarıda da belirttiğimiz gibi, 1940'lı yıllarda çevrilen yapıtları başarılı ya da başarısız olarak değerlendirmekten çok toplumun ekinsel yönden gelişmesinde ne derece yararlı olduğu şeklinde bir yaklaşımla değerlendirmek daha doğru olacaktır. Bu konuyu, çalışmamızın dördüncü bölümünde ayrıntılarıyla ele alacağız.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

1940'LI YILLARDA TÜRKİYE'DE ÇEVİRİ ETKİNLİĞİNİN ÇOĞULDIZGE KURAMINA GÖRE DEĞERLENDİRMESİ

İsraili çeviribilimci Itamar Even-Zohar'ın ekin ve yazının incelenmesi için geliştirmiş olduğu çoğuldizge kuramını açıklarken üzerinde önemle durduğu noktalardan biri, dizge kavramının, durağan yaklaşımın tersine, hem artsüremi hem de eşsüremi kapsayan devingen bir yapısının olduğudur. Bu noktada da öteki dizgeci yaklaşımlardan ayrılmaktadır. Ona göre, bir dizgeyi artsüremli yaklaşımdan soyutlamak, dizgenin tarihsel boyutunu dikkate almamak anlamına gelmektedir, oysa bir dizgenin evrimini açıklayabilmek için hem artsüremli yaklaşım hem de eşsüremli yaklaşım benimsenmelidir. Even-Zohar'ın bu görüşünü benimsemekteyiz çünkü bir dizgenin zaman içerisinde nasıl geliştiği sorusunun yanıtının, ancak artsüremli yaklaşımdan yola çıkılarak bulunabileceği kanısındayız.

Çoğuldizge kuramına göre, yazın çoğuldizgesi ekin çoğuldizgesinin bir parçasını oluşturmaktadır ve ekin çoğuldizgesinde yer alan tüm dizgeler birer açık yapıdır, yani her bir dizge birbiriyle etkileşim içerisinde, hiçbiri birbirinden yalıtılmış değildir. Eğer bu dizgeler birer kapalı yapılar olarak ele alınmış olsaydı, bir çoğuldizge içerisinde var olan, Even-Zohar'ın "devingen katmanlaşma" olarak adlandırdığı merkez-çevre ilişkileri açıklanamazdı, çünkü bu dizgelerin her biri birbiriyle etkileşim içerisinde ve aralarında sürekli bir gerilim bulunmaktadır ve çalışmamızın ikinci bölümünde de belirttiğimiz gibi, çoğuldizgenin var olmasını sağlayan da bu etkileşimden kaynaklanan gerilimdir.

Even-Zohar merkez-çevre ilişkilerini açıklayarak, yazın dizgesinde yalnızca merkez konumunda yer alan metin grubunun ele alınmasına karşı olduğunu ortaya koymaktadır. Bir yazın dizgesi incelenirken onun tüm bileşenleri göz önünde bulundurulmalıdır. Bir ekinin yazın dizgesi içerisinde birçok metin grubu yer almaktadır. Bunlardan biri belli bir dönemde merkez konumunda yer alırken, öteki metin grupları çevrede yer almaktadır. Ancak, merkez konumunda yer alan metin grubunun incelenmesi için, yukarıda da belirttiğimiz gibi her biri birbiriyle etkileşim içerisinde olduğu için, çevre konumunda yer alan metin gruplarının da dikkate alınması gerekmektedir. Ayrıca, aynı yazın dizgesinin bir başka dönemdeki durumu incelendiğinde, merkezde yer alan metin grubu ile çevredeki herhangi bir metin grubunun tarihsel süreçte yer değiştirdiği gözlemlenebilir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz durumların hepsi çeviri yazın dizgesi için de geçerlidir. Çoğuldizge kuramına göre, bir ekin çoğuldizgesinin içinde birçok dizge gibi çeviri yazın

yapıtları da öteki dizgelerle sürekli ve devingen bir etkileşim halindedir ve yazın çoğuldizgesinin ayrılmaz bir parçasıdır. Çeviri yazın, çoğuldizgenin hem yerli bağlamdaki durumunu hem de yabancı yazınlarla ilişkilerinin hangi durumda olduğunu gösteren önemli ölçütlerden biridir. Zaman zaman yerli yazını yenileyen, besleyen bir konuma sahip olabilir. Yabancı yazın, yerli yazın içine girdiği zaman, yabancı yazının getirdiği yeni modellerle de karşı karşıya kalınacaktır. Aynı çoğuldizge içinde yer alan bu iki farklı yazın arasında, çoğuldizgenin yapısı gereği etkileşimler olacaktır, bu etkileşimlerin sonucunda da yerli yazın içerisine yeni modeller girecektir. Örneğin yeni yazın türleri doğacaktır, Türkiye'deki duruma bakıldığında çeviri yazın sayesinde yeni duyarlılıkların, düşüncelerin, Batıya özgü roman, öykü ve şiir türlerinin yerli yazına girdikleri görülmektedir. Çeviri etkinliği, bunun dışında da, var olan yazın türlerinin de gelişmesini sağlayacaktır. Ancak yukarıda sözünü ettiğimiz yerli yazındaki tüm bu yenilikler, ancak yabancı yazın kendini bu çoğuldizge içerisinde kabul ettirip güçlü bir konuma geldiğinde mümkün olabilecektir.

Çoğuldizge kuramına göre, çeviri yazının merkezde mi yoksa çevrede mi yer alacağı önceden belli değildir. Ancak, çeviri yazın, yazın çoğuldizgesinin merkezinde yer alıyorsa merkezin oluşmasında önemli katkıları vardır ve bu çeviriler yenilikçi özellikler taşıyarak donamında yeni modellerin oluşmasında katkıda bulunmaktadırlar. 1940'lı yıllardaki çeviri etkinliğine bakıldığında, çeviri yazının merkez konumu Devlet tarafından belirlenmiştir.

4.1 Çeviri Yazının Merkezde Yer Alabilmesi İçin Gerekli Koşullar

Even-Zohar, çeviri yazının merkez konumunda yer alabilmesi için çoğuldizgede belli koşulların oluşması gerektiğini belirterek bu koşulları üçe ayırmıştır.

4.1.1 Birinci Koşul

Bunlardan birincisi yazın çoğuldizgesi henüz oluşmamışken, yani başka bir deyişle, yazın henüz genç ve yerleşme sürecini kapsar. Türkiye'deki yazınsal durum bu birinci duruma uymamaktadır, çünkü Türkiye'de bir yazın çoğuldizgesi vardır ve bu çoğuldizgenin merkezinde uzun zamandan beri Divan yazını denilen ve Batıya açılış dönemine kadar etkin olan saray yazını bulunmaktadır. Bunun dışında, Türkiye yazın çoğuldizgesinde Halk yazını da bulunmaktadır. Etkileri günümüzde de süren bu her iki yazın da çok köklüdür ve kendi içlerinde ilkeleri bulunmaktadır. Örneğin, Divan yazını, Türklerin Osmanlı İmparatorluğu

döneminde saray çevresinde Arap ve Fars yazımları örnek alınarak oluşturdukları bir yazıdır⁵³.

4.1.2 İkinci Koşul

İkinci olarak, yazın ya çevresel ya güçsüz ya da her iki durumdayken birincil konumda olabilir. Bu ikinci duruma Türk yazını çoğuldizgesi uymaktadır, çünkü her ne kadar Divan yazını merkez konumunda bulunuyorduysa da, artık kemikleşme sürecine girmiş bulunmaktaydı, çoğuldizgenin gerektirdiği biçimde kendi kendini yenileyemiyordu, bu nedenle de güçsüz bir konumdaydı, dolayısıyla da ikincil konumuna geçmeye başlamıştı. Divan yazını bu durumdayken, Türk yazını çoğuldizgesinin içerisindeki dizgeler, gerekli yeni açılımları ve modelleri sağlayamadıkları için bu boşluk çeviri yazınla doldurulmaya çalışılmıştır.

4.1.3 Üçüncü Koşul

Son olarak da yazında dönüm noktaları, bunalımlar ve yazınsal boşluklar yaşanırken çeviri yazın birincil konumda olabilir. Türkiye'deki yazınsal çoğuldizgenin durumu bu üçüncü koşula da uymaktadır, çünkü ülkede dönüm noktası sayılabilecek, aşağıda açıklayacağımız yenilikler gerçekleşmiştir. Divan yazını her ne kadar merkez konumunu sürdürse de, bu gibi yerleşmiş örnekler yeni kuşak için geçerli değildir; bu arada, yerli yazınsal malzeme içinden de tümünü etkileyecek nitelikte kabul edilebilir örnek çıkmamaktadır.

4.2 1859 Sonrası Çeviri Yazının Durumu

XIX. yüzyılın ilk yarısında, ülkede reformlar⁵⁴ gerçekleştirilmiştir. Önceleri yazınsal anlamda olmasa da, Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya görüşü artık yabancı ögelere açılmaya başlamıştır. Daha önce, çalışmamızın birinci bölümünde de belirttiğimiz gibi, bilimsel ve teknik alanlarda Batının gelişim çizgisine ulaşmak için Batı modelleri örnek alınarak tıp okulları, mühendishaneler kurulmuştur, çeviriler yapılmaya başlanmıştır. XIX. yüzyılın

⁵³Bu yazın türünde, Arap nazımının ölçüsü olan aruz vezni kabul edilmiştir. Yapısında uzun ünlü bulunmayan Türkçe, uzun ve kısa hecelerin türlü biçimlerle yan yana gelmesinden oluşan aruz veznine uymadığı için dile yabancı sözcükler aracı olarak girmiştir. Halk yazınıysa, halk arasında gelişen ve İslamıktan önceki ve sonraki Türk yazını geleneklerini sürdüren sözlü yazıdır.

⁵⁴ Devlet ve hükümet kurullarında yenilikler, yönetsel ve parasal denetimde yenilikler, adliye ve ilmiye yenilikleri ve askeri yeniliklerin öngörüldüğü Hattı Humayun'un Abdülmecit tarafından onaylanmasıyla birlikte 3 Kasım 1839'da Tanzimat ilan edilmiştir.

kincisi yarısına bakıldığında, 1850 sonlarında, yazınsal alanda da birçok çeviri yapıtın ortaya çıktığı görülmektedir. Bu çeviri etkinliğiyle yerli yazına o zamana kadar bu yazında bulunmayan türler girmeye başlamıştır. İlk çevirilerden Şinasi'nin *Tercüme-i Manzume*'siyle, tragedyalardan ve fabllerinden örnekler girmeye başlamıştır. Şinasi bu çeviri yapıtında Racine'in *Esther*, *Athalie*, *Andromaque* başlıklı tragedyalarından kimi dizeleri; La Fontaine'nin *Le Loup et l'agneau* (*Kurt ile Kuzu Hikâyesi*) adlı fablını çevirmiştir. Aynı şekilde, yine Şinasi'nin Fénelon'dan *Telemak* çevirisiyle birlikte yine yeni bir tür olan romanın yerli yazına girdiğini görmekteyiz. Aynı yıl Yusuf Kâmil Paşa'nın *Telemak* çevirisinin de tefrika edildiği görülmektedir. Tiyatroya bakıldığında, durum biraz farklıdır, çünkü ülkede tiyatro çevirileri yapılmadan önce de, yabancı dilde oyunların oynanmasına izin verilmekteydi; bu demek oluyor ki, yabancı dilde de olsa tiyatro türü yazında yavaş yavaş yerini almaya başlamıştı. Metin And'ın dayandığı belgelere göre, 1810'dan itibaren İstanbulda Ermeni tiyatroları görülmeye başlanmıştır. 1815'te, Pjikyanyan'ın yazmış olduğu *Ardashes* adlı tragedyası sahneye konmuştur. Ayrıca, konusu İncil'den alınan oyunlar da oynanmıştır. Ermeniler, Türkçe oyunlar da sergilemişlerdir. 1858'de Sıabyan Hekimyan'ın İtalyanca'dan çevirdiği *Riyakar ve Müseyyip* adlı oyun Naum tiyatrosunda oynanmıştır. (And, 1966: 677-678). Sultan Abdülmecid'in sarayında da, Hekimyan ve arkadaşları, *Don Gregorio*, *Titizmeşrep Keremkâr*, *Mahçubiyet'in Mükâfatı* gibi oyunlar Türkçe oynamışlardır. (And, 1966: 679). Halka açık ilk tiyatro binası 1826'da açılan Fransız tiyatrosudur ve burada Fransızca oyunlar sergilenmekteydi. (Şener: 1997: 27). Ardından, 1868'de Gedikpaşa'da Osmanlı Tiyatrosu açılmıştır. İlk Türkçe oyunlar, Güllü Agop'un Osmanlı Tiyatrosu topluluğu tarafından bu tiyatrodaki sergilenir. (Şener, 1997: 27). Tiyatro, orta oyunu, Karagöz biçiminde de olsa Türk ekinde de yer almaktaydı, yani hiç bilinmeyen bir tür değildi. Ancak, bunlar ile bir metne dayanan geleneksel tiyatro türü arasındaki fark açıktır. 1859'dan sonra, tiyatro çevirileri de yapılmaya başlanmıştır. Ancak, tiyatro çevirilerinin yayınlanma tarihlerine bakarak, bu çevirilerin ilk kez bu tarihte ortaya çıktığını söylemek yamltıcı olacaktır, çünkü bu dönemde, çevrilen tiyatro metinlerinin çoğu yayınlanmadan önce sahneye konmuştur. Aynı zamanda, yerli yazında özgün tiyatro yapıtlarının çıktığı görülmektedir. Türk yazınında yayınlanan ilk tiyatro yapıtı Şinasi'nin 1860 yılında *Tercüman-ı Ahval* gazetesinde yayınlanan *Şair Evlenmesi* başlıklı oyunudur.⁵⁵ Namık Kemal'in *Vatan yahut Silistre'si* (1873), *Gülnihafî*

⁵⁵ Bir perdelik komedyası olan *Şair Evlenmesi*'nde yazar, toplum kurallarına ve kimi aksaklıklara değinerek, ona bir töre komedyası niteliği vermiş; şeriatin bir simgesi olan imamın içyüzünü, araçlarla evlenmenin güçlüklerini ve doğurabileceği kötü sonuçları; halkın dini adamlarına körü körüne inanmalarını; her işte rüşvetin oynadığı rolü vurgulamaya çalışmıştır. (Ünlü, 1995: 37).

(1875) ve Abdülhak Hamit Tarhan'ın *Duhter-i Hindu'su* (1875), *Eşber'i* (1880), *Nesteren'i* (1877) bu dönemde görülen öteki oyunlardan birkaçıdır. (Şener, 1997: 30).

Cumhuriyete doğru gelirken, artık tüm yazın türleri bilinmektedir. Çeviri yazın yoluyla yeni türler yerli yazına yerleşmiştir. Ancak burada, 1859'dan sonra yapılan çevirilerin niteliklerinden de söz etmek yerinde olacaktır. Çalışmamızın birinci bölümünde de belirttiğimiz gibi, bu dönemde, doğal olarak, sistemli bir çeviri hareketi söz konusu değildi. Osmanlı'nın teokratik bir Devletti. Dolayısıyla, bu dönemde, toplumun, siyasal ve dinsel baskılar altında oluşu nedeniyle, çevirmen, toplum yapısının kabul edemeyeceği bölümleri metinden çıkarma ya da değiştirme yoluna gidiyordu. Çevirmenler bu engeli aşmak için de, yapıtı kendi ekininden yabancılaştırıp Osmanlı ekinine uygun bir şekilde çevirmekteydiler.

1859'lardan sonra yapılan çeviriler, çoğuldizge kuramının doğal olarak açıklamış olduğu süreç içerisinde gerçekleşmiştir. Yerli yazın çoğuldizgesi, duyduğu gereksinimlerden dolayı yabancı yazın çoğuldizgesinden çeviri yoluyla yeni türler almıştır. Bunlar, XIX. yüzyıl başlarında yapılan seçimin doğal ürünleridir. Toplumun bakış açısının değişmesiyle birlikte Divan yazını çevre konumunu almaktadır. Bu durum, yazın çoğuldizgesinde doğal bir süreçtir. Even-Zohar'ın deyimiyle, dizgeler arasında gerçekleşen "transfer"ler sonucunda bir yazın çoğuldizgesinde yer alan bir örnekçe, kendisinde bu örnekçelerin eksik olduğu bir başka yazın çoğuldizgesine kaymakta, ardından da bu çoğuldizge içerisinde merkez konumunu almaktadır.

4.3 1923-1939 Yılları Arasında Çeviri Yazının Durumu

1923-1939 yılları arasına bakıldığında Cumhuriyet döneminin bu yılların bir oluşum dönemi olduğu ve toplumsal düzeyde yeni bakış açılarının geliştiği gözlenmektedir. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde olduğu gibi Batıya öykünmek, onu dış görünümüyle özümsemeden uygulamak , yani "Batılılaşmak" yerine "çağdaşlaşma"nın, Atatürk'ün deyimiyle "Muassır medeniyet düzeyine" ulaşmanın, laikliğin, dini toplumsal yaşamın yönlendiricisi olarak görmemenin gerekliliğinin kavrandığı bir dönemdir. Cumhuriyet felsefesinin, Osmanlı'dan çok farklı bir yapısı vardır. Bu dönemde amaç çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmaktır. Bu da, çağdaş uygarlığı temsil eden Batının beslendiği kaynaklardan beslenerek yapılmalıdır, bir başka deyişle, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak için, o dönem çağdaş uygarlığı temsil eden Batılı ülkelerin geçtikleri yollardan geçmek, Yunan klasikleri gibi temel klasik yapıtlardan gerçek anlamda beslenmek. Bu seçimin temelindeki nedeni, Tanzimat ve Meşrutiyet döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nun yaptığından farklı olarak

taklit ve yüzeysel uygulamalar yapmamaktır. Cumhuriyet döneminde, Milli Eğitim Bakanlığı bu konuda girişimlerde bulunmuştu ve Telif ve Tercüme Heyeti'ne daha etkin bir görev verilmiştir, ancak bunlar o yıllarda sonuçsuz kalmıştı. Sistemli bir çeviri hareketinin oluşumu ancak 1940'lı yıllarda gerçekleşebilmiştir⁵⁶. 1940'tan önce sistemli çeviri hareketi düşüncesinin doğduğu çalışmamızın üçüncü bölümünde de belirttiğimiz gibi Ali Kemali beyin ve Hilmi Ziya Ülken'in yazılarındaki önerilerinden de açıkça anlaşılmaktadır.⁵⁷

4.4 1940'lı Yıllar Çeviri Yazının Durumu

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Türkiye'de 1859'larda başlayan Batı yazınından çeviri hareketi, Cumhuriyet döneminde hızlanarak sürmüş 1940 yılında da Milli Eğitim Bakanlığı'nın yönetiminde sistemli bir hale getirilmiştir. 1940'lı yıllardaki çeviri etkinliğini öteki dönemlerden farklı kılan en önemli öge, bu dönemde çevirilerin devlet yönetiminde bilinçli olarak gerçekleştirilmesidir, yani çeviri yazın merkez konumuna Tanzimat dönemindeki gibi "doğal" yollardan yerleşmemiştir. Even-Zohar'ın deyişiyle burada "ekin planlaması"ni yapan kurum devlettir ve bunu bilinçli olarak gerçekleştirmiştir.

4.5 Türkiye'de Çeviri Yazın Dizgesinin Katmanları

Daha önce de belirttiğimiz gibi, çeviri yazın dizgesi de kendi içinde katmanlardan oluşmaktadır⁵⁸. Kimi çeviri yapıtlar merkezde yer alırken, kimileri çevrede yer alabilir. 1940'lı yıllarda çeviri yazın içinde merkez ve çevre konumundaki çeviri yazına bakıldığında, merkez konumundaki çeviri yazının Batı yazını, özellikle de Fransız yazını olduğu görülmektedir. Çevre konumunda yer alan çeviri yazınsa Doğu yazını çevirileridir. Çünkü bu dönemde yerli yazını biçimlendiren Batı yazınıdır. Ancak yerli yazın da hiç oluşmamış durumda değildir bu dönemde; Cumhuriyet döneminde çeviriler yoluyla farklı nitelikler taşıyan yerli bir yazın oluşmaya başlamıştır. Türk yazınında Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, Sait Faik, Reşat Nuri Güntekin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halit Ziya Uşaklıgil gibi önemli yazarlar belirlemeye başlamıştır. 1940'lı yıllarda, Orhan Veli, Melih Cevdet Anday ve

⁵⁶ Bu dönemde, ülkede İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri görülmekteydi, Cumhuriyet daha yeni kurulmuştu, ülkede ciddi boyutlarda ekonomik kriz yaşanmaktaydı. Tüm bu olumsuzluklara karşın, devletin önde gelen yetkilileri kültür alanında gelişmenin önemini kavramışlar ve büyük bir çeviri hareketi başlatmışlardır ve çalışmamızın üçüncü bölümünde yer alan tablolarla da görüldüğü gibi, Milli Eğitim Bakanlığı'na büyük oranlarda bütçe ayırmışlardır.

⁵⁷ Ülken ve Kemali'nin bu konu üzerindeki düşünceleri çalışmamızın, Cumhuriyet Öncesinde ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Çeviri Etkinliği bölümünde yer almaktadır.

⁵⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi çalışmamızın, Çoğuldizge Kuramına Göre Çeviri bölümünde yer almaktadır.

Öktay Rifat'ın temsilcileri olduğu yenilikçi şiir akımı Garip ortaya çıktı. Tüm bu yeni türleri besledikleri kaynaklar, o güne kadar yapılmış olan çevirilerdir.

Çoğuldizge kuramına göre bir çeviri ile özgün yapıt arasındaki ayrılık çevirinin aldığı konuma göre değişmektedir. Çeviri yazın merkezdeyse ve birincil konumdaysa, çevirmen yerli ilkeleri dikkate almayarak, hatta onları çiğneyerek, çıkış yazının ilkelerini benimseyecektir, böylelikle "yeterli" bir çeviri ortaya çıkacaktır. Bunun tersi durumdaysa, yani çeviri yazın çevre konumundayken çevirmen kendi yazının ilkelerine uygun çeviri yapacaktır, bu durumda da "kabul edilebilir" çeviri söz konusu olacaktır. 1940'lı yıllara bakıldığında, Batı yazınından yapılan çevirilerin merkez konumunda yer aldığını belirtmiştik, bu durumda yapılan çeviriler "yeterli" çevirilerdi. Yani, çıkış yazının özelliklerini taşıymaktaydılar.

Yukarıda da açıklamış olduğumuz gibi, çeviri yazının yerli yazında değişikliğe yol açabilmesi için, kendi ilkelerini kabul ettirebilecek bir konumda yer alması gerekmektedir; bu konum merkez konumudur. 1940'lı yıllar çeviri etkinliğine bakıldığında, 1859 sonrası dönemden farklı olarak, bu dönemde çevirilerin çok büyük bir hız kazandığı, bundan da önemlisi çevirilerin Devlet eliyle, eşdeğerli bir biçimde ve sansür uygulanmadan yapılmaya başlandığı görülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın bünyesinde kurulan Tercüme Bürosu'nda, Devlet politikasına uygun olarak, sistemli bir şekilde ve hızla Batı klasikleri çevrilmeye başlanmıştır. Bu dönemde de çeviri yazın, yazın çoğuldizgesinin merkezinde yer almaktadır ancak bu durum 1859'lardaki gibi tamamen doğal olarak gerçekleşmemiştir. 1923 sonrası dönemde Suhulet, Remzi, Varlık gibi yaynevlerinin gerçekleştirdiği çeviriler de bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, Devlet tarafından bilinçli bir şekilde yazın çoğuldizgesinin merkezine oturtulmuştur. Bu nedenle, 1940'lı yıllarda gerçekleştirilen bu bilinçli çeviri hareketi, çoğuldizge kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde iki ana sonuca varılmaktadır; bunlardan birincisi 1940'lı yıllarda 1966'ya kadar süren dönem içerisinde çeviri yazın, Türk ekini içerisindeki yazında, bir Devlet politikası olarak, çoğuldizgesinin merkezinde yer aldırılmıştır; varılacak ikinci sonuçsa bu çevirilerin Türkiye'de doğal yollardan yazın çoğuldizgesinin merkezinde yer almadığıdır.

Burada, Even-Zohar'ın "ekin planlaması" olarak adlandırdığı, donanımı zenginleştiren, çevirinin yapılmasını sağlayan öğelerden de söz etmek yerinde olacaktır. Ekin planlamasında, çalışmamızın İkinci Bölümü'nde de belirtmeye çalıştığımız gibi, belli bir kurumun ya da kişinin belli bir amaca yönelik olarak, çeviri etkinliğinin gerçekleşmesini sağlamasıdır. Ancak, Even-Zohar çoğuldizge kuramını ilk oluşturduğu yıllarda bu durumdan söz etmemektedir. Daha sonraki yıllarda bu kuramını geliştirmiş ve 1994'te yayınlamış olduğu

makalesinde ekin planlaması kavramını açıklayarak, çoğuldizge kuramında doğal olarak açıklamış olduğu süreçlere "yapay" süreçleri de eklemiştir. 1940'lı yıllarda "ekin planlaması"nı, çevirilerin yapılmasını sağlayan devlettir. Ancak, bu dönemde gerçekleştirilen çeviri etkinliği, yukarıda da belirtmiş olduğumuz gibi yalnız bir Batılılaşma hareketi değil, genel bir çağdaşlaşma hareketidir. Ayrıca, bu etkinlik bir kültürleme (acculturation)⁵⁹ hareketidir. Bu çeviriler, ekinin hem tür hem de düşünce yapısı açısından beslenmesini sağlamıştır. Başa bir deyişle, yerli yazını yenileştirme, zenginleştirme, geliştirme çalışmalarıdır.

Yaptığımız çalışmanın sonucunda, Even-Zohar'ın çoğuldizge kuramının Türkiye örneğine de uygulanabilirliğini gördük. İlk geliştirildiği 1970'li yıllarda kuram kapsamında var olmayan "ekin planlaması" kavramının da Even-Zohar tarafından 1994'te kapsama alınması sonucu, Devlet eliyle bilinçli olarak yapılan çeviri hareketlerinin de bu kuram çerçevesinde açıklanabileceğini gördük. Çoğuldizge kuramına göre, 1940'lı yıllar çeviri etkinliğinin, yazın çoğuldizgesinde merkez konumda bulunduğunu saptadık ve bu etkinliğin, aynı zamanda bir kültürleme hareketi olduğu sonucuna vardık.

⁵⁹ "Acculturation" kavramının karşılığı olarak sözlüklerde hem ekinel yozlaşma hem de kültürleme anlamı yer almaktadır. Biz çalışmamızda bu kavramı kültürleme anlamında, bir başka deyişle bir ekini başka ekinlerle besleme anlamında kullanmaktayız.

KAYNAKLAR

- Acaroğlu, M.T., (1954), "Osmanlı-Türk Genel Bibliyografyası", Türk Dili, Cilt:3, Sayı:31, Ankara, ss. 431-4333.
- Akyavaş, B.(der.), (1993), Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin Fransa Sefaretnamesi, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Ali, S., (1941), "İkinci Dilden Tercüme Meselesi ve Bir Misal", Tercüme Dergisi, Cilt: 1, Sayı:6, ss.581
- Anamur, H., (1997), "Bir Türk Hümanizmasına, Aydınlanmaya ve Bir Yenidendoğuşa Doğru : Hasan-Ali Yücel ve 1940'larm Çeviri Etkinliği", in Doğumunun 100. Yıldönümünde Hasan-Ali Yücel Sempozyumu Bildiriler, İZÜNİDER, İzmir, ss. 313-324.
- Anamur, H., (1997), "Önsöz", in Hasan-Âli Yücel Anma Kitabı, Çeviri : Ekinler ve Zamanlar Kavşağı, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayını, İstanbul,
- Anamur, H., (1998), "Hasan- Âli Yücel ve Bir Aydınlanma Yolu Olarak Çeviri", in 100. Doğum Yıldönümünde Hasan-Ali Yücel, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, ss.115-133.
- Anamur,H., (2000), "Anlam Odaklı Çeviri Yöntemi ve Uygulaması Üzerine", Tömer Çeviri Sempozyumu'nda sunulan bildiri., Bursa.
- And, M., (1961), "Eski İstanbul'da Ünlü Bir İtalyan Oyuncusu", Türk Dili, Sayı: 123, İstanbul, ss. 142-146.
- And, M., (1961), "II. Abdülhamit ve Tiyatro", Türk Dili, Sayı: 122, İstanbul, ss. 84-85.
- And, M., (1966), "Gedikpaşa Tiyatrosundan Önceki Türkçe Oyunlar", Türk Dili, Tiyatro Özel Sayısı, İstanbul, ss. 677-683.
- Anonim, "Tercümeye Dair Notlar", (1942), Tercüme Dergisi, Cilt:3, sayı:16, ss. 299.
- Ataç, N., (1941), "Tercümeye Dair", Tercüme Dergisi, Cilt: 1, Sayı:6, ss. 505-507
- Ataç, N., (1941), "Tercümeye Dair", Tercüme Dergisi, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., ss. 505-507.
- Bayrav, S., (1998) , Filolojinin Oluşumu, Multilingual, İstanbul.
- Bengi, I., (1995), « Çeviribilimde Bireysel Kuramlardan Geniş Ölçekli bir Bakış Açısına Doğru », in Çeviri ve Çeviri Kuramı Üzerine Söylemler, der. Mehmet Rifat, İstanbul, Düzlem Yayınları, ss. 9-32.
- Bengi-Öner, I., (2001), Çeviribilim Terimleri Sözlüğü, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Bengi-Öner,I ., (1993), « Çeviri Eleştirisi Bağlamında Eleştirel Bilincin Oluşması ve Eleştiri, Üsteleştirme, Çeviribilim İlişkileri », Dilbilim Araştırmaları, Hitit Yayınları, Ankara, ss : 25-50.
- Bengi-Öner,I ., (1999), Çeviri Bir Süreçtir ... Ya Çeviribilim?, Sel Yayıncılık, Ankara.
- Berk, Ö.,(1999) Translation and Westernisation in Turkey (from the 1840s to the 1980s), University of Warwick, Prof Susan Bassnet yönetiminde Basılmamış Doktora Tezi.

Bogenç Demirel, E., Yılmaz, H., (1998), "Tercüme Dergisinde Çeviri Eleştirisi", in Hacettepe Üniv., Mütercim Tercümanlık Bölümü, Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi, Ankara, ss.93-106.

Burian, O., (1999), "Milli Eğitim Bakanlığı Klasikleri Üzerine", in Yağcı, Ö., Cumhuriyet Dönemi Edebiyat çevirileri Seçkisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss.250-254.

Çıkar, M., (1998), Hasan-Âli Yücel ve Türk Kültür Reformu, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Delisle, J., ve Lafond, G., CD-ROM: Histoire de la traduction, Ottawa Üniversitesi, Ecole de traduction et d'interprétation, DİDAK.

D'Hulst, L., (1981), « Les Variantes textuelles des traductions littéraire », Poetics Today, volume 2, number 4, Summer/autumn.

Dil Oğlanları ve Tercümanlar, (1995), Sergi Kataloğu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Enginün, İ., (1979), Tanzimat Devrinde Shakespeare: Tercümeleri ve Tesiri, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.

Erhat, A., (1999), "Azra Erhat'la Konuşma", in Yağcı, Ö., Cumhuriyet Dönemi Edebiyat çevirileri Seçkisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss.115-120.

Ertop, K., (1999), "Çeviri Edebiyatımız ve Kültürümüz", in Yağcı, Ö., Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss 411-413.

Even Zohar, I., (1987), « Yazınsal 'Polisistem' İçinde Çeviri Yazının Durumu », çev : Paker, S., Adam Sanat14, ss. 58-68.

Even-Zohar, I., (1970), "The Function of the Litarary Polysystem in the History of Literature", 2 Şubat 1970 yılında Tel-Aviv Üniversitesinde gerçekleştirilen Edebiyat Sempozyumu bildirisini.

Even-Zohar, I., (1973), « Note sur la situation linguistique de la littérature israélienne d'aujourd'hui », Liberté, V, 2:26-31.

Even-Zohar, I., (1978), "The Position of Translated Literature Within the Literary Polysystem", Literature and Translation: New Perspectives in Literary Studies, (der. Holmes, J., Lambert, J., van den Broeck, R.), Leuven:ACCO, pp. 117-127.

Even-Zohar, I., (1979), "Polysystem Theory", Poetics Today, Cilt:1, pp. 287-310.

Even-Zohar, I., (1979), « Modèles textuels de la culture- Note sur le cas français », Communication présentée au Romanistentag, Université de Saarbrug.

Even-Zohar, I., (1985), « Les règles d'insertion des & laquo, réalèmes & raquo; dans la narration », Littérature, No: 57, pp: 109-118.

Even-Zohar, I., (1990a), "Interference in deparentent literary polysystems", Poetics Today, 11:1, pp. 79-83 .

Even-Zohar, I., (1990b), "System, Dynamics, and Interference in Culture: A synoptic view", Poetics Today, 11:1, pp. 85-94.

Even-Zohar, I., (1990c), "The position of translated literature within the literary polysystem", Poetics Today, 11:1, pp. 45-51.

Even-Zohar, I., (1990d). Polysystem theory, Poetics Today, 11:1, pp. 9-26.

Even-Zohar, I., (1994), "Culture Planning and the Market: Making and Maintaining Socio-Semiotic Entities", "The Making of Culture" başlıklı Darmouth Kolokyumunda sunulan bildiri, Darmouth College, 22-27 Temmuz 1994.

Even-Zohar, I., (1997), "Culture Planning and Cultural Resistance in the Making and Maintaining of Entities", "Relocation of Languages and Culture" başlıklı seminerde sunulan bildiri, Duke University.

Even-Zohar, I., (2000), "Culture Repertoire and the Wealth of Collective Entities", Under Construction: Links for the Site of Literary Theory. Essays in Honour of Hendrik Van Gorp. Leuven University Press, Leuven, pp. 389-403.

Even-Zohar, I., (1989), Çoğuldizge Kuramı, çev: Köksal, E., Işın Bengi Öner yönetiminde Yayınlanmamış Lisans Bitirme Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.

Günyol, V., (1983), "Türkiye'de Çeviri", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 2. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 324-330.

Gürsel, N., (1983), "Uygarlık ve Çeviri", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 2. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 320-323.

Kaufmann, F., (1998), « Introduction », Meta, XLIII, 1.

Kayaoğlu, T., (1998), Türkiye'de Tercüme Müesseseleri, Kitabevi, İstanbul.

Kazancıgil, A., (2000), Osmanlılarda Bilim ve Teknoloji, Ufuk Kitapları, İstanbul.

Kemali, A., (1933), Tercüme Hakkında Düşünceler ve Tatbikata Ait Bazı Nümuneler, Resimli Ay Matbaası T, L, Şirketi, İstanbul.

Kerman, Z., (1978), 1862-1910 Yılları Arasında Victor Hugo'dan Türkçe'ye Yapılan Tercüme Üzerine Bir Araştırma (İstanbul Üniversitesi Türkoloji Bölümü Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.

Kitabı Mukaddes: Eski ve Yeni Ahit, (2000 baskısı), Kitabı Mukaddes Şirketi, Acar Matbaacılık, İstanbul.

Kuran, N., (1993), Kültürlerarası İletişim Aracı Olarak Çeviri, Boğaziçi Ün., Mütercim Tercümanlık Bölümü Yayınları, İstanbul. (Doçentlik tezi).

Lambert, J., (1981), « Théorie de la littérature et théorie de la traduction en France (1800-1850)- Interprétées à partir de la théorie du polysystème », Poetics Today, vol. 2, number 4, pp. 161-170.

Lambert, J., (1987), « Çeviriler Tarihinden Çeviri Uygulamasına », çev. : Yüner, H., Metis Çeviri, Kitap Dizisi 1, ss. 114-122.

Larbaud, V., (ilk basım:1946, 1997), Sous l'invocation de Saint Jérôme, Gallimard, Paris.

Moran, B., (1994), Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış/I- Ahmet Mithat'tan Ahmet Hamdi Tanpınar'a, İletişim Yayınları, İstanbul.

Oséki-Dépré, I., (1999), Théories et pratiques de la traduction littéraire, Armand Colin, Paris.

Özkırmılı, A., (1999), "Çeviri", in Yağcı, Ö., Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss 217-222.

Özön, M. N., (ilk basım: 1936, 1985), Türkçe'de Roman, İletişim yayımları, İstanbul.

Ötörk Kasar, S., (1994), «Dilbilimin Çeviri Öğretimine Katkısı», Hacettepe Üniversitesi, Çeviribilim ve Uygulamaları Semineri, 12-13 Mayıs 1994, ss. 157-174

Ötörk Kasar, S., (1998), « Çeviride İnsan Faktörü », Hacettepe Üniversitesi, Çeviribilim ve Uygulamaları Semineri, 7-8 Mayıs 1994, ss. 129-136

Paker, S., (1983), "Çeviride 'Yanlış Doğru' Sorunu ve Şiir Çevirisinin Değerlendirilmesi", Yazko Çeviri, Sayı 13 Temmuz Ağustos, ss. 131-139.

Paker, S., (1987), "Tanzimat Döneminde Avrupa Edebiyatından Çevirileri, Çoğuldizge Kuramı Açısından Bir Değerlendirme", çev: Tükel, A., Metis Çeviri, Kitap Dizisi 1, Güz, İstanbul, ss. 31-43

Paker, S., (1988) « Çeviri Eleştirisinin Kuramla İlişkisi Üzerine Bazı Düşünceler », Metis Çeviri, ss 116-121.

Piaget, J., (1999), Yapısalcılık, çev: Okyayuz Yener, A., Ş., Doruk Yayıncılık, Ankara.

Poyraz, T., Tuğrul, N, (1967), Tiyatro Bibliyografyası (1859-1928), Milli Kütüphane Yayınları, Ankara.

Propp, V., (1970), Morphologie du conte, Editions du Seuil, Paris.

Rifat, M.,(1995), "Göstergebilimsel Açından Çeviri Etkinliği, Çeviri Kuramı ve Çeviri Kuramının Kuramı", in Çeviri ve Çeviri Kuramı Üzerine Söylemler, der. Mehmet Rifat, İstanbul, Düzlem Yayınları, ss 55-72

Salama-Carr, M., (1990), La traduction à l'époque abbasside: L'Ecole de Hunayn İbn İshaq et son importance pour la traduction, Didier Erudition, Paris. (Doktora tezi).

Shavit, Z., (1991 Bahar), « Çocuk Yazını Çevirisinin Yazımsal Çoğuldizgedeki Konumu Açısından Belirlenmesi », Çev.: Besen, P., Metis Çeviri, Sayı: 15, İstanbul., ss 19-32,

Sungu, İ., (1940), "Ziya Paşa'nın 'Emile' Tercümesi", Tercüme Dergisi, cilt:1, Sayı:1, İstanbul, ss. 62-78.

Şener, S., (1997), Cumhuriyet'in 75 Yılında Türk Tiyatrosu, İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Tahir Gürçağlar, Ş., (2001) The Politics and Poetics of Translation in Turkey 1923-1960, Boğaziçi Üniversitesi, Prof. Dr. Saliha Paker Yönetiminde Basılmamış Doktora Tezi.

Tahir Gürçağlar, Ş., Çoğuldizge Kuramı, Uygulamaları, Eleştirileri, Hasan Anamur editörlüğünde hazırlanmakta olan ortak kitapta yayınlanacak makale.

Tanpınar, A.H., (1999), "Devlet Tesirleri ve Fikir Hayatı: İlk Tercümeleler, İlk Eserler", in Yağcı, Ö., Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss.211-216.

Todorov, T., (1968), Qu'est-ce que le structuralisme?, 2. Poétique, Editions du Seuil, Paris.

Todorov, T., (1995), Derleyen ve Fransızca'ya çeviren, Türkçe'ye çeviren Rifat, M.-Rifat, S., Yazın Kuramı, Rus Biçimcilerinin Metinleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Tolun, A., (1978), "Uyarlamalar ve Ahmet Vefik Paşa'nın Molière Uyarlamalarının Özellikleri", Türk Dili Aylık Dil ve Yazın Dergisi-Çeviri Sorunları Özel Sayısı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, ss.96-104.

Funçel, B., (1940), "Tercüme Meselesi", Tercüme Dergisi, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., ss. 79-82.

İyler, Sir A.F., (1941), "Tercüme Prensipleri Hakkında Bir Deneme", çev: Güney, E., Tercüme Dergisi, Cilt:2, Sayı : 8, ss.171

Ülken, H. Z., (ilk basım:1935, 1997) Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü, Ülken Yayınları, İstanbul.

Ünlü, M., (1995), Şinasi- Kişiliği- Yapıları- Şair Evlenmesi, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Yağcı, Ö., (1999), Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Yahalom, S., (1981), « Le Système littéraire en état de crise », Poetics Today, vol. 2,number 4, pp. 143-160.

Yücel Eronat, C., (Der.) (1999), Hasan-Âli Yücel'in TBMM Konuşmaları ve İlgili Görüşmeler, 1. cilt (1939-1943), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara.

Yücel Eronat, C., (Der.), (1999), Hasan-Âli Yücel'in TBMM Konuşmaları ve İlgili Görüşmeler, 2. cilt (1943-1946), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara.

Yücel, H., Â., (1940), "Önsöz", Tercüme, Cilt 1, Sayı 1, , s.1.

Yücel, T., (ilk Basım 1968, 1997), Dil Devrimi ve Sonuçları, İyi Şeyler Yayınları, İstanbul.

Yücel, T., (1999), Yapısalcılık, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Yücel, T., (2000), Türkçenin Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet yayınları, İstanbul.

EKLER

EK 1	Türk Neşriyat Kongresi Kapsamında Oluşturulan.....71 Tercüme Encümeni'nin Azaları
EK 2	Türkçe'ye Tercüme Edilmesi Tercüme İşleri Komisyonu'nca72 Teklif Edilen Eserler
EK 3	Maarif Vekâleti tarafından kurulan Tercüme Heyeti'nin.....82 Çevrilmesi İçin Hazırlamış Olduğu Yapıtların Listeleri.
EK 4	Çevrilecek ve Ödüllendirilecek Parçaların Listesi.....84
EK 5	Yaynevlerince Yayımlanan ve Milli Eğitim Bakanlığı'nca.....86 Desteklenen Çeviri Yapıtların Listesi
EK 6	<i>Tercüme Dergisi</i> 'nin 'Haberler' Bölümü.....87

EK 1 Türk Neşriyat Kongresi Kapsamında Oluşturulan Tercüme Encümeni'nin Azaları

Fikret Adil, Ali Kami Akyüz, Nurettin Artam, Fazıl Ahmet Aykaç, Nasuhi Baydar, Burhan Belge, Cemil Birsnel, Şinasi Boran, Halil Nihat Boztepe, İzzet Melih Devrim, Rıdvan Nafiz Ergüder, Galip Bahtiyar Göker, Orhan Şaik Gökyay, Yusuf Şerif Kılıçer, Yaşar Nabi, Halit Fahri Ozansoy, Selami İzzet Sedes, Sabri Esat Siyavuşgil, Zühtü Uyar, Suut Kemal Yetkin. (Kayaoğlu, 1998: 282-283).

VI- Çocuk edebiyatı ve halk için neşriyat mevzuları alakalı encümenler tarafından tetkik edildiği cihetle bu bahisler üzerinde durulmamıştır. Maamafih, çocuklar ve halk için tercüme ettirilecek eserlerin de, yukarıda bahsettiğimiz büroca tetkike tabi tutulması temenni olunur.

bb- Türkçe'ye Tercüme Edilmesi Tercüme İşleri Komisyonu'nca Teklif Edilen Eserler⁹

Yunan ve Latin Klasikleri

Homere	İlyada Odise
Platon	Protagoras Phedon Le Banquet La Republique
Aristote	Poetika Retorik
Marc-Aurele	Fikirler
Xenophon	Anabasis
Demosthene	Nutuklar (Seçme)
Plutarque	Vie Des Hommes Illustres
Longus	Dafnis ve Kloe
Epictete	Eseri
Thucydide	Seçme Yazılar
Eschyle	Külliyatı
Sophokle	Külliyatı
Euripide	Külliyatı
Aristophane	Bulutlar Eşek Arıları Kuşlar Lysistrata Kurbağalar
Cesar	Galya Muharebeleri

Cicero	Seçme
Horace	Seçme
Apulee	Altun Eşek
Lucrece	De la Nature
Ovide	Les Amours
	Les Metamorphoses
Plautus	Amphitryon
	Çömlek (Aulularie)
Terence	Adelphes
Virgile	Bucoliques
	Eneide
St. Augustin	Les Confessions
Tacite	Seçme Yazılar
Erasmus	Deliliğin Methiyesi (Eloge de la folie)

Rus Muharrirleri

Lessing	Hamburgische Dramaturgie
	Laokoon
	Nathan der Weise
	Minna Von Barnhelm
Goethe	Faust
	Werther
	Wilhelm Meister
	İfijeni
	Die Wahlverwandtschaften
	Egmont
	Torquato Tasso
	Dichtung und Wahrheit
Eckermannrder	Seçme yazılar

Alman Muharrirleri

Puşkin	Seçme Hikâyeler
	Boris Godunof
	Onyegin

Griboyedof	Akıldan Bela
Gogol	Dikanka Akşamları Hikâyeler Ölü Ruhlar Revizör Taras Bulba
Lermontof	Zamanımızın Kahramanı
Gonçarof	Oblomof
Turgenief	Avcının Notlar Babalar ve Çocuklar Asilzade Yuvası
Dostoyevski	Cürüm ve Ceza Seçme Hikayeler Aptal Karamazof Kardeşler Cinler (les Possedes)
Ostrovski	Fırtına
Tolstoi	Harp ve Sulh Anna Karenin Ba'sü B'ade'l-mevt Hikâyeler Karanlığın Kudreti Yaşıyan Kadavra
Çehof	Hikâyeler Vanya Dayı
Maxim Gorki	Klim Sangin

Belinski, Çernişevski, Dobrolyubof'un tetkiklerinden seçmeler.

İtalyan Muharrirleri

Dante Alighieri	İlâhî Komedyâ
Giovanni Boccacio	Decameron
Aristo	Orlando Furioso

Torquato Tasso	Jerusalem Delivree
Machiavel	Le Prince
	Mandragore
Alexandre Manzoni	Les Fiances
Silvio Pelico	Mes Prisons
Giacomo Leopardi	Seçme Yazılar
Verga	Cavalliera Rusticana

Şark Muharrirleri

Binbir gece	Kelile ve Dimne
Hayyam	Seçme Parçalar
Firdevsî	Şehname
Sadî	Gülistan
Nizamî	Hamse
Hâfız	Seçme parçalar
Mevlânâ	Mesnevi'sinden seçme parçalar

Şimâl Muharrirleri

Hans Christion	Andersen Hikâyeleri
Henrik Ibsen	Peer Gynt
	Bebek Evi
	Yaban Ördeği
	Rosmersholm
	Yapı Kalfası Solness
	Hortlaklar
Jean-August Strindberg	Baba
	Ölüm Dansı
Georges Cahen Brandes	Seçme Parçalar (XIX. asır edebiyatı cereyanları)

İspanyol Muharrirleri

Michel de Cervantes	Don Quichotte
Lope de Vega	Kimi Sevdiğini Bilmeden Sevmek

Pedro Calderon	Hayat Bir Rüyadır Salamea Hakimi
Tirso de Molina	Don Juan
Louis de Camoens	Lusiades

İngiliz Muharrirleri

Geoffrey Chaucer	Seçme parçalar
William Shakespeare	Marchant of Venice As you Like It Twelfth Night A Midsummer Night's Dream Romeo and Juliet Julius Caesar Othello Hamlet Macbeth King Lear The Tempest Winter's Tale Richard III Merry Wives of Windsor Antony and Cleopatra Coriolan
Ben Jonson	Volpone
John Milton	Paradise Lost
Daniel Defoe	Robinson Crusoe
Jonathan Swift	Gulliver's Travels
Laurence Sterne	A Sentimental Journey
Samuel Richardson	Clarissa Harlowe
Jane Austen	Pride and Prjudice
Walter Scott	İvanhoe Lady of the Lake
Charles Lamb	Tales From Shakespeare
Oliver Goldsmith	The Vicar of Wakefield
Charles Dickens	David Copperfield Oliver Twist

Charles Kingsley	Water Babies
Hazlitt	Plain Speaker
	Table Talks
Emily Bronte	Wathering Heights
Thackeray	Vanity Fair
Fielding	Tom Jones
George Elliot	Adam Bede
Walter Pater	An Imaginary Portrait
Oscar Wilde	Intentions
Lord Byron	Childe Harold
	Don Juan
Percy B. Shelley	Prometheus

Amerikan Muharrirleri

Mark Twain	Seçme hikâyeler
Edgar Allan Poe	Hikâyeler
Emerson	Seçme yazılar
Nathaniel Hawthorne	Hikâyeler
Longfellow	Seçme yazılar

Fransız Muharrirleri

Joseph Bedier	Le Roman de Tristan et Iseult
	Farce de Maitre Pathelin
François Rabelais	La vie inestimable de Gargantua
	Faits et dits heroiques du
	grand Pantagruel
Michel de Montaigne	Les Essais
Rene Descartes	Discours de la Methode
	Traite des Passions
Mme de Sevigne	Seçme parçalar
Blaise Pascal	Pensees
	Provinciales

Jacques-Benigne Bossuet	Seçme parçalar
La Rochefoucauld	Maximes
Mme de la Fayette	La Princesse de Cleves
Moliere	Le Tartuffe
	L' Avare
	Le Mariage Force
	Le Malade Imaginaire
	Le Medecin malgre lui
	Le Bourgeois gentilhomme
	Le Misanthrope
La Fontaine	Fables
Pierre Corneille	Le Cid
	Horace
Jean Racine	Phedre
	Britannicus
	Andromaque
	Bajazet
Jean de la Bruyere	Les Caracteres (Seçme parçalar)
Charles Perrault	Contes
Boileau-Despreaux	Art Poetique
Fenelon	Telemaque
St. Simon	Seçme parçalar
Vauvenargues	Maximes
Pierre de Marivaux	Le Jeu de l'Amour et du Hasard
Denis Diderot	Paradoxe sur le comedien
	Le Neveu de Rameau
Alain-Rene Lesage	Gil Blas
	Turcaret
Choderlos de Laclos	Liasions dangereuses
Abbe Prevost	Manon Lescaut
Montesquieu	Lettres Persanes
Voltaire	Romans et Contes
	Mektuplarından seçme parçalar
	Histoire de Charles XII

Volney	Les Ruines
J. J. Rousseau	Emile
	La Nouvelle Heloise
	Les Reveries d'un promeneur solitaire
	Confessions
	Le Contrat Social
Beaumarchais	Le Mariage de Figaro
	Le Barbier de Seville
B. de St. Pierre	Paul et Virginie
Mme. de Stael	De l'Allemagne
Chaeteaubriand	Atala
	Rene
	Memories d'outre-tombe (seç me parçalar)
	Voyage en Amerique
B. Constant de Rebecque	Adolphe
Alphonse de Lamartine	Graziella
	Raphael
Alfred de Vigny	Servitude et grandeur militaires
	Chatterton
Victor Hugo	Hernani
	Notre-Dame de Paris
Alfred de Musset	Le Chandelier
	On ne badine pas avec l'amour
	Les Caprices de Marianne
	Lorenzaccio
Honore de Balzac	Eugenie Grandet
	Le Pere Goriot
	Le Lys dans la vallee
	Le Cousin Pons
	La Cousine Bette
	Le Cure de Tours

	Grandeur et decadence de Césaire Birotteau
	La Peau de Chagrin
Stendhal	Le Rouge et le Noir
	La Chartreuse de Parme
	De l'Amour
Prosper Merimee	Carmen
	Colomb
	Mosaïques
G. de Nerval	Voyage en Orient
	Les filles de feu
Sainte-Beuve	Seçme parçalar
Gustave Flaubert	Madame Bovary
	Salambo
	Education Sentimentale
	Correspondance (Seçme parçalar)
Jules Lemaitre	Seçme parçalar
Ferdinand Brunetiere	Seçme parçalar
Faguet	Seçme parçalar
Remy de Goïurmont	La Culture des Idees
Fustel de Coulange	La Cite antique
Alphonse Daudet	Lettres de mon moulin
	Le Petit Chose
	Sapho
Th. Gautier	Constantinople
	Mile de Maupin
Emile Zola	Therese Raquin
	L'Assomoir
	Germinal
Charles Baudelaire	Le Spleen de Paris
Maupassant	Seçme Hikayeler
Goncourt	Germinie Lacerteux
	Manette Salomon

George Sand

Lamennais

Ernest Renan

Hippolyte Taine

.....

Indiana

La Mare au Diable

Paroles d'un Croyant

La Vie de Jesus

Philosophie de l'art.

listedekiler tercüme ettirilip bastırılması Vekillikçe tabilere tavsiye olunanlardır. Bu üç listeyi de aynı neşrediyoruz.

Heyetin verdiği karar mucibince her mütercim, kendisine havale edilen eserden evvelâ yirmi beş, otuz sayfayı tercüme ederek Vekillikçe gönderecektir ; bu tercüme bir veya birkaç kişiye tetkik ettirilecek. İyi bulunursa mütercime devam etmesi söylenecektir. Eserin tamamı tercüme edildikten sonra yine tetkik edilecektir.

Son içtimada bir de daimî büro teşkiline karar verilmiştir. Bu büronun vazifesi gelecek tercümeleri, tetkik edecek kimselere göndermek ve iki ayda bir çıkacak olan Tercüme Mecmuasını hazırlamaktır. Bu büro şunlardan müteşekkildir :

Nurullah Ataç (Reis)
Saffet Pala (Umumî kâtip)
Sabahattin Eyüboğlu
Sabahattin Ali
Bedrettin Tuncel
Enver Ziya Karal
Bu heyete sonradan Nusret Hızır da dahil olmuştur.

BİRİNCİ LİSTE

Liste harici olarak [1]
Homeros Destanları

1. Sofokles: *Kıral Oidipos*
Oidipos Kolonada
Aias
Filoktetes
Antigone
Elektra
Trakyalı kadınlar
2. Erasmus: *Deliliğin methiyesi*
3. Cervantes: *Don Kişot*
4. Shakespeare: *King Lear*
Hamlet
Antony and Cleopatra
Much ado about nothing
Tempest
5. Molière: *Le Misanthrope*
Le Tartufo
Les Femmes savantes
L'Ecole des Femmes
6. J. - J. Rousseau: *Emile*
7. Goethe: *Wilhelm Meister*
8. Stendhal: *Le Rouge et le Noir*
9. Balzac: *Le Lys dans la Vallée*

İKİNCİ LİSTE

Liste harici olarak :
Dante: *Divina Commedia*

1. Eshilevs: *Külliyatı*
2. Efilâton: *Devlet yahut Cûmhuriyet*
3. Cesar: *Gallia muharebeleri*
4. Sadi: *Gülistan*
5. Machiavelli: *Hükûmdar*
6. Swift: *Gulliver'in seyahatleri*
7. Voltaire: Felsefî mektuplarından ve Felsefe diksiyonerinden seçmeler
8. Rousseau: *Les Confessions*
9. Lessing: *Laocoon*
10. Tolstoy: *Harp ve Sulb*

[1] Liste harici demek, bu eserin tercümesi kimseye havale edilmeyecek ve her gelen tercüme tetkik edilip iyi bulunduğunda Vekillikçe mükâfat görecek demektir.

ÜÇÜNCÜ LİSTE

Jane Austen:	<i>Pride and Prejudice</i>
Emily Brontë:	<i>Wuthering Heights</i>
Fielding:	<i>Tom Jones</i>
Mark Twain:	Seçmeler
Kleist:	<i>Michael Kohlhaas</i> ve diğer hikâyeler
Keller:	Hikâyeler
Hoffmann:	Hikâyeler
Zola:	<i>Germinal</i>
Balzac:	<i>La Peau de chagrin</i>
Stendhal:	<i>Chroniques italiennes</i>
Dostoyevski:	<i>Budala</i>
Lermontof:	<i>Zamanımızın bir kahramanı</i>
Boccaccio	<i>Decamerone</i> 'den seçmeler

*
* *

Üçüncü listeye dahil olan yani kitapçılar tarafından bastırıldıktan ve retkik edildikten sonra Vekillikçe satın alınabilecek eserlerden bir kısmının tercüme edilmeğe başlandığını haber aldık. Aynı eserin muhtelif mütercimler tarafından yapılmasında mahzur olmamakla beraber tercümesine başlanmış olan eserleri aldığımız haberlere göre ilân etmeği faydalı buluyoruz. Aynı eser muhtelif kitapçılar tarafından tercüme ettirildiği takdirde Tercüme Bürosu arasından en iyisi seçilecektir.

— Bay Hamdi Varoğlu, Mark Twain'in «Seçme hikâyeler» ini ve Balzac'ın «Peau de Chagrin» ini tercümeğe başladığını bildirmiştir.

— Hilmi Kitabevi, Dostoyevski'nin «Budala» romaniyle, Lermontof'un «Zamanımızın bir kahramanı» adlı hikâyeleri Bay Avni İnsele tercüme ettirmekte olduğunu bildirmiştir.

Versay muahedesi bir sulh devrinin açılışı ve 1939 harbini bu devrin kapanması olarak kabul edersek büyük bir hata işlemiş oluruz... 1914 - 1918 harbi, yaşadığımız büyük ihtilâlin ancak ilk merhalesi olmuştur. Bu harp, medeniyet, cemiyet, kadın, siyaset, makine, şark milletler, para vesaire hakkında fikirlerimizin doğru ve sağlam olmadığını göstermişse de, yerine yeni mefhumlar getirememiş. Bundan dolayı Versay muahedesi bir varış noktası olamazdı. 1920 - 1938 e kadar ihtilâl devam etmiştir; iktisadî, siyasi, ideolojik buhranlar en son haddine varmışlardı.

Üçüncü merhale 1939 Avrupa harbiyle başlamıştır. Bu harp, zaten yeni bir harp değil; 1914 - 1918 harbinin devamıdır. 1914 - 1918 harbi, 1918 - 1938 buhranları, 1939 harbi bir bütün teşkil ediyor: Medeni dünyanın büyük ihtilâli.

1914 bir devrin sonudur. Yeni devre daha girmedik. Fakat girmemiz belki de pek yakındır. Bu acaba büyük adam sayesinde mi olacak? Zannetmem. Rönesans devri hiçbir dehanın eseri değil, cemiyetin içinden doğan bir harekettir. Yeni nizam bir adamın eseri olmayacak; o, milletler arasından, onların sulh ve asayişe karşı duydukları sevgiden doğacaktır.

TERCÜME EDİLECEK PARÇALAR

Bu sayımızda, türkçeye tercüme edilmek üzere üç parça veriyoruz. Bunları en iyi tercüme edenlere münasip mükâfatlar verilecektir (Maarif Matbaası neşriyatından kitap ve mecmualar).

A Madame Necker

21 mai 1770

Ma juste modestie, madame, et ma raison me faisaient croire d'abord que l'idée d'une statue était une bonne plaisanterie; mais, puisque la chose est sérieuse, souffrez que je vous parle sérieusement.

J'ai soixante-seize ans et je sors à peine d'une grande maladie qui a traité fort mal mon corps et mon âme pendant six semaines. M. Pigalle doit, dit-on, venir modeler mon visage: mais, madame, il faudrait que j'eusse un visage; on en devinerait à peine la place. Mes yeux sont enfoncés de trois pouces, mes joues sont du vieux parchemin mal collé sur des os qui ne tiennent à rien. Le peu de dents que j'avais est parti. Ce que je vous dis là n'est point coquetterie: c'est la pure vérité. On n'a jamais sculpté un pauvre homme dans cet état. M. Pigalle croirait qu'on s'est moqué de lui; et, pour moi, j'ai tant d'amour-propre que je n'oserais jamais paraître en sa présence. Je lui conseillerais, s'il veut mettre fin à cette étrange aventure, de prendre à peu près son modèle sur la petite figure en porcelaine de Sèvres. Qu'importe, après tout, à la postérité, qu'un bloc de marbre ressemble à un tel homme ou à un autre? Je me tiens très philosophe sur cette affaire. Mais, comme je suis encore plus reconnaissant que philosophe, je vous donne sur ce qui me reste de corps, le même pouvoir que vous avez sur ce qui me reste d'âme. L'un et l'autre sont fort en désordre; mais mon cœur est à vous, madame, comme si j'avais vingt-cinq ans, et le tout avec un très sincère respect.

Mes obéissances, je vous en supplie, à M. Necker.

Voltaire

To Lord Hervey

When I consider the great difference betwixt the rank your Lordship holds in the world, and the rank which your writings are like to hold in the learned world, I can do nothing but trifle.

I should indeed be obliged to lessen this respect, if all the nobility (and especially the elder brothers) are but so many hereditary fools, if the privilege of lords be to want brains, if noblemen can hardly write or read, if all their business is but to dress and vote, and all their employment in court to tell lies, flatter in public, slander in private, be false to each other, and follow nothing but self-interest. Bless me, my Lord, what an account is this you give of them? And what would have been said of me, had I immolated in this manner, the whole of the nobility, at the stall of a well-fed prebendary?

Were it the mere excess of your Lordship's wit, that carried you thus triumphantly over all the bounds of decency, I might consider your Lordship on your Pegasus, as a sprightly hunter on a mettled horse; and while you were trampling down all our works, patiently suffer the injury, in pure admiration of the noble sport. But should the case be quite otherwise, should your Lordship be only like a boy that is run away with; and run away with by a very foal; really common charity, as well as respect for a noble family, would oblige me to stop your career, and to help you down from this Pegasus.

Surely the little praise of a *writer* should be a thing below your ambition: you, who were no sooner born, but in the lap of the Graces: no sooner at school, but in the arms of the Muses; no sooner in the world, but you practised all the skill of it; no sooner in the court, but you possessed all the art of it! Unrivalled as you are, in making a figure, and in making a speech, methinks, my Lord, you may well give up the poor talent of turning a distich. And why this fondness for poetry? Prose admits of the two excellences you most admire, diction and fiction; it admits of the talents you chiefly possess, a most fertile invention, and a most florid expression; it is with prose, nay the plainest prose, that you best teach our nobility to vote, which you justly observe, is half at least of their business: and give leave to prophesy, it is to your talent in prose, and not in verse, to your speaking, not your writing, to your art at court, not your art of poetry, that your lordship must owe your future figure in the world.

Alexander Pope

Chamouni, den 6 November 1779, Früh.

Zufrieden mit dem, was uns die Jahreszeit zu sehen erlaubt, sind wir reisefertig, noch heute ins Wallis durchzudringen. Das ganze Thal ist über und über bis an die Hälfte der Berge mit Nebel bedeckt, und wir müssen erwarten, was Sonne und Wind zu unserem Vortheil thun werden. Unser Führer schlägt uns einen Weg über den Col de Balme vor: ein hoher Berg, der an der nördlichen Seite des Thales gegen Wallis zu liegt, auf dem wir, wenn wir glücklich sind, das Thal Chamouni mit seinen meisten Merkwürdigkeiten noch auf einmal von seiner Höhe übersehen können. Indem ich dieses schreibe geschieht an dem Himmel eine herrliche Erscheinung: die Nebel, die sich bewegen und sich an einigen Orten brechen, lassen, wie durch Tügelöcher, den blauen Himmel sehen und zugleich die Gipfel der Berge, die oben, über unserer Dunstdecke, von der Morgensonne beschienen werden. Auch ohne die Hoffnung eines schönen Tages ist dieser Anblick dem Auge eine rechte Weide. Erst jetzt hat man einiges Mass für die Höhe der Berge. Erst in einer ziemlichen Höhe vom Thal auf streichen die Nebel an dem Berg hin: hohe Wolken steigen von da auf, und alsdann sieht man noch über ihnen die Gipfel der Berge in der Verklärung schimmern. Es wird Zeit. Ich nehme zugleich von diesem geliebten Thal und von Ihnen Abschied. *J. W. Götthe. — Briefe aus der Schweiz.*

8 — Xavier de Montepin'in. *Mecnuneler tabibi* romanının Fransızca adı *Le Médecin des fous* değil *Le médecin des folles* olduğu; aynı romanın Fransızca adı *Madin* adıyla tercüme edilen romanın Fransızca adı *La portense de pain* ve Emile Barbou'ğ'dan tercüme edilen romanın Fransızca adı *La dame en habit noir* değil *La dame en noir* olduğu;

9 — *Graziella* tercümesinin Halil Edip'in olmadığı ve bu tercümenin Yusuf Neyyir ile Hüseyin Cahic tarafından yapıldığı;

10 — Jules Mary'nin romanının ismi *Le fonctionnaire Roge* değil *Roge-la Monte* olduğu;

11 — Jules Mary'nin adı Jules Mary ve P. Zaccone'nin adı P. Zaccone şeklinde yazılması lâzımgeldiği.

Bu makaleyi neşrederken makalenin sahibi listelerin eksik ve kusurlu olduğunu söylemiş ve mecmuamız bu listeleri kat'i listeler olarak değil, ilerde yapılacak bibliyografya tekdiklerine zemin teşkil eden bir anket olarak neşretmişti. Alâkadar okuyucularımızdan bu listenin tashih ve tevsiine yardım edecek vesika ve malûmat beklemekteyiz; bunları mecmuamızda sırasıyla neşredeceğiz. Bay Mustafa Nihat'a değerli alâkalarından dolayı teşekkür ederiz.

YENİ KİTAPLAR

Bu iki ay zarfında çıkmış ve mecmuamıza gönderilmiş tercümeler:

- Shakespeare, Othello — Tercüme eden: Orhan Burian. Yücel Basımevi.
- Seçme Rus hikâyeleri — Tercüme eden: Gaffar Güney. Ülkü Basımevi.
- Balzac, Tılsımlı deri — Tercüme eden: Hamdi Varoğlu. Hilmi Kitabevi.
- Pierre Loti, Aziyade — Tercüme eden: Nahid Sırrı. Hilmi Kitabevi.
- Blasco Ibanez, Kanlı meydanlar — Tercüme eden: Nahid Sırrı. Hilmi Kitabevi.

HABERLER

Maarif Vekilliğinden:

1 — Aşağıda adları yazılı eserlerden her hangi birini tercüme ve neşretmek isteyenlerin 30 Haziran 1940 taribine kadar bir istida ile Maarif Vekilliğine müracaat etmeleri lâzımdır. Tercümelerin sıhhat ve muvaffakiyeti hakkında önceden fikir sormak isteyenler, seçtikleri eserden tercüme edilmiş otuz sayfalık bir kısım iki kopye halinde aslı ile beraber istidalarına ekliyebilirler.

2 — Seçme suretiyle bası kısımları tercüme edilecek eserler hakkında malûmat almak isteyenlerin bir mektupla Vekillik Neşriyat Müdürlüğüne müracaat etmeleri iktiza eder.

3 — Vekillik bu husustaki müracaatları 15 temmuza kadar bir liste halinde ilân edecektir. İkindan sonra istida sahipleri tercümeye devam ettiklerini birer mektupla Vekillikçe bildireceklerdir. Temmuz sonuna kadar bu tekitte bulunmayanlar tercümeden vazgeçmiş sayılacaklardır.

4 — Yardımdan istifade için tercümelerin *Kâmunusani* 1941 sonuna kadar makine ile yazılmış iki kopya halinde ve asıllarıyla beraber Maarif Vekilliğine teslim edilmesi ve tercüme muvafık görüldüğü takdirde de kitabın Nisan 1941 sonuna kadar bastırılmış bulunması şarttır.

5 — Yukardaki maddelere göre hazırlanacak eserlerden Vekilliğin satın alacağı miktar aynı mevzudaki eserlerin murad olarak alındığı miktardan 250 fazla olacaktır.

6 — Bu kitaplar alâkalı görülen bütün teşekküllere Vekillikçe tavsiye edilecektir.

7 — Kitabın üzerine, tercümenin Vekillikçe kontrol ve kabul edildiği hakkında - tesbit ve tebliğ edilecek formüle göre - bir kayıt konacaktır.

8 — Tercümesi çok muvaffakiyetli görülen eserlerin mütercimlerine, yukarda gösterilen yardımdan ayrı olarak para mükâfata verilecektir. (1 - V - 1940)

ANADOLU AJANSI VASİTASIYLA VERİLMİŞ OLAN YUKARIKİ TEBLİĞ
ÜZERİNE 30 HAZİRANA KADAR MÜRACAAT ETMİŞ OLANLAR

Jane AUSTEN *Pride and Prejudice.* — Esma NAYMAN. — Muharrem BALASAY-
GLN. — Osman Şefik ÖZÇİNAR.

Emily BRONTË *Wuthering Heights.* — Müracaat edilmemiştir.

Henry FIELDING *Tom Jones.* — Erof GÜNEY.

Mark TWAIN *Seçmeler.* — Hamdi VAROĞLU.

Kleist *Michael Kohlhaas.* — Asteğmen Necip UÇOK.

Keller *Hikâyeler.* — Asteğmen Necip UÇOK. — Şaziye Berin KURT.

Hoffman *Hikâyeler.* — Asım ÇALIKOĞLU. — Şaziye Berin KURT.

Tercüme

- Emile ZOLA *Germinal.* — Niyazi TÜRKER. — Naci YÜNGÜL. — Hamdi VAROĞLU. — Kâzım Nâzî DURU. — Asım ÇALIKOĞLU.
- H. de BALZAC *La Peau de Chagrin.* — Hamdi VAROĞLU. — Kemal DEMİRAY. — Asım ÇALIKOĞLU.
- Stendhal *Chroniques italiennes.* — Hamdi VAROĞLU. — Asım ÇALIKOĞLU.
- Dostoyevski *Budala.* — Avni İNSEL. — Nihal YALAZA - TALUY.
- Lermontof *Zamanımızın bir kahramanı.* — Avni İNSEL. — Alım ATIMTAY. — Zeynel AKKOÇ. — Nihal YALAZA - TALUY.
- Boccaccio *Decamerone'dan seçmeler.* — Nüzhet H. SİNANOĞLU. — Asım ÇALIKOĞLU. — Celâlettin Nuri RADOSLU.

TERCÜME EDİLECEK PARÇALAR:

Aşağıda isimleri yazılı almanca, fransızca ve ingilizce üç parça, tercüme edilerek 1 ilkteşriye kadar mecmuamıza gönderildiği takdirde, tercümelemler arasından en iyileri seçilerek mecmuamızda neşredilecek ve mütercime münasip bir para mükâfata verilecektir.

ALMANCA : GÖTTE'nin *Aus Meinem Leben (Wahrheit und Dichtung'undan, Erstes Buch,* baştan itibaren «und wir verfehlen nicht, ihren Subalternen aufs Beste zu schmeichein» ile biten ilk paragrafları; ondan sonraki paragraf şöyle başlar: «Bedeutender noch und...» (takriben 10 - 12 sa.)

FRANSIZCA : RENAN. — *La prière sur l'Acropole (Souvenirs d'enfance et de jeunesse).*

İNGİLİZCE : SHAKESPEARE. — *Coriolan, Act 1, sc.1.*

— Birinci sayımızdaki müsabakaya gelen cevaplardan beğenilmiş olanlar, üçüncü sayımızda ilân edilecektir.

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Tarihi	19.12.1977	
Doğum Yeri	İstanbul	
Lise	1990-1993	Antalya Lisesi
Lisans	1995-1999	Yıldız Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Fransızca Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı
Yüksek Lisans	1999-2002-06-21	Yıldız Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Fransızca Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı

Çalıştığı kurumlar

1999- Devam ediyor YTÜ Fen Edebiyat Fak. Fransızca Mütercim
Tercümanlık Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi

